

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

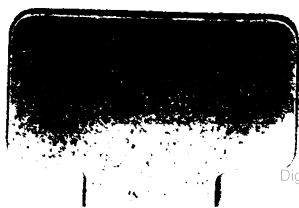
Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

HUNGARY
Magyar jogászegylet. Budapest

MAGYAR JOGÁSZEGYLETI ÉRTEKEZÉSEK.

Szerkeszti: Dr. Szladits Károly, a Magyar Jogászegylet titkára.

1907. SZEPTEMBER HÓ.

276. sz. XXXV. KÖTET. 4. FÜZET.

161

A SZTRÁJK JOGALAPJA.

A MAGYAR JOGÁSZEGYLETBEN 1907. ÉVI ÁPRILIS ÉS MÁJUS HAVÁBAN

TARTOTT VITA.

Dr SZAKOLCZAI ÁRPÁD, D^r PAP DÁVID, Dr BESNYŐ BÉLA,
Dr BACK FRIGYES, Dr UJLAKI GÉZA, Dr KISS GÉZA,
GIESSWEIN SÁNDOR, Dr HEVESI ILLÉS, FERENCZI IMRE,
Dr SZENDE PÁL, Dr BRASCH ARNOLD, Dr BOZÓKY ALAJOS,
Dr ÁGOSTON PÉTER ÉS Dr SZÉKELY FERENCZ
FELSZÓLALÁSAIVAL.

BUDAPEST.

1907.

HUN
957.8
MAG

FORTX
M

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

A vita alapja dr. Ágoston Péter nagyváradi kir. jogakadémiai tanárnak *«A sztrájk jogalapja»* czímmel 1907. évi márczius hó 23-án tartott előadása volt, mely a Magyar jogászegyleti értekezések XXXIV. kötetének 6. füzeteként (271. sz.) jelent meg.

A dr. Székely Ferencz elnöklete alatt tartott vita lefolyása a következő:

1907 évi április hó 6-án.

Dr. Szakolczai Árpád:

Igen t. Teljes-ülés!

Verböczy Hármaskönyvének 7. §-ában a következőket mondja: «Mert egyaránt nevezzük természeti jognak és nemzetek jogának, de különböző tekintetekből. Természetinek t. i. a mennyiben természetes okosságból ered; nemzetek jogának pedig, a mennyiben nemzetek világ kezdete óta minden más rendelkezés nélkül éltek vele. És e jog alapján a rabszolga állapota szabad, mivel a természet törvénye szerint mindenki szabadnak született. A nemzeteknek később keletkezett joga az a jog, a melyet a nemzetek nem természetes okosságból, hanem a közönséges jó tekintetéből és közös használat végett hoztak be. És ez gyakran különbözik a természeti jogtól.

Mivel a természeti jog szerint minden dolog közös és mindenki szabad vala, a nemzetek joga pedig megosztotta «az uradalmakat, kitalálta a vagyon-elkülönítést, meghonosította a háborút, fogságot, szolgálókat és más ilyen természeti joggal ellenkező dolgokat».

Az a törvénykönyv tehát, a mely a magyar jogtudománynak, a magyar jogfelfogásnak évszázadokon keresztül jogforrását képezte, világosan megállapítja azt, hogy a ter-

mészeti jog, az okosság, a természetben rejlő harmonia, a természetben rejlő systhéma azt követeli, hogy minden ember szabad legyen, hogy minden embernek egyenlő joga legyen; hogy a tulajdon közös és csak a későbbi jogfejlődés, az emberi, a tételes jog szakította és tagolta szét az embereket osztályokra, tagolta szét a tulajdont és honosította meg az emberek közti háborút és szolgaságot. Ebből azt következtetem, hogy Verbőczy, a ki később kodifikálta azon veszélyes törvényeket, a melyek a jobbágyot, a mint ő kifejezi, örökös szolgaságba vetik, tudatában volt annak, hogy a tételes jog nem egyéb, mint a hatalmi faktorok által létesített helyzet kifejezése. Ha az a leggonoszabb haramia, a mint ő nevezi, székely Dózsa György, győzelmesen került volna ki paraszt csapatával a parasztlázadásból, akkor a Hármaskönyvnek a jobbágyságról szóló intézkedése semmi esetre sem szólt volna úgy, mint a hogy azt Verbőczy kodifikálta. Ennélfogva meg kell állapítani, hogy a jog, ha hiányzik belőle az *ars boni* és az *ars æqui*, nem egyéb, mint a hatalomnak fixirozása, mint azon öntudatos elemeknek, azoknak a már szervezett elemeknek hatalmi szava azokkal szemben, a kik szervezetlenségüknél fogva saját erejüknek tudatára még nem ébredtek. A mint a különféle alsóbb osztályokban az osztályi öntudat megszületik: a mint a különféle osztályokban egy bizonyos szervezettség áll elő, akkor a jog nem lehet már az, mint azelőtt, midőn a szervezetlen osztályok szervezett elnyomókkal állanak szemközt. Ennélfogva ha mi a sztrájkjogról beszélünk, azt hiszem, hogy leghelyesebben tesszük, ha mi a sztrájkjog szót azzal a szóval helyettesítjük, a melyet Magyarország szociális életének lucidum intervalluma, Giesswein Sándor képviselő úr használt, hogy t. i. a sztrájkjog tulajdonképen a munkásnak alkotmánya, mert az alkotmány nem a papirosos kodifikált jog: nem az, a mi paragrafusokba van szedve, hanem az, a mi a gyakorlati életben erő és hatalom által van támogatva. A fejedelem alkotmánya, a fejedelem joga abban az erőben, abban a hatalmi faktorban áll, a melyet ő kifejtetni képes. Az arisztokráciának később keletkező joga szintén azon hatalmi súlyban és hatalmi erőben lelte tulajdonképeni sanctióját, a melyet

magának megszerezni birt. A nagy forradalmak után a polgárságnak joga azon erőben és hatalomban fejeződött ki, a melyet magának ezen nagy rázkódtatások folytán megszerezni birt. És a munkás joga az u. n. sztrájkjog — a melyet ha valaki elismer, már államférfinak véli magát — tulajdonképpen semmi egyéb, mint azon erőfaktor, az a hatalom, a melyet magának a munkásság szervezettsége és osztályöntudata által megszerezni birt. Ennélfogva ha sztrájkjogról vagy sztrájkjogtalanságról beszélünk, tulajdonképpen semmi egyébről nem beszélünk, mint arról a hatalmi tusakodásról, a melyet az egyik hatalmi faktor a másikkal teljesen eredménytelenül folytat, mert végeredményben az lesz és az marad jog, a mennyi a hatalmi quotiensében kifejeződik. A magyar jogfejlődés folyamán a munkásoknak körülbelül a következő kategóriái fejlődtek ki: az első kategória a legalsó cseléd és pedig a házi és mezőgazdasági, a kiknek jogviszonyait az 1876-iki törvény szabályozza, a másik kategória a mezőgazdasági munkás, a kinek jogviszonyait az 1898: II. tozikk szabályozza és a harmadik kategória az ipari bérmunkás, a kinek jogait az 1884: XVII. ipartörvény, valamint az azóta változtatatosan kelt rendeletek szabályozzák.

Ha ezen kategóriákat figyelembe veszem és tekintem azon szempontból, hogy vajjon mennyiben felel meg ezen kategóriáknak jogállása az ő hatalmi erejüknek, úgy meg fogjuk találni, hogy a cseléd, a ki a legkevésbé képes szerveződni, a legkisebb jogokat birta magának kieszközölni. Szembetűnő, egyenesen arczipító az az egyenlőtlenség, a mely az úgynevezett munkabérszerződés körül a cseléd- és a gazda közötti viszony tekintetében törvényileg kifejlődött. Vegyünk például egyes eseteket. A cseléd előbb észre nem vett, vagy undorító avagy ragályos nyavalyában szenved, azonnal elbocsátható. Ugyanezen joga a gazdával szemben nincs meg. A cseléd tartozik mindazon munkákat, a melyeket vállal, ellátni; erre hatósági eszközökkel kényszeríthető. A cseléd nem végeztetheti mással a munkát: kötelessége társainak hűtlenségét feljelenteni, különben felelős a kárért. Alkalmazkodni köteles a házi rendhez; a gazda beleegyezése nélkül a házat el nem hagyhatja: időn túl ki nem maradhat, nem fogadhat

el látogatókat, a becsületsértés, a melyet rajta elkövettek, nem büntethető.

És harmincz év mulva az 1876-iki törvény után a most benyújtott mezőgazdasági cselédtörvényjavaslat majdnem sértetlenül fentartja, de sőt kiterjeszti ezen középkori intézkedéseket.

Ennélfogva megállapíthatjuk, hogy a házi cselédek tekintetében a hatalmi faktorok annyira ezen osztály hátrányára fejlődtek és állanak fenn most is, hogy a cseléd tulajdonképpen még szabad szerződéses bér munkásnak nem tekinthető: a saját személyére nézve szabadsága korlátozva van és a saját személyén esett jogsérelmek a jogegyenlőség elvei ellenére nem toroltatnak meg.

A második kategóriába tartozik a mezőgazdasági munkás. Ismét azt látjuk, hogy a mezőgazdasági munkás a dolgo természeténél fogva, távolabbi helyeken működven és miután intelligenciája nem képesíti őt a szervezkedésre, nem bírja a hatalommal szemben azt az erős ellentállást kifejezni, mint az ipari munkás. Ezen tényleges állapotnak megfelelő a tételes jog. A mezőgazdasági munkás jogviszonyai tekintetében hozott 1898: II. t.-cz. 37. §. azt mondja hogy: Ha a munkás nem pontosan jelenik meg a munkahelyén vagy abba hagyja a munkáltató beleegyezése nélkül, a munkáltató által a munkára karhatalommal kényszeríthető.

Ha a munkások a munka megkezdését vagy folytatását és általában a szerződés teljesítését a szerződés jogos felbontásának a 28. §-ban felsorolt esetein kívül megtagadják ellenük a 62. §. alapján az eljárás azonnal megindítandó. Ha a hatóság a helyszínén meg nem jelenhetik, a munkások kivételesen elővezethetők, az eljárás minden esetben megszakítás nélkül folytatandó: az ítélet nyomban kimondandó és a netaláni felelősségre való tekintet nélkül azonnal végrehajtható.

A 62. §. szerint kihágást követ el és 60 napig terjedhető elzárással büntethető az a munkás, a ki a munka helyén önként meg nem jelenik, vagy ott önként megjelenven avagy kivezettetvén, a munkát meg nem kezdi, szakadatlanul nem folytatja, vagy a 39. §-ban megjelölt célból szándékosan rosszul teljesíti. Továbbá kihágást követ el azon gazda-

sági munkás a c) pont szerint, a ki szerződésszegő munkást, napszámost, cselédet nyilvánosan feldicsér vagy annak javára adományt gyűjt.

Ez a törvény tehát a munkabérszerződésnek kényszerhatalommal való felruházását tartalmazza; a munkás nem áll a munkaadóval szemben úgy, mint egy szabad munkás, a ki a szabadon vállalja és szabadon hagyja abban a munkát, hanem abban a perczben, a midőn a munkavállalási szerződést aláírta, tulajdonképen személyi statusában és személyiségének szabadságában olyan változás áll be, a mely méltán összehasonlítható az előbbi korok munkásainak jogállapotával.

Az ipari munkás rendszerint nagy városokban dolgozik, gyárakban, a melyek a munkamegosztásnak, a capitalisatio hátrányait de előnyeit is előidézik. A concentrált működés ugyanis lehetővé teszi a munkásoknak azt, hogy közös sorsukat felismerve, osztályöntudatuk kifejlődjék és szervezkedésük a legmagasabb fokig eléressék. Midőn ez a bér munkási typus kifejlődött t. teljes ülés, a hatalom a jogot ezekhez képest már nem szabhatta ki úgy, mint a házi cselédeknel és mint a mezőgazdasági munkásoknál. Egy bizonyos sztrájkjogot vagy mondjuk egy bizonyos munkásalkotmány elismerését találjuk már az 1884: XVII. t.-czikkben is. Az összebeszélés maga tulajdonképen a törvény által tiltva nincs. Mondja ugyan egyik szakaszában, hogy olyan összebeszélések munkaadók és munkások közt, a melyeknek az a célja, hogy bizonyos munkásoknak, a kik a sztrájkban részt vesznek, előnyöket nyújtson, másrészt pedig azon munkásoknak, a kik a sztrájkba nem akarnak részt venni, károsodást okozzon, semmisek. De t. teljes ülés, ezt teljesen platonikus kijelentés.

Mert tulajdonképen akár létezik ilyen szerződés akár nem: akár jogosnak ismeri el a törvény a sztrájkot akár nem, a sztrájk sikerének alapját mindig azon fok fogja képezni, melyre a munkás a szervezethez és osztályöntudatban emelkedni tudott. És látjuk, hogy a mint a mezőgazdasági munkások között a szervezkedés terjedni kezdett; a mint az osztályöntudat lábra kapott: az 1898: II. t.-czikknek azon intézke-

dése, hogy a szerződésszegő munkás karhatalommal kényszeríthető a munkára, illusoriussá kezd válni, a mennyiben a szervezett munkások a törvényt egyszerűen úgy kerülik meg, hogy összebeszélnek, hogy csak bizonyos föltételek mellett, a melyek nekik előnyösöknek látszanak, kötik meg a munkabér szerződést. És ha elképzelném most azt az esetet, hogy eltöröljük az 1884: XVII. t.-cikket, eltöröljük a btkv. intézkedéseit, mert hiszen a btkv. szerint a sztrájk maga nem büntetendő; és egyszerűen azt dekretáljuk az ipari munkások tekintetében, hogy a sztrájk be van tiltva minden munkás, a ki abban hagyja a munkát öt évi fegyházra ítéltetik el: ez időlegesen néminemű változást idézne elő, de mulólagos hatása volna és ismét előállana a mai állapot, miután a munkások hatalmi ereje most már olyan, hogy ezt a hatalmi faktort többé semmiféle törvényes intézkedéssel megsemmisíteni nem lehet. Maguk a munkáltatók követelnék a drákói törvények megszüntetését, mert belátnák, hogy osztálytudatos munkásnál a munkaerőt, a munkás érdekeinek figyelembe vétele nélkül már felhasználni nem lehet, másrészt az osztálytudatos munkás munkaakarátát sem csendőrrel sem fegyházzal pótolni nem lehet. És ha minálunk a munkáltatók és az uralkodó-osztály rendszeresen és erősen a rendőr után kiált, úgy az nem jelent mást, mint hogy a munkáltatók még nem számoltak eléggé azzal a fejlődéssel, melyen a munkás keresztül ment és a mult eszközeit, melyek hatályosak voltak a mult munkásaival, akarják alkalmazni a jelenben a jelen munkásaival szemben. Ezen a folyamaton keresztülmentek az angol munkáltatók és hatóságok is.

1753-ig az angol törvényhozás törvényhozásilag intézkedett egy bizonyos bérminimum tekintetében. Megszorította bizonyos mértékig a női- és a gyermek-munkát, a munkáltatók azonban ezen törvényes intézkedéseket kezdték nem respektálni. Midőn a bérminimum megszégése miatt sztrájk tört ki, egyszerűen megtették a feljelentést a bíróságnál és a bíróság a törvény megtartására izgató munkásokat 18 havi börtönre ítélte. Előfordult az is, hogy öt nyomdászmunkást meghívtak a munkáltatók békéltetésre, a bíróság azonban hivatalból eljárt az öt békéltetésre megjelent munkás ellen,

őket letartóztatta és kényszermunkára ítélte. Ez volt az angol sztrájk fejlődésének első periodusa. Ezen periodust Ferenczy Imre kitűnő munkájában az angol tilalmi rendszernek nevezi. S mi volt az eredménye ezen tilalmi rendszernek? Egyrészt erőszakos, folytonos előkészületlen és sikertelen elkeserítő sztrájkok, másrészt pedig a munkáltatók, az iparnak állandó krízisei. Ez az állapot tarthatatlan volt és így belépett Anglia a második perodusba és Francis Pleass indítványára 1824-ben keresztülviszik a parlamentben a szakszervezetek elismerését. Természetesen ez a korszak sem ment megrakódtatás nélkül. Az átmenet még mindig primitív és krízises volt. Roberts, a kőszénbányászok ügyésze, azt írja az ő bányamunkás ügyfeleinek: «Meghallgatják a bíróságoknál ellenfeleiteket, nemcsak gyakran, de szívesen is. Benneteket is meghallgatnak, de így: vádlott, önnek jogában van mindent elmondani, a mit szükségesnek tart és a bíróság kötelessége önt meghallgatni, de vigyázzon mindenre, a mit mond. Én még sohasem találtam bírót, a ki a vállalkozók közötti összebeszélést, vagy azt, hogy egy kényelmetlen fickót nem alkalmaztak (fekete listák), törvénytelen eljárásnak tekintette volna, fordított esetben a törvény hatalmas karja sújt a bűnösökre.»

A törvényhozási intézkedés azonban mindenesetre meghozta a javulást. Ez az állapot 1832-ig tartott, midőn az új parlamenti reform a választói jogot kiterjesztette a polgárságnak legszélsőbb rétegeire, azonban a kiterjesztéssel épen a munkásoknál megállt. A munkásoknak tehát feladata volt, hogy abban az uralkodó osztályok politikai szakszervezetében, a melyet parlamentnek nevezünk, képviselve legyen az ő osztálya is és ezen harcok a választói jognak a munkásokra való kiterjesztése jegyében folynak le. 1866-ban kiküzdte a munkásság az ői megillető választói jogot, a szervezetek teljes jogképességét és bejutván a parlamentbe, szavazókká válván, az uralkodó osztályok velők, mint faktorokkal számolni kénytelenek. Most már az őket előbb üldöző conservatívek is keresik kegyeiket. A felsőház, mely folyton dörgött és folyton törvényeket hozott a lelketlen izgatók előttünk sem ismeretlen typusa ellen, a nemzeti ipar megrontóinak

vezérei ellen, kimondja, hogy a sztrájkjognak és a szakszervezeteknek elismerése egyik hatalmas faktora a hazai iparnak és egyik legszilárdabb alapja a társadalmi békének. Déel Dávid, Anglia egyik legnagyobb kőszénbánya tulajdonosa kijelenti, hogy az értelem uralma csak a szakszervezetekkel van biztosítva: Moel Robertet a munkások titkárát egy képen ünneplik a munkáltatók és a munkások, és a munkáltatók jubileuma alkalmával dús ajándékot nyújtanak át neki.

Ez a jogállapot, a melyet az angliai munkásjogi fejlődés harmadik periodusának nevezhetünk, meghozta Angolországban a trade unionok, a szakszervezetek teljes szabadságát, a munkások politikai jogát, az ipari békét, a kollektív szerződéseket és a békéltetési eljárásokat. Visszaesés történt 1901-ben, midőn a lordok háza ítéletileg egy sztrájkért kártérítésbe marasztalta a szakszervezetet. A munkások ezen határozat ellen demonstráltak és ezen ítéletnek politikai eredménye az volt, hogy a munkások egy külön munkáspártban tömörültek. Legujabban ezen joggyakorlat, ezen határozat hatályon kívül helyeztetett s ez ismét bizonyítéka annak, hogy egy bizonyos jogfejlődés elérése után ezt a jogfejlődést visszacsinálni nem lehet, egy ideig megakasztható a haladó folyamat, rendőrön, bíróságon keresztül a jogállapot visszatér oda, a hol összhangban van a tényleges viszonyokkal.

Betetőzése a szociálpolitikai fejlődésnek az ausztráliai újseelandi törvényhozás, a mely egyszerűen eltiltja a sztrájkot, eltiltja a munka beszüntetését és helyébe a békéltető bíróságokat állítja, a melyeknek határozatai kényszererővel bírnak a munkáltatóra és a munkásra. Egy külön szervezett bíróság, melyben a munkások és munkaadók is képviselve vannak, dönti el tulajdonképen a bérharczokat. Ez a bíróság határozza meg, hogy a gazdasági conjuncturák tekintetbevételében mennyi bér jár a munkásnak: jogos-e a munkás követelése; jogos-e a munkáltató eljárása és ezen ítélet a kényszer erejével küszöbölte ki Új-Seelandból, Ausztráliából a sztrájkokat. És Clark azt mondja, hogy daczára annak, hogy ezen bíróságok teljes pártatlansággal működnek, nem fordult

* Ferenczi Imre: Sztrájk és socialpolitika.

elő, hogy bármely ausztráliai államban a tőkét a munkás törvényhozás miatt kivonták volna valamely iparágból. Az ipar emelkedett: és emelkedett a munkások száma is.* Megállapíthatjuk tehát: hogy a sztrájkjog elismerése magában véve sem jogászai sem törvényhozói tény. A jog nemesebb alkatelemei nem abban rejlenek, ha elismerek olyasmit, a mi létezik akkor is ha nem ismerem el, hanem a meglevőnek bölcs előrelátó bekapcsolásában a fejlődésbe. Valósággal önámítás és ámítás volna, ha mi a hazai illetékes faktorok vagy pedig az ország elé azzal az ígérettel lepnénk, hogy ha a fentemlített intézmények és szabadságok megvalósíttatnak, a kérdések egész komplexuma már megoldást nyert. A természeti jog, a mint Verböczy nagyon helyesen állapította meg, az embereknek egyenlő szabadsága és egyenlő joga a személyiségre és a javakra. A sztrájk, a szakszervezet szabadsága, az egyesületi jog alismerése eszközök arra, hogy ezen jogfejlődést, a mely meg nem állítható, békés mederben folyjon és haladjon előre. A szakszervezet nem egyéb, mint a munkásság küzdelmének alkotmányos szerve. Az az államhatalom, a mely a szakszervezet szabadságát, a szervezésnek, az egyesülésnek, szabadságát el akarja nyomni, felesleges meddő munkát végez, óriási kríziseket és megrázkódtatásokat idéz elő, de azért a fejlődés utjából az emberiséget nem téríti el. Az állam a munkásság szabadságának sirjába egyúttal beletemeti a modern államiságot is. Az az állam mely milliárdos budgetekkel dolgozik, melynek fő tételeit a fogyasztási adók képezik, nem dolgozhatik patriarchalis adó alanyokkal és a dolgozó milliókkal mint ezek függelékeivel. A modern államnak szüksége van fogyasztó és fejlődésképes munkásságra, mely kiverekszi a maga jobb létfeltételeit és szinte bele hajszolja az ipart és mezőgazdaságot arra, hogy a lehető leg-tökéletesebb eszközökkel dolgozva, a közgazdaságot minél nagyobb tökélyre emelje. És ha van ország, a hol a munkás osztályharcának leszerelése valóságos öngyilkosságot jelent, úgy ez Magyarország. Egy ország, a melynek fővárosában 331,933 ember oly lakásban él, a hol egy szobára átlag három, négy vagy öt lakó jut, míg 230,304 ember oly helyiségben szorong, a hol hat-tíz ember jut egy szobára, 21,730

ember pedig még tiznél több ember által lakott szobákba zsufolva nyomorog, a hol 20,000 lakó közül csak 14,537 alhatott ágyban, míg a többi ezt a legszükségesebb butordarabot is nélkülözte. Az az ország, a melynek fővárosa a nyomor ily megdöbbentő képét nyújtja, nem engedheti meg magának azt a luxust, hogy az osztályharczok izgalmait az elnyomás rothasztó békéjével cserélje fel. És hogy állanak a földbirtokviszonyok melyek országunk lakossága 84%-ának existenciáját érintik. Magyarország ingatlan tulajdona 49 millió holdat tesz ki: ebből 16.939,000 kötött birtok; a földbirtokosoknak száma 2.486,000; ebből 2.348,000 embernek van 15 millió holdja, tehát a földbirtokosok 94 százaléka 30 százalékát birja a magyar földnek, míg a földbirtokosok hat százaléka a magyar föld 70 százalékát birja; a nagybirtokosok, a kik ezer holdat és azon felülit birnak, 5426-an vannak és ezek 18.350,000 holdat birnak, tehát három és egy fél millió holddal többet, mint két és fél millió kisbirtokos. Ha már most hozzászámítjuk a középbirtokokat 200—1000 holdig, akkor 19174 személy 25 millió holdat bir, tehát a földbirtokosok egy perczentje a magyar földbirtok 50 százalékát birja. Ezek a birtokviszonyok egyrészt és az elhibázott törvényhozási intézkedések másrészt visszatükröződnek a tengerentuli kivándorlásban 1881—85-ig az Amerikába kivándorlók száma kerek számban 14,000, 1886—1890 28,307, 1891-ben 33,000, 1892-ben 35,125, 1895-ben 25,000, 1899-ben 43,000, 1900-ban 54,000, 1901-ben 71,000 ember, 1902-ben 91,000 ember, 1903-ban 119,000 ember, míg a kivándorlások száma 1905-ben már meghaladja a 200,000-ret.

Pap Dávid: 280,000!

Szakolczai Árpád: Meg kell állapítanunk, hogy a kivándorlás óriási növekedése az 1898: II. t.-cz. utáni időre esik, midőn a mezőgazdasági munkások bérharczát a munkás küzdési szabadságának teljes letörésével vélték kiküszöbölhetni, ezt megállapíthatjuk annál is inkább, mert 1898 után a kivándorlók legnagyobb arányszámát a mezőgazdasági munkások teszik ki. Teljesen felesleges, hogy kifejtsem, milyen

óriási vérvesztéseget és gazdasági csapást jelent 200,000 felnőtt ember kivándorlása, elvesztése. Egy triviális példával akarok élni: Ha egy borjú és egy tehén közti neveltetési költség körülbelül 120 forintot megér, mindenesetre fel lehet tenni, hogy egy felnőtt ember értéke és az, a mit magával visz, 600 koronát megér és így az évek folyamán milliárdokkal adózunk Amerikának és ennyivel károsítjuk meg ezen ország gazdasági fejlődését.

T. teljes ülés! Azt hiszem, hogy a jelenlevők között van egy igen tisztelt és szeretett barátom, a kinek azon terhes misziója van, hogy az úgynevezett sztrájektörvényt előkészítse. Én azt hiszem, hogy a legrosszabb költemények az alkalmi költemények és a legrosszabb törvények az alkalmi törvények.

Besnyő Béla: Minden törvény az!

Szakolczai Árpád: Meg vagyok győződve, hogy ez a törvény nem fog elzárkózni a modern jogfejlődés ihletétől. Meg vagyok győződve róla, hogy ezen törvényben lesz szociálpolitika, lesz benne liberalizmus, de az ilyen alkalmi törvényeknek mindig az a bajuk, hogy nem a törvényhozó hajtja végre. Ha az ilyen alkalmi törvényekben csak egy paragraphus van, melybe a reakciónak kapaszkodni lehet, akkor míg az a paragraphus az utolsó közegig elér, az az elnyomatásnak basisa lehet. Én Magyarországon csak egy sztrájektörvényt tartok jogosultnak és ez a sztrájektörvény a következő főbb intézkedéseket tartalmazná:

Politikai és polgári jogok kiterjesztése minden állampolgárra, a szakszervezetek szabadságának teljes elismerése; az egyesületi jognak törvényi, szabad szellemben való kodifikálása olyanformán, mint az 1884-iki francia törvényben, a hol az egyesületek feloszlása felett nem a közigazgatási hatóság, hanem a bíróság ítél. A közigazgatási hatóságok bíráskodásának megszüntetése a kihágási eljárásban, a kiutasítási eljárásnak a rendes bírósághoz való utasítása, mert nevetséges az, hogy egy forintot kitevő pénzbüntetés felett esetleg három bírói forum ítéljen a felett, de bármely szolgabíró illetékes arra, hogy kiutasítással existenciákat tönkre-

tegyen. (*Egy hang: Sürgős esetekben!*) Én nem ismerék olyan sürgős esetet, a mely jogosulttá tenné azt, hogy az állampolgárok szabadságát, existenciáját kockára tegyék.

Tisztelt teljes ülés! Azzal a gondolatmenettel, a mely-lyel kezdtem, akarom végezni is, magyar törvény, a magyar jogfelfogás, a mint Verböczyből láttuk, tudja azt, hogy mindenkinek egyforma joga van a személyiségre és a javakra. Ez tulajdonképen a természeti, a naturalis törvény. De az a társadalom melyben élünk, a mely nemcsak a természeti törvényeket fogadta el, hanem elfogadta az isteni törvényeket is, az úgynevezett keresztény társadalom. Talán megengedhetik nekem, hogy röviden megvizsgáljam vajjon ezen keresztény társadalom jogosítva van-e azokat izgatóknak nevezni, a kik a személyek közös szabadsága és a személyeknek a javakra való közös és egyenlő joga tekintetében buzgólkodnak.

Azt találom például az apostolok könyvében, hogy a keresztény társadalomról az mondatik: «Közöttük ugyanis semmi szükölködő sem találtaték, mert mindazok, a kik mezők vagy házak birtokosai voltak, eladván azokat, elhozák az árát és letevék az apostolok lábaihoz. Szétosztaték aztán kinek-kinek maga szüksége szerint. Egy ember pedig, Ananias nevezetű az ő feleségével Zefirával birtokot adott el és félretett árából a feleségének is tudtával. És némi részt előhozván, letevé az apostolok lábaihoz. Szóla azonban Péter: miért töltötte el a sátán a te szivedet, hogy hazudjál a szentlélek ellen és a mező árából félretégy. Ha megmarad neked, eladva is nem a te hatalmadban volt-e? miért vetemedtél erre a te szivedben? E szavaknak hallatára Ananias holtan rogyott össze.»

Manapság az Uristen a magántulajdon kinövéseivel szemben nem dolgozik már hirtelen halálokkal, ellenben minekünk kötelességünk a fejezetnek folytatását is figyelemmel kísérni, a mely azt az esetet tárgyalja, midőn Pétert bírái elé vonszolták és ekkor egyik felvilágosodott farizeus így ítél: «miért is azt mondom nektek, hagyjatok fel ezen emberekkel és eresszétek el őket, mert ha embertől van e tanács és dolog, felbomlik, ha pedig Istentől van, ti fel nem bonthatjátok

azt, ne hogy aztán valamiképen Isten ellen is lássatok tuskodni.»

Kétezer év előtt történt ez, kétezer év előtt hangzott el ez a sententia és daczára ennek kétezer év óta az eszmék, az igazságok érvényesülésének útja mindig vérpadokon és börtönökön keresztül vezet. És minden fejlődést a szenvedés és üldözés végtelen láncolata előz meg. És mindez felesleges volna csak fel kellene ismerni az embereknek azt az egyszerű klinikai igazságot, melyet hivatásszerű segítője a vajudó nőnek mondott, a ki ide-oda rohanva, ellenkezni kívánt a bekövetkezendő természeti actus ellen. «Hiába ellenkezik, akárhová menekül, azt a gyermeket meg kell szülni.»

De ez a hasonlat, mint minden hasonlat némileg sántít, mert hiszen ebben a physikai példában a gyermeket el lehetett volna pusztítani, de a mi esetünkben a vajudó szülőt az emberiség, a gyermeket pedig az emberiség jövője képviseli.

Ezt pedig semmiféle kényszereszközzel megölni nem szabad és nem lehet.

Dr. Pap Dávid:

T. Teljes-ülés!

Ágoston Péter jogakadémiai professzor a mult ülésen szolt itt a jogászegylet előtt a jövő munkás jogáról: kifejtette, hogy a jogrendszernek a munkásokra vonatkozó része elmaradt a valóságos élet mögött, a mint hogy a jognak az a fátuma, szerencsétlensége, de állandó sorsa is, hogy mindig elmarad a valóság mögött. Szolt a tudós professzor úr arról, hogy újabb, a mai helyzetnek vagy a munkásság jövővondó helyzetének megfelelő munkásjogot kell teremteni: kifejtette nagyon szépen és ékesszólóan azt, hogy a munkás egyéenkénti szerződést nem köthet; hogy az egyéenkénti szerződés a munkást, korrekt felfogás szerint, a gazdasági erőknek egymáshoz való helyes mérlegelése szerint nem kötelezheti; kifejtette, hogy a munkabéri szerződésnek a helyes felfogás szerint mindig kiegészítő része a clausula rebus sic stantibus s a szerződés csak akkor állhat meg, ha fennmaradnak mindazon viszonyok, amelyek fennállottak akkor, midőn a szerződés létrejött; kifejtette, hogy a sztrájk a munkásoknak jogos védelmi eszköze; hogy a sztrájkot helyesen delictumnak, büntetendő cselekménynek, vétségnek tekinteni nem lehet és kifejtette, hogy a szakegyleteknek: a munkásság érdekképviselőiteinek mindenféle jogi felelősség alól menteseknek kell lenniök. A midőn előadását befejezte, az elnök úr, a ki országgyűlési képviselő is egyúttal, igen szépen megköszönte előadását, főképen arra való utalással, hogy az előadás tárgya érdekes és fontos azért, mert a parlament és a kormány épen most behatóan foglalkozik ezzel a kérdéssel és így Ágoston professzor előadása mindenesetre igen érdekes dokumentum lesz e kérdés szabályozásánál.

Ezek voltak az elnöklő úrnak szavai és azóta, igen t. uraim, Ágoston professzor előadására érkezett is visszhang a politikai körökből. De egy kissé csodálatos visszhang érkezett: ez a törvényjavaslat, a mely szól a gazda és a gazdasági cseléd közt levő jogviszony szabályozásáról.

Nem akarom, nem is hivatásom, hogy most ezt a törvényjavaslatot önök előtt bíráljam, ámbár rengeteg vágyakozást érzek arra, hogy annak összes lehetetlenségeit és mindazon intézkedéseit, a melyek nyilvánvalóan csak a munkáskérdés fejlődésének teljes félreismeréséből eredhetnek, önök előtt bemutassam. Minthogy nem ez a kérdés van napirenden, hanem a sztrájkjog kérdése, nem foglalkozom e törvényjavaslattal egészében, hanem csak egynéhány intézkedését akarom kiemelni, amelyre szükségem van azért, hogy további előadásomat hozzáfűzzem.

1889-ben Németországban a birodalmi gyűlés elé terjesztettek egy törvényjavaslatot, a melyet azóta úgy hívnak a szociálpolitikával foglalkozó világban, a minek mindjárt akkor elkeresztelték, hogy «Zuchthausvorlage», fegyházi törvényjavaslat. Hogy micsoda törvényjavaslat lehetett az, annak dokumentálására tökéletesen elég elmondanom, hogy ezt a törvényjavaslatot a német birodalmi gyűlés, a melyben szintén nem ülnek borzasztóan szentimentális urak, még a bizottsági tárgyalásokig sem engedte; a törvényjavaslat csufosan megbukott az u. n. első olvasás alkalmával, még mielőtt parlamenti bizottság elé került volna.

E törvényjavaslat 1. §-a ezt mondja: «Weres unternimmt, durch körperlichen Zwang, Drohung, Ehrverletzung oder Verrufserklärung» — a ki tehát arra vállalkozik, hogy testi kényszer, fenyegetés, becsületben való gázolás vagy bojkottálás által munkásokat vagy munkaadókat befolyásoljon a munkaviszony tekintetében: az fogházbüntetéssel és ezer márkáig terjedhető pénzbüntetéssel büntetetik. A 2. §. megállapítja, hogy ezen büntetés alá esik az, a ki ugyancsak «durch körperlichen Zwang, Drohung, Ehrverletzung oder Verrufserklärung», a ki testi kényszer, fenyegetés, becsületeklés vagy bojkottálás útján sztrájkot idéz elő vagy egy sztrájk megszüntetését hátráltatja. Ez a törvény-

javaslat Németországban megbukott és pedig csufosan; törvény sohasem lett belőle, pedig (a mint méltóztattak hallani) ez a törvényjavaslat a sztrájkban való közreműködést csak akkor akarta fogházzal büntetni, hogyha fizikai testi kényszer, fenyegetést, becsületrablást vagy pedig Verrufserklärungot alkalmaz az ember, a mi körülbelül a bojkottnak felel meg.

Ezzel szemben a magyar törvényjavaslat 57. §-ának harmadik bekezdésében az van mondva, hogy 30 napi elzárással és 600 koronával kell büntetni az alapján való munkabeszüntetést, a sztrájkot és ugyanaz a büntetése annak, a ki sztrájkra biztat. Ime tehát a tervezet szerint, a mely békét akar teremteni a béres — mert hiszen azokra vonatkozik a törvényjavaslat első sorban — és a gazda között, a sztrájkra való biztatást szimpliciter becsukással és pénzzel büntetik és nem is kívánja meg a javaslat, hogy fizikai kényszer alkalmaztassék, vagy fenyegetés, a mint azt a német javaslat megkívánta. Ha azt mondom ezen törvényjavaslat törvényerőre emelkedése után valakinek, hogy «kedves barátom, ilyen bérért nem lehet dolgozni», akkor becsuknak 30 napra, megbüntetik 600 koronára.

Ágoston tanár úr kifejtette, hogy a sztrájk deliktum, büntetendő cselekmény nem lehet. Ha végig nézünk ezen a törvénytervezeten, azt az impressziót szerzi az ember, hogy itt valami tévedés történhetett, itt nem a gazdasági békére törekvő törvényjavaslat fekszik előttünk, hanem valami középkori véres kegyetlenségű büntető törvényi novella, annyi benne az új deliktum. Azonban ennek részletezésével nem óhajtom az urakat fárasztani, de rámutatok egy igen csodálatos paragrafusra azért, mert az végtelenül jellemző a közigazgatási és a munkaadói felfogásra.

Az 1898: II. t.-cikkbe, a mely az aratókról szól, becsúsztott annak idején egy paragrafus, amely körülbelül a feltételes elítélésnek felel meg. Az van abban a paragrafusban, hogy a büntetés végrehajtása elhalasztható vagy el is maradhat, sőt a már megkezdett büntetés végrehajtása is elmaradhat, hogyha a munkaadó ehhez való járulását kijelenti. Ebből a paragrafusból, a melynek a megalkotásakor semmi nagyobb jelentőséget nem tulajdonítottak . . .

Elnök: De igen!

Dr. Pap Dávid: Igen nevezetes helyzet állott elő. Az elmúlt évben a sztrájkok nagy részének ez a szakasz vetett végét. A munkások követeléseket támasztottak; a gazda nem engedett; kijött a szolgabíró és ráhúzta a büntetést a munkásokra, de egyik fél sem tágitott. Midőn azután a munkásokat összetertelték, hogy «viszünk be a fogházba» és a munkások látták, hogy a dolog komoly, de a gazdák is látták, hogy komoly a helyzet, akkor megszeppent mind a két fél és kibékültek egymással; elmaradt a büntetés, a munkások pedig dolgoztak rendszerint változott és pedig nagyobb bérek mellett, de még sem akkora bérek mellett, a minőket eredetileg követeltek. Úgy látszik, hogy azon eredmények, a melyeket ezen szakasz által elértek, valami csodálatos hatást gyakorolhattak a törvényjavaslat szerkesztőjére, mert nyilván ezen hatásnak folyománya a 60. §., a mely így szól: «Az ezen törvény 57. §-a alapján megszabott büntetés végrehajtását a hatóság a szolgálati viszony megszűntéig elhalaszthatja.» Hát méltóztatnak megengedni, ez magyarul a következőket is jelentheti: — a világért sem állítom azt, hogy annyit fog mindig jelenteni, de csak nagyon kevésbé is tág lelkiismeret mellett a következőt fogja jelenteni: A béres elítéltetik szabadságvesztésre, pénzbüntetésre, annál könnyebben, mert hiszen az 57. §. azt mondja, hogy «kihágást követ el és 200 koronáig terjedhető pénzbüntetéssel büntethető a ki a szolgálati viszonyból származó valamely kötelességét megszegi.» Elítéltetik az a szegény ember 200 koronára, esetleg szabadságvesztés büntetésre, de a büntetést nem hajtják végre. Midőn annak a szegény embernek konvencziós esztendeje lejáráfélben van, akkor azt mondja neki a munkaadó, ha lelkiismeretlen ember: «No hát édes fiam, most vagy megszűnik a szolgálati viszony vagy nem. Ha nem szűnik meg, ha hajlandó vagy ugyanazon föltételek mellett, mint eddig, tovább is dolgozni, akkor nem fognak becsukni és nem fogják behajtani rajtad a 200 koronákat; de ha megszűnik a szolgálati viszony, akkor be fognak csukni és behajtják

rajtad a 200 koronákat. Föltételezem, hogy az, a ki ezen szakaszt szerkesztette, nem tudta, mit csinál.

Egy hang: Nagyon jól tudta!

Dr. Pap Dávid: Mert ez a szakasz modern rabszolgaságnak perennizálását jelenti.

Egy hang: Meg van az 1898-as törvényben!

Dr. Pap Dávid: Ott egészen más jelentősége van. Ott egyszeri munkáról van szó, az aratói szolgálati viszony az aratással véget ér. Ott nem lehet a feltételes elítéléssel állandó lekötöttséget teremteni. Hajlandó vagyok feltételezni, hogy ezen szakasz forrása ugyanaz, a mit rendkívül gyakran találunk bizonyos körökben, hogy t. i. nagy kérdéseket apró kis patikaszerekkel óhajtanak megoldani. Hajlandó vagyok ezt a szakaszt visszavezetni arra a felfogásra, a melynek révén némely munkaadó azt hiszi, hogy valami nagy dolgot fog elérni és a sztrájkot örök időre ki fogja zárni, ha pl. csinál egy nyugdíjpénztárt, a mely 25 év múlva 50 krajczáros nyugdíjat fog adni a munkásának. Ennek a felfogásnak vagyok hajlandó betudni ezt a szakaszt, mert különben nem találnék elég éles szót karakterizálására.

Még egy rendelkezésre akarom felhívni a t. teljes-ülés szives figyelmét, a mely nemcsak egy szakaszban foglaltatik, de végig vonul az egész törvényjavaslaton, t. i., hogy a törvényjavaslat az országgyűlés és a király által megalkotott törvény mellett új törvényeket kontemplál és akar elősegíteni. T. i. egészen új szabályrendeleti jogot akar megalkotni a munkás számára. A törvényjavaslat 12. §-a azt a jogászai felfogás szerint lehetetlen rendelkezést tartalmazza, hogy «a mennyiben ezen törvény vagy törvényhatóságnak e törvény alapján alkotott szabályrendelete ellenkező rendelkezést nem tartalmaz, a felek jogai és kötelességei tekintetében a magánjogi szabályokat kell alkalmazni.» Tehát a magánjogi szabályoknak, annak a jognak, a melynek alapján mindnyájan állunk, a mely egyformakká tesz mindnyájunkat, derogál

nemcsak ez a törvény, hanem derogál majd azon szabályrendelet is és azt hatályon kívül fogja helyezni azon szabályrendelet is, a melyet a törvényhatóságok ezen törvény alapján alkotni fognak. Eszem ágában sincs, hogy itt erős szavakat használjak, de fel kell hívnom minden jogászember figyelmét arra a közgazdaság-történelmi faktumra, hogy Magyarországon a jobbágyság akkor lett igazán jobbágysággá, a midőn az országos törvényeknek hatalma megszűnt, a XVI. század közepén. Addig ha kimondták is a jobbágy földhözkööttségét, de hol egyik, hol másik országgyűlésen mindig legalább papirosan alkottak törvényeket a jobbágyak szabad költözködési jogáról, de besötétedett végképen a magyar jobbágy felett akkor, midőn a statumok alapján a megyék kezdtek rendelkezni a jobbágyak szabad költözködési joga fölött és midőn az 1608: XIII. t.-cz. ezt a jogot nekik meg is adta.

T. Teljes-ülés! Ne méltóztassék ebből a megyére semmi néven nevezendő rossz következtetést levonni. Az önök sorai-ban sok munkásember is van; én, a ki e munkásokkal igen erősen szimpatizálok, kijelentem, hogy ha önök kerülnének hatalomra és a mai bérrendszer fennmaradna: önök ugyanolyan osztálypolitikát gyakorolnának, mint a minő ma gyakoroltatik. *(Természetes.)* Ez nyilvánvaló dolog; ez így van; ezt éppen a munkások vonhatják legkevésbé tagadásba, a kik a Marx-féle materialista felfogás alapján vannak. Ez természetes és nem is lehet másképp, de ebből nem az következik, hogy szabadjon a vármegyének rossz szabályrendeleteket alkotni; szabadjon a munkaadók bizottságának és a virilistáknak szabályrendeletet alkotniok szabadjon a munkaadóknak és virilistáknak bíraskodniok a munkás felett, hanem következik az az egy tény, hogy szabályrendeletekkel ilyen nagy horderejű kérdéseket szabályozni nem lehet, hanem igenis törvénnyel lehet és kell azokat szabályozni, a mely törvényt maga az ország alkotja, a melynek törvényhozá-sában a dolog természete szerint mindig aránytalanul több az elfogulatlanság, mint a közvetlenül érdekeltekben.

T. Teljes-ülés! Ágoston Péter előadására tehát ez volt a visszhang. Azt hiszem, hozzá méltóztatik járulni azon fel-

fogásomhoz, hogy mindaddig, a míg ilyen törvényjavaslatok lehetségesek, ne beszéljünk mi a jövő jogáról, arról, hogy hogyan kell jogfilozófiai principiumok alapján statuálni a jövőendőben a jogrendszert, hanem próbáljuk megállapítani azt, hogy mi van ma és próbáljuk megkeresni a mai jogi elvek alapján, de gazdasági elvek alapján is azt, hogy hogyan lehetne praktikusán a munkaadók, de a munkások érdekeinek is figyelembevételével a kérdéseket ma szabályozni. Azért nem térek át arra a térre sem, a melyen igen t. előttem szólott kollégám mozgott, a ki végtelenül érdekes históriai képet festett önök elé, a melyben bemutatta a sztrájkjognak fejlődését szinte az egész világon végig. Én nem keresem, hogy mi van az egész világon, hanem kizárólag azt fogom keresni, hogy mi van Magyarországon a törvény szerint, mi van Magyarországon a rendeletek szerint és mi van Magyarországon a valóságban.

És itt előre bocsátom, hogy az én igényeim igen szerények, nem a kérdés megoldása szempontjából, mert a munkáskérdés megoldásáról okos ember nem beszél, azt megoldani mi nem fogjuk, azt majd megoldják valamikor a mi unokáink olyan módon, a melyről nekünk ma tiszta fogalmunk sincs. Mi csinálhatunk ideig-óráig tartó békét e kérdésben, de az emberiségnek ezt a legnagyobb kérdését megoldani nem tudjuk. Ismétlem, hogy én a mai békeség megteremtése szempontjából igen szerény igényű vagyok, nem kívánok semmi néven nevezendő nagy dolgokat; nem kívánok sztrájktörvényt; nem kívánok sem jó, sem természetesen rossz sztrájktörvényt. Tökéletesen megelégszem azzal, — és itt főképen az ipari munkásságról szólok — ha végrehajtják a ma fennálló törvényeket; ha nem forgatják ki azokat hatályukból egy külön új jogrendszerrel, t. i. a rendeleti joggal. Én tökéletesen megelégszem, ha a munkaadók és főképen a közigazgatás nem csinál semmiféle nagyszabású reformot, hanem végrehajtja a Btkv-t és az ipartörvényt úgy, a mint hogy az ipartörvény és az a büntetőtörvény meg van alkotva.

És itt első sorban azt kérem, méltóztassék végrehajtani a Btkv. legelső paragrafusát; méltóztassék végrehajtani a törvény azon rendelkezését, hogy büntettet vagy vétséget csak

azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánít és minden cselekményt csak azzal a büntetéssel lehet büntetni, a mit arra a törvény megszab. Tessék a §-t megtartani és ne tessék jezsuita módon a «közbiztonság» örve alatt új deliktumot megszerkeszteni és a törvény szerint meg sem engedett eljárások, tolonczolások meg egyebek útján száz meg száz existenciát tönkretenni. Azon perczen, a mint ennek a törvényes parancsnak a végrehajtása megtörténik, a mint a közigazgatás, de maguk a munkaadók is a törvény ezen alapvető rendelkezését végrehajtják s nem öklelik azt fel egy külön rendeleti büntetőrendszerrel, rögtön egészen más lesz Magyarországon a munkáskérdésnek, illetőleg a munkaadó és a munkás közti viszonynak a képe.

Bátor vagyok annak, a mit mondtam, illusztrálásul a következőt előadni. Ott van az ipartörvény 162. §-a, a mely azt mondja, hogy a sztrájkra irányuló összebeszélések és egyezmények «jogérvénnyel nem birnak.» Kérem ennek a szakasznak végrehajtását. Ez a szakasz nem egészen egyforma mértékkel mér. Ha a szakasz szövegét alaposan megnézzük, látjuk, hogy ha a munkaadók összeállanak oly célból, hogy a munkások bérét leszorítsák az összebeszélés által, az ilyen megegyezés érvénytelen; ha a munkaadók váltót adnak egymásnak vagy kötbért kötnek ki oly célból, hogy a munkabért szállítsák, ez érvénytelen, de ha a munkaadók összeállanak oly célból, hogy a munkabérek emelkedését megakadályozzák; ha ennek a célnak elérésére váltókat adnak, kötbéreket kötnek ki: akkor azon váltó összegét és azon kötbért a bíró ezen szakasz értelmében köteles megítélni. A munkásoknál mindkét esetben a dolog természete szerint érvénytelen a megegyezés. Nekem azonban, a ki a munkásokkal együtt érzek, mert magam is az vagyok, ennek dacára az a nézetem és ki is jelentem, hogy ne méltóztassék ezen szakaszt változtatni, maradjon meg az így ebben az igazságtalan formában, de tessék azt végrehajtani, mert ezen szakasz szerint a sztrájk jogos, a sztrájkot semmiféle büncselekménynek tekinteni nem lehet. Mindössze annyi áll, hogy az összebeszélés érvénytelen. Mindössze annyi áll ezen szakasz szerint, hogy ha a munkások összeállanak a munka

beszüntetése végett és erre valamiféle pénzbírsággal vagy egyébvel akarják magukat kötelezni, azt behajtani nem lehet. A törvényhozó jól tudta, mit csinál, midőn ezt a 162. §-t törvénybe iktatta. Ha törvénybe iktatta, addig míg az a törvényben benne van, méltóztassék ezen törvényt végrehajtani és abban a perczben rögtön egészen másképp fog alakulni a sztrájkok képe.

Rámutatok továbbá az ipartörvény 164. §-ára. Az ipartörvény megállapítja, hogy a ki összebeszélések és egyezmények létesítése, terjesztése vagy foganatosítása céljából munkaadókat vagy munkásokat, illetve segédeket szabad akaratuk érvényesítése tekintetében fenyegetés vagy tetteges bántalmazással akadályoz, vagy akadályozni törekszik, az 300 frtig terjedhető pénzbüntetéssel és 30 napig terjedhető elzárással büntethető.» Semmi kifogásom ellene szociálpolitikai szempontból: tessék ezen szakaszt végrehajtani; tessék pénzbüntetéssel vagy elzárással büntetni azt, de csak azt, a ki a sztrájkoló munkásokat szabad akaratuk érvényesítésében fenyegetés vagy tetteges bántalmazás által akadályozza vagy akadályozni törekszik. A törvény szentírás; tessék a törvényt végrehajtani, de ne tessék a törvény mellett külön jogrendszereket teremteni.

Semmi kifogásom a Btkv. 177. §-a ellen sem, a mely megállapítja, hogy a magánosok elleni erőszak vétségét követi el és hat hónapig terjedhető fogházzal büntetendő a ki a munkabér felemelése vagy leszállítása végett valamely munkás vagy munkaadó ellen erőszakot alkalmaz, azt szóval vagy tetteges bántalmazza, vagy erőszakkal fenyegeti. Hozzáteszek még egyet; azt, hogy a Btkv.-nek 177. §-a a magyar törvényhozásnak talán egyetlen sztrájkintézkedése, a melyet korrektul hajtottak végre, a melyet nem csavartak és nem próbáltak másféle, a törvényben előre nem látott intézkedésekkel csorbitani.

A Btkv. rendelkezésétől eltekintve, mi a jogi helyzet ma a magyar ipartörvény szerint? A jogi helyzet az, hogy sztrájkolni szabad, kivéve egyetlen esetet: nem szabad elmenni a munkaadótól felmondás nélkül, mert különben visszavezethetnek, megbüntethetnek. Ez ellen sincs semmi szavam. A ki

akár egymagában, akár tömegestől, tehát sztrájkkal, felmondás nélkül megy el munkaadójától, ám tessék visszavezetni — úgy sem ér az semmit — tessék megbüntetni: ez sem ér semmit, de a törvény: törvény, tessék végrehajtani. Tehát az igazság az, hogy sztrájkolni szabad, büntetni pedig csak akkor szabad, ha én a sztrájkoló munkást erőszakkal vagy fenyegetéssel akadályozom meg, akár abban, hogy részt vegyen a sztrájkban, akár abban, hogy visszatérjen a munkába. Semmi mást a magyar törvények értelmében büntetni nem szabad. Ha felkeresem a munkásokat és rábeszélem őket: «bolondok vagytok, ha ennyi bérért dolgoztok, többet is kaphattok; ennek a munkaágnak a konjunkturája fényes és kibirja a nagyobb munkabéreket» — mi történik ma? Annak kellene történnie, hogy semmiféle hatósági intézkedést ezért ellene megtenni nem volna szabad, mert ez a magyar törvény szerint meg van engedve; csak az nincs megengedve, hogy én a munkást testi erőszakkal akarjam kényszeríteni, hogy lépjen sztrájkba.

A valóságban pedig mi történik? Az, hogy a törvény mellé odahelyeztek egy képtelenül nagy rendeleti-kódexet úgy, hogy nem ér semmit az ipartörvény, nem ér semmit a büntetőtörvény, kizárólag az ér valamit, a mit mindenféle rendeletek állapítanak meg, olyan rendeletek, a melyekről még az sem bizonyos, hogy megjelentek-e valaha, rendeletek, a melyeknek keresni, kutatni kell a nyomát, hogy szövegüket megtaláljuk. És ezek a rendeletek uralkodnak ma a munkáskérdésben.

Eltolonczolják a munkást. És közben igen czifra dolgok történnek. Nemrégiben megtörtént egy vidéki városban, hogy sztrájk ütött ki; a munkások igen békés hangulatban vannak; lehívják a szakszervezet vezetőjét, hogy csináljon békét köztük és a munkaadók között. A szakszervezet titkára lemegy; összeülnek és tanácskoznak a munkások és munkaadók a szakszervezeti titkár közvetítése mellett. Nagyban folyik a tárgyalás és igen barátságos hangulatban, a midőn egyszerre megjelenik két csendőr, a magyar szociálpolitikának ezen kiemelkedő nagy momentuma. (*Derűltség.*) Ne méltóztassék ezen nevetni, t. teljes-ülés, mert végtelenül szo-

morú dolog az, hogy a csendőr az úr a szociálpolitikában és sokkal nagyobb úr a belügyminiszternél is. Ha a csendőr kijelenti, hogy én pedig itt népgyűlést nem engedek, akkor tehet a belügyminiszter úr a mi neki tetszik, ott gyűlés nem lesz. Megtörténik akárhányszor helyen, hogy X. szakszervezetnek vannak jóváhagyott alapszabályai és az alapszabályok alapján valamit tenni akar; felmutatja az alapszabályokat a szolgabírónak vagy a csendőrnek és a szolgabíró azzal felel, hogy én pedig a belügyminiszterre fütyülök, az én járásomban én parancsolok. Szóval, — ismétlem — békességesen folyt a tárgyalás, a midőn megjelent két csendőr és viszik a szakszervezeti titkárt a szolgabíróhoz. Arról a mellékes dologról nem beszélek, — habár jogászok előtt arról is lehetne beszélni — hogy a titkár jelenlétében diktálja a szolgabíró a csendőrnek azt a jelentést, a mely jelentést majd a csendőr fog a szolgabíróhoz intézni. A csendőr a diktandum alapján leírja a jelentést, átadja a szolgabírónak; erre a szolgabíró hivatali pózban kihirdeti a kitolonczolási végzést; kötelezi az illetőt, hogy rögtön az ítélet meghozatala után esti 6 óráig hagyja el a város területét, mely veszélyeztette a város békéjét. A felelbezésnek csak birtokon kívül lévén helye, az a szegény ember fogja magát és megy ki a pályaudvar felé. Már közel jár a pályaudvarhoz, a mikor ismét rohan feléje két csendőr: tessék visszajönni; a szolgabíró megváltoztatta a határozatot és megengedi, hogy másnap délelőtt 10 óráig a városban tessék maradni. — «Nem veszem tudomásul!» — De nem úgy van az! A csendőr karhatalommal visszakiséri. Ekkor a szolgabíró kihirdeti előtte szóval az újabb végzést, azon indokolással, hogy «midőn elítéltem Önt, megjelent nálam a munkaadók küldöttsége s azt mondta: «Az isten szerelméért mit csinálsz; eltart a sztrájk négy hétig, ha ez az ember össze nem békít bennünket!» — azért magváltoztattam a határozatot és Ön itt maradhat másnap délelőtt 10 óráig.» Erre azt mondta a titkár, hogy «tudomásul veszem.» Nem lévén jogászember, nem kérte a határozatnak írásban való kézbesítését. Reggel 6 órakor a munkások már dolgoztak is, hanem azért délelőtt 10 órakor a csendőrök már ott czirkáltak a pályaudvaron és lesték, hogy

vajjon a veszedelmes agitátor elutazik-e. De hiszen ez csak egy eset, a milyen naponta előfordul. De tegyük fel, hogy az az ember nem a békesség kedvéért ment oda, hanem vegyük egész brutálisan azt az esetet, hogy ő azért ment volna a városba, hogy sztrájkot szítson: semmiféle magyar törvény alapján ezt az embert azért büntetni nem lehet. Pedig az eltolonczozás sokkal erősebb büntetés annál a 30 napnál, a mely az ipartörvényben meg van állapítva; egy ember ekzisztenciáját tönkre teheti és Magyarországon mégis vígan tolonczolnak.

Azért mondom, hogy tessék a törvényt betartani és én tökéletesen meg vagyok elégedve a törvény mai rendelkezésével; ne tessék tolonczoltatni, «véletlenül» elzárni senkit, a ki sztrájkban van; ne tessék véletlenül a sztrájkanyagát megszüntetni, a minek nyomán előáll az a furcsa állapot, mint legutóbb Pécsen, hogy a rendőrkapitány nem engedi meg a sztrájkanyagát, a munkások tudomásul veszik a sztrájkanyagát feloszlató rendeletet, de kérnek útlevelet Amerikába úgy, hogy a kapitány megijed és visszavonja a sajátmaga határozatát. Tessék a kormánynak teljes pártatlansággal végrehajtani a törvényeket és akkor azután aránytalanul simábban, békességben fognak lefolyni a munkásmozgalmak. Mert a sztrájknak egyetlen komoly ellenszere van: a teljes és tökéletes sztrájkszabadság; minden egyéb, a mit ezen túl próbálnak, hiába való kuruzslás, a mi a bajt csak súlyosbitja.

Ennek illusztrálására egy igen fontos ténykörülményre vagyok bátor felhívni szives figyelmüket. A munkások ú. n. szakszervezetekbe tömörülnek. Nem Magyarországon találták fel ezen szakszervezeteket; Angolországból jöttek Németországon keresztül s az egész világon dominálnak. Felmerül az az igen fontos kérdés, hogy vajjon az ilyen szervezetnek szabad-e sztrájkot vezetni, a sztrájkot segélyezni. Semmiféle magyar törvény nincs, a mely megtiltaná azt, hogy akár én, akár valamely egyesület egy sztrájkot vezessen; semmiféle magyar törvény nincs, a mely a sztrájk segélyezését megtiltaná, mert hiszen abban a pillanatban, a mint a sztrájk nem deliktum, én azon sztrájkolót bátran segélyezhetem. Az egész világon mindenütt úgy is van, hogy a szakszervezetek veze-

tik a sztrájkokat és a szakszervezetek tagjaiknak sztrájk-segélyt adnak. Ennek illusztrálására, de azért is, mert folyton arról beszélnek, hogy nálunk rettenetes sztrájk-mánia van, másutt pedig békések az emberek, vagyok bátor előadni hogy 1905-ben Németországban csupán a szocialista szellemű Gewerbschaftok — egyebek is vannak — 9.674,000 márkát költöttek sztrájksegélyre, a mit nyíltan, becsületesen bevallanak, elszámolnak. Magyarországon ez belügyminiszteri rendeletekkel meg van tiltva. A szakszervezetek mind megpróbálják a sztrájk vezetését, a sztrájk segélyezését becsületesen bevenni alapszabályaikba, de ezt a rendelkezést alapszabályaikból a kormány mindig kitörli; a sztrájkot nem szabad segélyezniök.

Itt azután fölmerül épen a belügyminiszteri rendelkezés szempontjából az a kérdés, a mely különösen az egész dolog jogi megítélése szempontjából igen fontos, hogy hát jogilag mi az a sztrájk. Jogilag sztrájk csak egyetlen esetben van koncedálom, hogy az ilyen sztrájkot segélyezni nem szabad, mert ez ma tényleg delictum. Jogilag csak az munkabeszüntetés, a midőn én a felmondási idő betartása nélkül hagyom ott a munkaadómat. Ez ma delictum, a melyet segélyezni nem szabad. De ha én korrektül felmondok vagy ha felmondási időm nincs, a törvény szempontjából tökéletesen mindegy, hogy magam megyek-e el, vagy ezredmagammal mondok-e fel. Abban a perczben a törvény szerint sztrájk-ról beszélni nem lehet és evidens megsértése a törvénynek az, ha ilyen sztrájk segélyezését megakadályozzák.

Azt halljuk úton-útfélen, hogy nem a sztrájk ellen irányulnak ezek a retorsiók, hanem az indokolatlan sztrájk ellen. No hát uraim, sok sztrájkot láttam már életemben, de azt hiszem, olyan sztrájkot, a mely «indokolt volna», még nem teremtett az uristen; olyan sztrájk, a melyet az illető megsztrájkolt munkaadó indokoltnak fogadott volna el, nincs. A sztrájk legfeljebb akkor indokolt, ha a szomszédomnál van: az a melyik nálam van, mindig indokolatlan és azt mindig hitvány, komisz izgatók idézik elő. Megyünk tehát az izgatók ellen és itt vagyok bátor az urak figyelmét felhívni egy igen fura dologra, a mely a napokban történt.

Olvastuk, hogy mi történik Romániában; ismerjük azon vér-lázító eseményeket, de arról is olvastunk, a mi ezen rettenetességeket előidézte. Az embernek ököibe szorul a keze és majdnem azt mondanám, hogy szeretne együtt gyujtogatni és öldökölni azokkal a tömegekkel, midőn látja a mozgalom előidéző okait. Két hétig becsületesen elmondták nekünk európai olvasóknak az okokat; egyszerre a 15-ik napon beüt a bomba és kiderül, hogy az egész mozgalom okai csupán csak az izgatók, az orosz matrózok, a kiket beengedtek Romániába. A 15-ik napon megszűnt létezni a faktum, hogy a nagybérlok elveszik a földet; hogy a parasztnak nincs miből élnie; eltűnik az a factum, hogy a bérösszeg, a mely valamikor tíz lei volt, felszökött 80-ra; eltűnnek az emberlázító atrocitások az asszonyok becsülete ellen és minden igaz emberi érzés ellen és ott marad szimplán az izgató.

Még egy nevezetes dologra akarom felhívni a t. teljesülés figyelmét. 1905-ben — elmondom, mert ez nagyon érdekes a nálunk uralkodó felfogásokra — nagy mezei sztrájkok voltak túl a Dunán; ezen sztrájkmozgalmakról az egyik gazdasági egylet titkára egy igazán szép és értékes brosrút írt. A brosrúra első négy oldala tele van azzal, hogy ezeknek a szegény sztrájkoló embereknek tökéletesen igazuk van; a régi bérek mellett nem lehet megélni; kiszámítja pontosan, hogy ez embereket a kétségbeesés kergette a sztrájkba; az ötödik oldalon pedig szó szerint azt mondja, hogy «mind-ezekből nyilvánvaló, hogy a sztrájkot gonosz és lelkiismeretlen izgatók idézték elő.» (*Egy hang: igaza van, a nyomor a legnagyobb izgató.*)

A rendeletekben — a mely rendeleteket semmi a világon nem indokolhat, mert semmi a világon nem indokolhatja a a törvényeknek olyan félretételét, mint a mely ezen rendeletekben nyilvánul — megyünk az indokolatlan sztrájkok ellen, a gonosz izgatók ellen s megyünk azonfelül a dolgozni akaró, békés munkásnak, a dolgozni akaróknak, az »arbeitswilligeknek» védelmére. Igen csodálatos állat ez az »arbeitswillig» ember, nincs is rá tisztességes magyar szó és igen csodálatos az ő iránta való sok szimpátia. Az arbeitswillig ember vagyis magyarul a sztrájktörő, a ki iránt valami sok tisztelettel nem vagyok

azalatt míg testvérei odakinn éhezve verekszenek, benn van a gyárban és szépen él, nem azért, mintha az volna a fő vágya, hogy a munkaadó kevés munkabért adjon, mert hiszen még sztrájktrörötől sem lehet ezt föltételezni, hanem arra számítva, hogy a künnlevők majd kiéheznek az ő számára is a nagyobb béreket és ő még azalatt is keres, a míg a többiek az ő javára is éheznek. Hogy ezeknek a kedvéért érdemes volna valami rengeteg erőfeszítéseket tenni és ipartörvényt és magánjogot felrugni: azt én nem igen tartom valószínűnek, — teljesen eltekintve attól, hogy ezen arbeitswillig munkások jóformán csak a munkaadók fantáziájában vannak meg, de a valóságban nincsenek. Hozzáteszem az igazság kedvéért — és ez igen súlyos kifogásom a munkás-ság ellen — hogy az arbeitswilligekről való téves nézeteket jórészt a munkások idézik elő. X. gyárban dolgozik és utóbb sztrájkba lép 100 ember. A munkaadó — régi szokás — sorba behívja magához az embereket és azt kérdi: miért sztrájkolsz? Száz közül 99 azt feleli: szívesen dolgoznék, de nem engednek. Csak egy vagy kettő akad, a kinek van elég bátorság azt mondani, hogy «sztrájkolok ezért és ezért.» Azután összehívja a száz munkást az illető szervező bizottsági vezetés és leszavaztatván őket titkosan, száz közül csak egy nyilatkozik a sztrájk ellen. Ez nem szép eljárás a munkás-ságtól; sokkal szebb dolog volna, ha férfiasan kimondanák, hogy igenis sztrájkolok azért, mert nagyobb béreket akarok és nem hivatkoznának presszióra. De hát ez sajnos, így szokott történni. Hanem azért igen cifra dolog, még ha az arbeitswilligek létezésében akár a munkaadók, akár a hatóságok hisznek is, föltételezi azt, hogy a munkásnak az az életcélja, hogy a munkaadó minél kevesebbet fizessen.

Tehát a sztrájkok ellen, az izgatók ellen akarunk védekezni a törvény félretételével. Előáll az a kérdés, hogy vajjon a praxisban mit érünk el. Nem érünk el a praxisban semmit, illetve elérjük azt, hogy a bérharczok csak annál keservesebbek; tovább tartanak s nagyobb veszteségeket okoznak a munkaadónak és a munkásnak is. Minthogy a rendeletek értelmében a szakegyesületnek nincsen megengedve, hogy korrektül, becsületesen és nyíltan a világ színe előtt

vezethesse és támogathassa a sztrájkot, megalakul minden szakszervezet mellett az ú. n. szabad szervezet vagy a szervező bizottság; a kettő között mindössze az a különbség, hogy a szakszervezetet a belügyminiszter vagy az illető hatóság felügyelet alatt tarthatja, megszámloltathatja, a szabad szervezet pedig ugyanolyan szabályok szerint jár el és ugyanolyan precízén vezeti a sztrájkot; gyűjt pénzeket a sztrájk segélyezésére és segélyezi is azt, de senkinek ellenőrzése alatt sem áll. Egy egész sereg ilyen szabad szervezet alapszabálya, jogrendje, zárszámadása van itt előtttem. De ez természetesen soha sem kerül semmiféle hatóság szeme elé. A hatóságok ezt természetesen tudják és próbálnak eljárni a szabad szervezetek ellen. Ezzel szemben vagyok bátor bemutatni az ő felfogásukat, még pedig egy brosúra alapján, a mely az asztalosok szervezetéről szól és a mely azt mondja: «a rendőrség — a jelzőket elhagyom — kétszer már feloszlatta a szabad szervezeteket és még tízszer is feloszlathatja, de azért mindig lesz szakszervezetünk, pénzünk, sztrájkszervezetünk.» Ez így is van. Az asztalosok és mások is betartották amit ígértek; igenis van mindenkinek sztrájkpénztára és mindegyik segélyezi a sztrájkot; a különbség az, hogy Németországban a hatóság megkérdezheti a szakszervezetet, hogy hova lett a pénz, tessék elszámolni arról a kilencz és fél millióról, hogy kit segélyeztetek vele; nálunk pedig ez nem lehetséges, úgy, hogy a végeredmény az, hogy a törvény megkerülése révén a hatóság nálunk sokkal tehetetlenebb, mint volna akkor, ha a törvényt korrektül végrehajtana és a szakszervezetek, mint kellő hatósági ellenőrzés alatt álló fórumnak megengedné a sztrájk vezetését és segélyezését. A valóság az, hogy igenis van sztrájk; van sztrájkvezetés és sztrájksegélyezés, mindenféle törvény és rendelet daczára. Van és lesz, mert nyilvánvaló, hogy nem bölcse sem az olyan törvényhozás, sem az oly közigazgatás, a mely a lehetetlent akarja. Azt mondja az előtttem fekvő füzet: «az asztalos-segédék nem engedik elvételni azt a jogukat, hogy a maguk részére eltehessék filléreiket, akár tetszik, akár nem.» Nyilvánvaló, hogy — a mint ezt a munkások becsületesen de is ismerik — semmiféle emberi törvény nem képes en-

gem megakadályozni abban, hogy én ne gondoskodjam magamról a magam felfogása szerint, a törvények határai közt.

A midőn a közigazgatási törvényeket ilyen módon félre löki, annak még egy igen veszedelmes következménye van. Kényszerítjük a munkásokat arra, hogy tanulják meg borzasztóan a törvényt és valami képtelen legalitással, képtelesen erős és pontos legalitással járjanak el, a mi pedig talán a legveszedelmesebb a munkásmozgalmak fegyverei közt. Ha a munkás a felmondási idő betartása nélkül otthagyja munkaadóját, vannak ellene nem sokat érő, de a munkásokra nagyon kellemetlen eszközeim; megbüntethetem, visszahozathatom; de teljesen tehetetlen vagyok vele szemben, hogyha ő a legalitás álláspontjára áll, ha nem szerződik és ha a törvényeket erős pontossággal betartja. Ma még csak a törvényeket tartja be; de be fogja tartani a rendeleteket is, a mint hogy betartja részben még ma is, mert hiszen semmiféle szakegylet sztrájkot nem vezet, nem gyűjt pénzt, hanem gyűjti a szabad szervezeteket. A törvény vagy rendelet nagyszerűen be van tartva, a sztrájkkal birni pedig sokkal kevésbé lehet, mint hogyha amúgy járnánk el.

Ez tehát a mai állapot, a melynek festésénél kiegészítésül még csak azt vagyok bátor előadni, hogy nem járnak el bölcsen a közigazgatási hatóságok, midőn nem egyforma mértékkel mérnek a munkás és munkaadó számára; nem járnak el bölcsen, mert — és ez csodálatos dolog — a munkadók is, a törvényhozás is, mindnyájan elfeledkeznek egy borzasztóan gonosz és veszedelmes nagy izgatóról: báró Eötvös Józsefről. Mindnyájan, a kiknek munkásokkal van dolgunk, többé-kevésbé elfelejtjük azt, hogy 1868 óta népiszkolai kényszer van Magyarországon; elfelejtjük, hogy a munkás nagyot civilizálódott, igen sokat olvas, érzésvilága is erősen megfinomodott, megváltozott és ennek folytán a nem egyforma mértékkel való mérés igen súlyos gazdasági bajokat okoz a munkaadóknak és a munkásoknak egyaránt. Egy igen nevezetes ilyen szimptomára hívom fel figyelmüket. A szakszervezeteknek sztrájkot rendezni nem szabad, a munkaadó szervezetnek szabad, A munkaadó szervezetek sorba felveszik most alapszabályaikba, hogy rendeznek kizárást, boj-

kottot, rendeznek fekete listákat, csupa törvénybe ütköző dolgokat és a kormány ezen alapszabályokat szépen jóváhagyja, a szakszervezeteknek ugyanilyen kérelmét pedig elutasítja. Pedig veszedelmesebb dolog ma, báró Eötvös József művének körülbelül 40-ik évfordulója után így eljárni, mint harmincz évvel ezelőtt lett volna. Ha nem a jogászegyletben szólanék, hanem a munkaadók társaságában, akkor kifejténém, hogy mennyi tengersok bajt és gazdasági kárt okoz a munkaadóknak a közigazgatás beavatkozása és nem egyforma mértékkel való mérése. S ott kimutatnám a politikai jogtalanság veszélyeit is. Méltóztassék elhinni, hogy abban a pillanatban, a mint a magyar munkásság megkapná az általános választói jogot, az az u. n. sztrájkepidemia, a melyről annyit írnak és a melyről annyit hallunk, jelentékenyen megnyihülne. Ma a helyzet az, hogy a munkás minden energiája kizárólag a bérharczba szorult; semmi más téren sem tud nyilatkozni, magán segíteni, tehát megtánczoltatja a munkaadóját; de abban a perczen, a midőn a munkásnak politikai jogai vannak és a midőn politikai jogai révén a kormány és a szolgabíró ellen ad personam is mehet, egészen alaposan megváltozik a helyzet. Ma megesik akárhányszor, hogy a szolgabíró elkövet — akár helyesen, akár nem, azt nem keresem — valamit, a mi a munkás felfogása szerint igazságtalan, törvénsértés; a munkás nem tud ellene mit csinálni; sztrájkba megy a munkásság a legközelebbi munkaadónál, a mi természetesen nem következnék be, ha az a munkás azt mondhatná: megállj, a legközelebbi választásnál kibuktatlak és Kis Mihályt fogom megválasztani szolgabírónak. *(Németországban van választói joguk!)* Németországban is vannak sztrájkok; rettentő nagy sztrájkok. *(Egy hang: Csak szolgabírák nincsenek.)* Rátérek erre is. A ki Magyarországon sztrájkepidemiáról beszél, egyebektől eltekintve, arról tesz tanuságot, hogy fogalma sincs róla, hogy ezen a téren másutt mi történik. Bemutattam, hogy Németországban egy évben a sztrájksegély 9 és fél millió márka volt. Ha méltóztatnak érdeklődni az adataim iránt, itt vannak. Érdekelve volt Németországban 893,000 ember a sztrájkokban — ez kizárólag ipari munkásokra vo-

natkozó adat. — Természetes dolog, hogy nálunk nem lehet érdekelve 893,000 ember, de megvan az arányosság a németországi sztrájkok és a mieink között, a munkáslétszámokat véve alapul.

Közbeszólt valaki, hogy Németországban nincs szolgabíró. Mondjuk, hogy nincs olyan energikus szolgabíró, mint nálunk, de van ott egy más fontos körülmény, az t. i., hogy a munkabérek ott nagyobbak mint nálunk és a helyzet az, hogy ha jól lakom, akkor egy és más közigazgatási kellemetlenséget sokkal inkább el tudok viselni, mint akkor, ha nem lakom jól. A mezei munkás átlagos keresete kitesz körülbelül 420—440 koronát átlag egy évben. (*Ellentmondások.*) A porosz hivatalos statisztika szerint az a nyomorult pozeni béres, a ki Németországban a legutolsó ember, 960 márka évi keresettel bir, 960 márka kereset mellett aránytalanul több közigazgatási atrocitást tudok elviselni, mint hogyha a közigazgatási kellemetlenségek mellé még ennivalóm sincs.

Ez az egyik nagy baja nálunk a munkásmozgalmainknak, a másik baja pedig, a mi nem szorosan vett jogi kérdés, az, hogy se a közigazgatás, se a munkaadó nem értenek a munkásmozgalomhoz és valami csodálatos módon nem foglalkoznak vele. Én a munkaadók közt élek és mondhatom, hogy mindennapos az a tapasztalatom, hogy találkoztam nagy-eszű emberekkel, a kikkel az üzletükről igazi éleleszűséggel beszélnek, a kikkel lehet beszélni politikáról, irodalomról és mindenről, de a kik abban a perczben, a midőn a munkásaikról kezdek beszélni velük, siralmas benyomást tesznek. Fogalmuk sincs munkásaik helyzetéről, kívánságairól és arról, hogy hogyan kell velük bánni. Ennek folyománya . . . (*Egy hang: Megesik viszont is!*) de méltóztassék koncedálni, hogy fontosabb a munkaadóra nézve a munkásainak óhajtaisairól tájékozódva lenni, mint megfordítva. Ennek a tájékoztatlanságnak következménye azután az, hogy megüünk a szervezetek ellen, a mi képtelenség, mert a helyzet az, hogy vagy lesz — a mit most mondok, az nem vonatkozik mára, vagy két esztendőre — munkabéke és akkor azt a szervezetek fogják megteremteni vagy tönkretesszük a szervezeteket és akkor teljes anarchia lesz, mert a modern civilizált mun-

kás felett a régi divatú fegyelmet fentartani teljességgel lehetetlen mindenki másnak, mint ő neki saját magának, a szervezet pedig ő saját maga.

Felmerül a kérdés, hogyan lehetséges az, hogy vannak szerződések, — a mint tudni méltóztatik az ú. n. kollektív szerződések — a melyeket megtartanak a munkások? Igen egyszerű a dolog. Az ipartörvény 88. §-a megmondja, hogy az iparos és segédek közti viszony szabad egyezkedés tárgya. De a helyzet valósággal is, de a munkások felfogása szerint is az, hogy az egyéni szerződés, vagyis az iparos és segéd közötti szerződés nem a felek «szabad» egyezkedésének a folyománya. Az az egyéni egy munkás, az az egy ember egy szegény nyomorult féreg a rengeteg hatalmú részvénytársasághoz képest. A szerződés föltételeinek megállapításánál nem állanak egymással szemközt olyan erők, hogy szabad akaratról, szabad egyezkedésről lehetne szó; és ennek folytán a munkás azon állásponton van, hogy az ilyen szerződés nem kötelez; ezt akkor szeghetem meg, a mikor nekem tetszik. De hozzátésem, hogy ez a végén nem is fontos, mert hiszen a munkaszerződés hovatovább — különösen ipari téren oda tendál — hogy a felmondási időt teljesen kiküszöböli úgy, hogy a legtöbb iparágban vagy szombaton elválhatnak egymástól munkaadó és munkás minden felmondás nélkül, vagy pedig, és így van a legtöbb iparágban, minden felmondási idő nélkül azonnal. De ha ez nem így volna is, a munkás mellett szól még a régi római jogi elv is, hogy «vim vi repellere cuique licet.» Képtelenség szabad elhatározásról beszélni egyéni szerződéssel kapcsolatban. Hozzáteszek még egyet. Ha a nem egyéni szerződés Magyarországon nem volna annyira ritka és ha élesen akarnék beszélni, azt mondhatnám, hogy én a magam részéről az egyéni szerződést tisztességesnek sem tartom, mert nem tarthatok tisztességesnek egy olyan szerződést, a midőn egy nagy hatalom áll szemközt a kicsiny emberrel. Felfogásom mellett szól, hogy civilizált országokban az egyéni szerződés mindinkább kezd is veszíteni az erejéből és a hogy a dologhoz értők állítják, Angolországban tisztességes munkaadó már nem is köt egyéni szerződést. De meg is van azután a látszatja, a mennyiben —

a mint tudni méltóztatnak — ott a sztrájk tulajdonképpen megszűnt fogalom, Ott kötnek kollektív szerződéseket 2—3 esztendőre, azokat betartja a munkásság épúgy mint nálunk — az én praxisom szerint abszolút korrektséggel betartják és sokszor vasmarokkal és vasfegyelemmel is — megköthetik a szerződést két esztendőre; a két év lejártá előtt fél vagy negyed esztendővel összeül a két fél; viaskodik, hogy a béremelés 2 vagy 5% legyen-e, a végén 3% lesz és megy a békés munka tovább úgy, hogy a sztrájk Angolország gazdasági életében megszűnt nagy tényezőnek lenni. Nyilvánvaló, hogy ide kell és ide fogunk jutni Magyarországon is; hiába okoskodnak akár a közigazgalás, akár a cseléd-törvényjavaslatok: ez a természetes fejlődés következése; ide el fogunk jutni; a közigazgatás és az ilyen törvényjavaslatok legfeljebb csak megnehezítik azt, legfeljebb meghosszabbítják azt az időt, a mely szükséges ahhoz, hogy idáig jussunk.

Igaz, t. teljes-ülés, hogy Magyarországon akárhányszor megesik, hogy nem 2 vagy 3%-ról beszélgetünk munkabéremelés dolgában, hanem 80—100%-ról is. De én kijelentem, hogy ezen 80—100% is akárhány esetben tökéletesen indokolt. Ma nagyon sok téren valóságos munkabér-revolúcióval állunk szemközt, a dolog természete szerint azért, mert egyszerre akarja a munkásság pótolni azt, a mi civilizált munkásembernek mint minimum szükséges ahhoz, hogy megélhessen. Ez igen fájdalmas processzus; fájdalmas volt mindenütt a világon, hanem a végén ezen is keresztül kell esni és a végén talán nem egészen a munkásság hibás abban, hogy erre ma szükség van. Megint vagyok bátor felhívni a t. teljes-ülés figyelmét egy roppant érdekes tényre, a melyet a statisztikával lehet igazolni.

1895—96. és 97-ben voltak Magyarországon az első nagy agrár szociálisztikus mozgalmak: akkor is igen alaposan érdeklődtem mint újságíró a dolog iránt, most megint nagyon alaposan utána néztem és látom, hogy 1897-ben a gazdasági egyesületek, egyes tudósok, politikusok mind azon állásponton voltak, hogy anyagilag a munkásságnak igaza van, mert a bérek annyira silányak, hogy ilyen bérek mellett ekzisztálni nem lehet: ezen helyzeten változtatni, ezen béreken

javítani kell s a lakásviszonyokon is segíteni kell. Szóval igen szépen nyilatkoztak akkor a felől, hogy mit kell tenni. 1897-ben az egész mozgalom elült és csend volt 1905-ig. Ha pedig azt méltóztatik megnézni, hogy mi történt 1895-től 1905-ig, látni fogják, hogy semmi sem történt. Daczára annak, hogy 1905-ben a buza ára legalább 40%-kal magasabb volt, mint 1895-ben, a mezeti munkabérek, az aratóbérek és a béresek bérei 1895-ben egy fél fillérrel sem voltak magasabbak, mint 1905-ben, úgy, hogy mindaz a sok felbuzdulás és igazán kedves és lélekemelő bátorítás, a melyben gazdák, gazdasági egyesületek és politikusok egymást részesítették, a vízbe esett, bizonyosságul annak a régi igazságnak, hogy a munkásságnak a maga helyzetén való segítésére tulajdonképen csak két módja van: vagy sztrájkolni, vagy szervezetekbe tömörülni és ilyen módon és ezen erejével békés úton kikényszeríteni helyzetének javítását.

Ha választanom kell a kettő közül, nyilvánvaló, hogy akár mint jogásznak, akár mint gazdasági embernek a dolog természete szerint csak a másodikat kell választanom. Az abszolutisztikus gyárnak alkotmányos gyárrá kell válnia. A régi jó Herrenstandpunkt ideje, a midőn másképp is lehetett a munkással diskurálni, elmúlt; arra többé visszatérni nem lehet. A cseléd-törvényjavaslat, a melynek minden oldalán három-négy büntetendő cselekmény van megállapítva, az indokolásban, azon panaszkodik, hogy a régi jó 1876-diki cselédtörvényben — egyike a legkomiszabb törvényeknek — a patriarchális viszonyt csak a szeretet szála fonják s rögtön hozzáteszi a javaslat indokolása, hogy reméli, hogy mint-hogy ez a javaslat precize állapítja meg a jogviszonyokat, a patriarchális érzelmek és az emberszeretet újból fognak virágozni. Hát ne tessék patriarchalitással és emberszeretettel kezelni a munkáskérdést.

Tessék a munkáskérdésben is érvényesíteni azt a közjogi elvet, hogy Magyarországot statutumokkal kormányozni nem szabad. Akkor egyszerre aránytalanul nagyobb békesség lesz, mint a minő ma van.

Tessék a törvényeket precize és egészen, mindenféle rendeleti melléktörvényhozások mellőzésével végrehajtani. Ha valaha sikerülne rendeletekkel vagy akár cseléd-törvény-

javaslatokkal is a munkásmozgalmat letörni, az volna az igazi veszedelem. Mert annak föltétlenül az lenne a következménye, hogy a sztrájk, a mely nyíltan, becsületesen, az utcán nem tudna mozogni, kénytelen lenne bevonulni a műhelyekbe és az istállókba és ez lenne azután az igazi veszedelem. És itt bátor vagyok egy igen érdekes históriai dolgot megemlíteni. Mi szüntette meg a jobbágyságot? Nem a nagy felbuzdulás, mert sehol a világon ilyen nagy jogokat humanizmusból soha fel nem adtak. Sem a munkaadók nem tették ezt, sem a munkások nem tennék, ha esetleg hatalomra kerülnének. Nem adunk fel semmiféle hatalmat vagy jogot humanizmusból, emberek vagyunk mindnyájan. A jobbágyságot aláásta az, hogy tönkre amerikázták. Megszűnt a jobbágyság akkor, midőn a jobbágyság végre 500 esztendei keserves sorsa után észbe kapott és nem dolgozott; elment robottnapba; oda állította az állatját, de meg van írva, hogy nem dolgozott úgy, hogy a földbirtokosra nézve aránytalanul többet ért a pénz, a mit a jobbágyságból remélt, mint az a munkaerő, a melyet a jobbágytól kapott, a mely az amerikázás révén nem ért semmit. Ettől tessék féltetni a magyar közigazgatást és a magyar munkaadókat is és épen erre való tekintettel azt gondolnám, hogy meg kell szüntetni a törvénybe egyenesen beleütköző és a tkv. 1. §-át egyenesen felöklelő rendeleteket és végre kell hajtani magát a törvényt őszintén, becsületesen. Kerülnék az olyan jelentéseket, a minő pl. az, a midőn a cseléd-törvényjavaslatot a szeretet törvényének nevezik, vagy a midőn a balesetbiztosítási törvényre azt mondják, hogy azt a szeretet diktálta. Tessék a törvényt végrehajtani őszintén, becsületesen. A rendeletkódexet pedig tessék a lomtárba lökni és akkor nem vágyakozom semmiféle újabb törvények után; nekem tökéletesen elég egyelőre, a mi ma van, ha becsületesen, őszintén minden patriarchálisság nélkül, de jó munkabérek mellett végrehajtják a törvényt. A magyar munka békéjének igazságra és jó munkabérekre van szüksége, nem új sztrájkjogokra. Arra, hogy tartsuk meg a törvényeket és ne játszuk ki azokat igazságtalan, értelmetlen, törvényt sértő rendeleti kodexnek igazságtalan, értelmetlen és gonosz rendeleti büntetésrendszer megteremtésével.

1907. évi április hó 20-án.

Dr. Besnyő Béla:

T. Teljes-ülés!

Szives elnézésüket kérem, és különösen a T. Teljes-ülést jelenlétükkel megtisztelő vendégeknek kérem szives elnézését azért, hogy előadásom esetleg nem lesz olyan hangulatos, tetszetős és hatásos, mint a milyenek az eddigiek voltak. Én előadásomban első sorban jogászai és objectív kívánok lenni. Kerülöm a hangulatosságot, a tetszetősséget már csak azért is, mert ezen a téren azokkal a képességekkel, a minőkkel az előttem szólott urak produkáltak, versenyezni úgy sem tudok. A feltettem objektivitás és jogászai szempont készlet engem arra, hogy mindenekelőtt az egész vita ellen — jogászai kifejezéssel akarok élni — illetékességi kifogást, pergátló kifogást emeljek, abból indulva ki, hogy itt a jogászegyletben a felvetett kérdéseket talán jogászai szempontokból kellene vizsgálnunk és megbirálnunk, jogászilag kell vitatkoznunk. Ezt pedig az eddigi előadó urak nézetem szerint elmulasztották. Azt hiszem különben, sajtóhibával van dolgunk. Ágoston József tanár úr előadását azon a czímen hirdette, hogy ő szólni kíván: a sztrájk «jogalapjáról». Nézetem szerint pedig a «sztrájkjog» alapjáról beszélt. Nagy különbség van a kettő között. A sztrájk jogalapjának a kérdése az, vajjon a sztrájknak, mint alakulatnak, vagy mondjuk, mint intézménynek, a mai jogrendszer szerint, a mi törvényeinkben van-e alapja? Mivel védhető a sztrájk mai jogszabályaink szerint? Védhető-e azok részéről, a kik a sztrájk hivei, azokkal szemben, a kik a sztrájk ellenesei? Mai jogszabályainkban gyökerezik-e tehát a sztrájkra való jogosultság, vagy nem? Ez a sztrájk jogalapja. A sztrájkjog alapja, ez nem jogi, hanem politikai, gazdasági, főleg pedig hatalmi

kérdés. A sztrájkjog alapja azt kérdezi, szükség van-e a sztrájkra? Jogos-e a sztrájk, nem jogi, hanem más szempontokból? Kell-e, hasznos-e sztrájkolni? Ez a sztrájkjog alapja és erről beszélt az előadó úr. Ez politikai kérdés. Arra a kérdésre, hogy szabad-e sztrájkolni abból a célból, hogy a munkások ezzel politikai vívmányokat érjenek el, a felelet lehet az, hogy igen, de, mondom, ez nem jogi kérdés, a mint nem jogikérdés az sem, mikor azt kérdezzük, hogyszabad-e sztrájkolni azért, hogy a munkaföltételek és a munkabérek megjavuljanak? A sztrájkjog alapja főleg hatalmi kérdés, mert a sztrájk voltaképen nem annak a harcznak a kifejezője, hogy a munkások nagyobb munkabéreket, hogy jobb munkaviszonyokat, hogy politikai jogokat akarnak elérni, ezek nézetem szerint csak részletkérdések, csak előleges célok. A főkérdés a hatalmi kérdés. A sztrájk alapja és végcélja az, hogy abban a harcban, a melyben ma a munka és a tőke áll, a hatalom a tőke oldaláról a munkának és a munkásnak oldalára tereltesék.

Hogy ez helyes törekvés-e, az nem jogi kérdés, és nem jogi szabályokból meríti létjogosultságát. Én a kérdést úgy kívánom tárgyalni, a mint az fel van vetve. Én a sztrájk jogalapjáról és nem a sztrájkjog alapjáról kívánok beszélni. Talán ennek a sajtóhibának tudható be, hogy az előadó úr velünk jogászokkal, a kik itt a Jogászegyletben jogászai szempontokból, jogászai alapon és jogászai beállítással foglalkozunk a felvetett kérdésekkel, kissé szigorúan bánt. A jogi tudományról nem sokat tart, és neki mint jogi tanárnak, a ki hihetőleg jól ismeri a szakmáját, a maga szempontjából bizonynyal igaza is van. Nekem talán mégis sikerülni fog a tanár úr álláspontját megdönteni, talán még sem egészen úgy áll a dolog, hogy a jogász egyoldalú, rövidlátó és hogy a modern gazdaságból folyó kérdéseket meg sem tudja fogni, mert a római jog béklyóiba van verve, a melyekből magát kiszabadítani nem tudja. A római jog kitűnő vesszőparipa, mikor a jogászt szidni kell. A tanár úr is ezen a vesszőparipán nyargal, ő is ezt a Prügelknabet veri. Ám helyes. Csakhogy mikor mi szociális kérdéssel foglalkozunk, mint a minő a sztrájk is, akkor fogadjuk el

mindenekelőtt a szociális tudománynak, különben minden tudománynak azt az alapelvét, hogy az igazat keressük, igazat mondjunk, tudományos igazságokat állapítsunk meg és ne hirdessünk jelszavakat, hangzatos megtevésztéseket.

A tanár úr előadásában épen ezt vagyok kénytelen nélkülözni. Csak egy pár szemelvényt akarok bemutatni. A tanár úr abból indult ki, hogy a mai munkabérszerződés, vagy a mint manapság nevezzük, szolgálati szerződés, azért sem felel meg a modern viszonyoknak, mert hiszen az nem egyéb, mint egyenes folyománya, vagy talán még azonos mása is annak, a mi a római jogban a *locatio conductio operarum* volt, a melylyel pedig, úgymond, a rómaiak csak rabszolgáik munkáját adták bérbe másnak. Abban tehát benne van a rabszolgasági elem. Csakhogy a tudományos igazság nem ez, a tanár úr téved. A *locatio conductio operarum* épen a szabad embernek volt a munkaszerződése. A mikor rabszolga munkát adtak bérbe, az *locatio conductio rei* és nem *operarum* volt. Azok a következtetések tehát, a melyeket a tanár úr a *locatio conductio operarum*-ból von le, hogy t. i. ez rabszolgaviszony volt, ma pedig szabad emberekről kell gondoskodnunk, alapjukban dőlnek meg, mert kiindulási pontjuk téves, hamis.

Egy másik ilyen tétele a római jogból, a melyet minden áron megdöntendőnek — *ceterum censeo delendum esse*-nek — tart, a következő: «A cél, úgymond, mindig kifejezésre jut magában a szerződési akaratban. A szolgálati szerződésnek célja is tehát a szolgálati szerződésben jut kifejezésre és épen ezért a római jog szerint is, a munkásnak célja, midőn szolgálati szerződést köt, az, hogy a munkáját adja oda, a munkaadónak pedig az a célja, hogy ő pénzt fizessen». Ebből szerinte a legborzasztóbb dolgok következnek és épen ezért meg kell dönteni ezt az egész rendszert. Szíves engedelmyükkel, azt hiszem, ez is téves. A római jog, épen úgy, mint a mai jog a visszterhes szerződéseknél a célzt nem az egyén szolgáltatásában, hanem a viszontszolgáltatásban keresi és látja. Az ember a visszterhes szerződést, tehát pl. a szolgálati szerződést is nem azért köti, a mit ő nyújt, hanem azért, a mit ő kapni akar. A római

jognak, ép úgy, mint a mai jognak is, az az álláspontja, hogy a szolgálati szerződésbe a munkás azért áll be, mert ő a fizetést, a munkabért akarja, a munkaadó pedig azért, mert neki a munkára van szüksége. A téves præmissából folyó következtetések, ha ugyan volnának ilyenek, ezzel egyszerűen elesnek.

Azt mondja továbbá az előadó úr, hogy hiszen a munkabérszerződés jogi természete sincs még tisztázva. Felveti azt a szerinte «nagy» problémát, hogy: «Nem tudom», úgymond, «vajjon a munkabérszerződés nem-e energiaeladás, tehát nem is bérszerződés?» Hát ez nagyon tetszetős. Csakhogy a jogtudomány egy kissé már túlment ezen a kérdésen, mert igenis tisztában vagyunk azzal, hogy a munkabérszerződés nem egyéb, mint a hogy a tanár úr mondja, enerzsia, helyesebben enerzsia-eladás. Talán a római jogból idézván, szabad a latinos kifejezést is használni. Az tényleg nem egyéb, mint a munkás munkájának eladása, a mint hogy a bérlet is a dolog használatának eladása. Ennek a megismerésnek különben a jogviszony szabályozásánál semmi jelentősége sincs. Hangzatos, üres és nem igaz az egész problema.

Nem akarok tovább vájkálni a tanár úr további kijelentéseiben, a melyeket ugyan nagyon könnyű volna így megdönteni, tévességeküket kimutatni. Nem teszem. Hiszen ezek a mi vitánkon, a sztrájk jogalapjának kérdésén mit sem változtatnak. A sztrájk kérdése szempontjából teljesen mindegy, hogy a római jog hogy szabályozza a locatit conductiót és hogy locatio conductio rei vagy operarum volt-e a rabszolga bérbeadása, energiaeladás-e a bérszerződés vagy sem. A római jognak az egész kérdéshez semmi köze. Mégis jellemzőnek tartom, hogy a midőn mi modern témákkal foglalkozunk, akkor az első kiindulás az, hogy a régi föltétlenül rossz, és tesszük ezt a nélkül, hogy a régít ismernők, tudnók. Pedig, talán nem lesz érdektelen, hogy az a sokat szidott római jog közelebb áll ahhoz a jogállapothoz, a mely a tanár úr szeme előtt és a mi szemünk előtt is lebeg, mint a modern törvények. Azt mondja Paulus: «Qui operas suas locavit, totius temporis mercedem accipere debet, si per eum non stetit, quo minus operas præstet». Ez magyarul annyit

jelent, hogy a munkás kívánhatja az egész szerződés idejére a maga fizetését, még ha ő nem teljesítette is végig a szolgálatot, ha nem az ő hibáján mult, hogy a szolgálatot nem teljesítette. Méltóztassék ezzel szemben a mai ipartörvényt beállítani, a mely bizony 94. §-ának e) pontjával a gyakorlatban azt mondja, hogy ha a munkás képtelenné válik az elvállalt szerződés teljesítésére, akkor felmondás nélkül elbocsájtható. Azt mondja egy másik hely a corpus jurisban, hogy: «si hi, contra quos supplicas, facta locatione temporis certi suas tibi locaverint operas, *quatenus bona fides patitur causa cognita competens iudex conventionem servari jubebit*». Ez megint azt jelenti, hogy a szolgálati szerződés, a locatio conductio operarum elbírálásánál a bíró nem okvetlenül a szerződés szavaihoz kell, hogy magát tartsa, hanem a bona fidest kell szem előtt tartania, a szerződés fennállását csak a bona fides határáig erőltetheti. Ne az legyen az elve, hogy a szerződés minden körülmények között hatályban maradjon et pereat mundus. Vagyis a bíró azt tegye, a mit az előadó úr, mint nagy novumot hirdet, hogy vizsgálja meg, vajjon ezen szolgálati szerződés megkötése óta nem változtak-e a viszonyok, hogy a «rebus sic stantibus» fennáll-e most is, vizsgálja meg, hogy a szolgálati szerződés teljesíthető-e abban a formában, a mely formában az kötöttet. Nem a római jog a hibás tehát abban, hogy a szolgálati szerződés ma egyoldalúlag, a munkaadó érdekében van szabályozva. Ez az egyoldalú szabályozás teljesen modern, ennek a régi római joghoz semmi köze sincs és nem a régi római jog az oka, hogy nálunk Magyarországon a különböző gazdasági munkásokról, az ipari-, a föld-, a vízi és egyéb munkásokról szóló törvényeket megalkották. Itt utalok Pap Dávid kartársam előadására, a melynek érdekes és tanulságos volta mellett, főérdemét abban látom, hogy itt nyíltan és bátran hangoztatta azt, a mit, azt hiszem, mindannyian aláírhatunk, hogy a magyar jogász magát nem azonosíthatja azokkal a törvényjavaslatokkal és azokkal a szakaszokkal, a melyek most annyira közkeletűek, nevezzük azokat akár a szeretet(?) törvényeinek, akár fegyházi törvényeknek. Nem azonosíthatja magát azzal a munkástörvényhözással, a mely ma dívik.

De itt jelzem mindjárt, hogy szembe helyezkedem Pap Dávid kollégámmal a kérdés velejére vonatkozólag. Ő azt mondja: tartsuk meg a mai ipartörvényt, tartsuk meg a mai törvényes állapotot, mert az a legjobb. Szerinte nem a törvényben, hanem csak egyes mellékes alkalmazási kérdésekben van a hiba, abban, hogy ezeknek a törvényeknek végrehajtása nem az igazságszolgáltatás, hanem a közigazgatás kategóriába esik. Nézetem szerint a mai ipartörvény semmivel sem jobb, mint az a törvényjavaslat, a gazdasági cselédekről szóló javaslat, a melyet a mai esti lapok szerint, jónak látták visszavonni. (*Visszavonták? Éljen! De nem bizonyos!*) Épen a mai ipartörvény az alapja mindezeknek az újabb törvényeknek; voltaképen ebből idéznek ezek az újabb törvények.

Fogjuk meg már most a felvetett kérdést és állapítsuk meg mindenekelőtt, hogy miről is van szó. Először is tisztába kell jönnünk azzal, mi is voltaképen a sztrájk? A sztrájk nem egységes fogalom. Sztrájk alatt értjük a tömeges, felmondás nélküli munkabeszüntetést a szerződés tartama alatt is, és értjük azt a törekvést is, azt a mozgalmát is a munkásoknak, hogy tömegesen tartózkodnak a munkába állástól, a szolgáltatási szerződés megkötésétől. A kettőt nem lehet egy kalap alá fogni, a mikor a sztrájk jogalapjáról beszélünk. Annak, hogy a munkások tömegesen ellentállanak a szerződés megkötésének, hogy munkába nem állanak és hogy kijelentik, hogy az eddigi föltételek mellett többé nem dolgoznak, megvan a jogalapja mai jogrendszerünkben is. Senkit sem lehet kényszeríteni szerződéskötésre, ez ma még jogszabály. De azt hiszem, hogy nem is ez a kérdés, nem ez a vitás pont. A vitás pont az, hogy a szerződés tartama alatti tömeges munkabeszüntetésnek a szűkebb értelemben vett sztrájknak van-e, nincs-e jogalapja? Itt megint két esetet kell megkülönböztetnünk, a a szerint, hogy a munkások miért hagyják abba a munkát. Ez itt a döntő pont. Mert én el tudok képzelni egy ilyen sztrájkot, a mely a mai jogrendszer és a mai jogszabályok szerint is teljesen jogos. Teszem, ha a munkaadó a szerződési föltételeket be nem tartja, ha a munkaadó kevesebb bért akar fizetni, mint a mire kötelezte magát, vagy ha a munkaadó az egészségre káros változtatásokat tesz a műhely-

ben. Ez esetben, ha a munkások tömegesen beszüntetik a munkát és azt mondják, hogy «nem dolgozunk, míg a szerződést meg nem tartod, vagy nem dolgozunk egyáltalában, mert a szerződést meg nem tartottad,» akkor ez a sztrájk, mert ez is sztrájk, sőt igen gyakori sztrájk, nézetem szerint teljesen jogos, törvényes. Ez a sztrájk a mai ú. n. individualisztikus jogrendszerben is megleli a maga jogalapját. Fennmarad tehát az a sztrájk, a mikor a munkás a szerződést ilyen jogos alap nélkül szegi meg, csupán azért, hogy pl. jobb munkafeltételeket csikarjon ki magának. Van-e erre joga vagy nincs? Ismétlem, nem azt kérdezem én, helyes-e, hogy ő ezt teszi, nem azt kérdezem én, hogy szabad-e ezt tennie, célszerű-e ezt tennie, hanem azt kérdezem: van-e erre a mai jogrendszerünkben jogszabályi alapja; hivatkozhatik-e ő valamely jogszabályra, a mely szerint ezt teheti? Erre a feleletet Pap Dávid kollégám igen szellemesen keresi és véleménye szerint meg is találja az ipartörvényben. Azt mondja ugyanis, hogy igenis megvan a jogalap erre, mert az ipartörvény sehol sem mondja azt, hogy nem szabad sztrájkolni, az ipartörvény sehol sem mondja azt, hogy sztrájkolási célból összebeszélni tilos. Ebből ő azt következteti tehát, hogy mivel az ipartörvény csak annyit mond, hogy az ilyen összebeszélések jogilag nem érvényesek — és ebben téved az előttem szólott Bak Frigyes tagtárs úr, a ki azt mondta, hogy csak naturalis obligatiót szülnek, mert a midőn a törvény azt mondja, hogy nem érvényesek, akkor ezek semmis szerződések, még csak nem is naturalis obligatiók — tehát azt mondja Pap, hogy csak nem érvényes az ilyen összebeszélés, csak nem érvényes a sztrájkra való összebeszélés, csak érvénytelen, de azért nem tilos, azért szabad. Nem hiszem, hogy ez az okoskodás helyes volna. Minden szerződésszegés tilos, még ha a rendszerben nincs is külön megjelölve a tiltott cselekmények közt, mert abban, hogy a szerződések megtartandók, abban, hogy a szerződésszegésekből az a következtetés vonatik le, hogy kártérítés jár érte, sőt itt specialiter az a következtetés vonatik le, hogy az összebeszélés érvénytelen, mind ebben implicite benne foglaltatik az is, hogy a szerződésszegés tilos. A törvény a tilalomnak

különböző konzekvenciáit vonja le. Vannak tilalmak, a melyeket erős sanctióval, pl. büntetéssel is lát el, vannak viszont tilalmak, a melyeknél megelégszik azzal, hogy a tilalom-ellenes cselekmény joghatálylyal fel nem ruháztatik és abban, hogy valamely cselekménytől a joghatály megvonatik, bennefoglaltatik az is, hogy az tilos, meg nem engedett. A sztrájk különben tilos az ipartörvény 159. §-ánál fogva még *expressis verbis* is. Ez a szakasz kifejezetten is mondja, hogy az a munkás, az a segéd, a ki a munkát jogos ok nélkül hagyta abba, még hatósági kényszerrel is visszavezethető és pénz-bírsággal is sujtható. Azt mondani tehát, hogy az ipartörvény szerint a sztrájk tiltva nincs, csak tévedés lehet. Abból sem lehet semmi következtetést levonni, hogy a Btkv. magát a sztrájkot nem bünteti. A tilosságnak vannak fokozatai. A Btkv. csak egy bizonyos sztrájkot büntet, csak a sztrájk elfajulását bünteti, de nem bünteti magát a sztrájkot, a mi-ből azonban nem következik *ex contrario*, hogy a sztrájk meg volna engedve. Ismétlem, értsük meg egymást. Én most tisztán jogászai szempontból nézem a kérdést. Hogy gazdaságilag szükséges, helyes-e a sztrájk, az egészen más kérdés. Pap Dávid megoldását a sztrájk jogalapja tekintetében nem fogadhatom tehát el.

A t. előadó tanár úr a sztrájk jogalapját, bár nem kifejezetten, de előadását jogászilag átkonstruálva, talán a következőkben keresi. Sejteti, hogy a sztrájk, vagyis a tömeges munkabeszüntetés jogalapját ő abban leli, hogy csak az a szerződés kötelez, a melyet szabad akaratból kötünk. Minthogy pedig a munkás, mikor a szolgálati szerződést megkötí, sohasem bir szabad akarattal, mindig a szűkös viszonyoknak kényszere alatt áll és a szűkös kenyérkeresetnek szigorú kényszerítő hatalmát követi, a munkás tehát sohasem szerződik szabad akaratból, a munkásra nézve ez a szerződés tehát nem lehet érvényes, mert ennek megkötésénél hiányzik nála a szabad akarat, kényszer alatt áll. Ezt az elméletet egyszerűen azzal is el lehetne ütni, hogy ugyanilyen kényszerítő erőt gyakran a munkaadók részéről is föl lehet tételteni, sőt meg is lehet találni és e szerint a munkaadóknak is meg lehetne adni a jogot, hogy bármikor abbahagyják

a munkaadást és megszegjék a szerződést. *(Csinálják is!)* Ha csinálják, jögszilik épen olyan jogtalanul járnak el, mint a munkások, a mikor sztrájkolnak. Szerény nézetem szerint az egész szabad akarat-theóriának beállítása régi fiction alapszik és a tanár úrnak, mikor modern alapokra akarja a jogtudományt fektetni, épen ezt a fictiót kellett volna megdöntenie, ezt a fictiót kellett volna kiküszöbölnie. Nem lett volna szabad azt akceptálni, elfogadni. Mert az csak fiktív magyarázat, hogy nekünk a szerződéseket azért kell megtartanunk, mert a szerződésekben a mi akaratunk nyilvánul. Az fictio, hogy az akaratnyilvánítás nyer sanctiót azzal, hogy egyszer kifejezve köt bennünket: «Nem akartad volna, nem kellene megtartani». A mint a régi római büszkén mondotta: «*quamvis coactus, sed volui*», habár kényszerítve, de akartam, akaratom köt engem. Nézetem szerint ez csak kerülő magyarázata annak a problémának, hogy miért ruházza fel az állam a jogköte-
seket kötelező erővel. Nem ez az igazi ok. Annak, hogy nekünk a szerződéseket meg kell tartanunk, oka nem az, hogy mi magunk akartuk azokat megkötni, mert ez talán nem is igaz. Nem igaz, hogy a jogügylet a mi akaratnyilvánításunk. Akárhogy akarnók mi megkötni az ügyletet, annak megvan-
nak a maga szabványos formái, a melyek minket kötnek, a melyek, ha nem is gondoltunk rájuk, ha nem is akartuk őket, mégis csak kötnek bennünket. A jog adja meg nekünk a normativumokat és csak látszólagos az, hogy mi akartuk az ügyleteket így vagy úgy megkötni. Nem a mi akaratunk a döntő, döntő az állami érdek; a társadalom rendje, a társadalom szüksége. A szerződéseket azért kell megtartani, mert a társadalmi rendet máskép fentartani nem lehet; mert a szükségleteket máskép kielégíteni nem lehet, mert a termelés másképen megoldólne. Ha tehát a mai társadalom, a mai gazdaság úgy látja, hogy a munkaszerződést meg kell tartani... *(Egy hang: Ki az a gazdaság?)* A gazdaság mindig egy egyoldalú tényező. Ma, ha úgy tetszik, tőkések gazdasága. *(Derűltség.)* Lesz egy gazdaság, lesz egy idő, mikor a munkások gazdasága lesz és ez majd a tőkésekre fog szigorú szabályokat róni. *(Akkor nem lesznek tőkések!)*

Az ember eltudja képzelni azt, hogy a mikor a munkások hatalomra jutnak, még mindig lesznek tőkések. Ha be is fog következni az a nagy változás, a melyet a szocialisztikus irány hirdet, hogy a tőke kisajátíttatik, akkor én nem úgy képelem a dolgot, hogy a tőke egy szép napon egyszerre meg fog szünni, hanem úgy képelem, hogy ez fokozatosan fog megtörténni és ép úgy, a mint ma a tőke van uralmon és zsarnokoskodik a munkával szemben, lassanként a munka fog felülkerekedni és lesz kor, a mikor „elnyomott tőkéről” fogunk beszélhetni, szemben az uralkodó munkásokkal. (*Derültség.*) Ez nevetségesnek látszik, t. uraim. Pedig ott, a hol ma a munkások már teljesen szervezve vannak, ezek már ma uralkodnak a tőkével szemben, már ma diktálnak a tőkének és épen ebben rejlik a sztrájk-szervezettség ereje, hogy azt az egyensúlyt, a melyet ma a társadalmi rend a tőkések javára tart fenn, majd a munkások javára fogja bil-lenteni. Ez épen a szervezettség és a sztrájkjog alapja és czélja, ezért van épen a sztrájkra szüksége a munkásoknak.

Visszatérek fejtegetéseim fonalához. Az állam a szerződéseket azért tartatja meg, mert e nélkül nem volna társadalmi, álladalmi rend; nem volna lehetséges a termelés, e nélkül a fogyasztás biztosítva nem volna. Már pedig ez az utóbbi az egész gazdasági élet kiindulási pontja. És azért, valameddig társadalmi rend lesz — és abban a bizonyos szocialisztikus államban sokkal nagyobb és szigorúbb társadalmi rend lesz, mint a maiban — mindaddig a szerződéseket, akárhogy fogják azokat elméletileg megkonstruálni, az akarat szabadság alapján, vagy az akarat szabadság mellőzésével, mindig meg kell majd tartani. Nem tudok képzelni olyan jogállapotot, a melyben a szerződések, a vállalkozások meg ne tartassanak, keresztül ne vitessenek. A szabad akaratnak ehhez semmi köze. A szabad akaratot különben talán épen szocialista írónak, szocialista tudósnek nem szabad hirdetnie, mert a szocializmus természettudományj alapon épül fel, természettudományi alapon pedig szabad akaratról beszélni nem is lehet: Természettudományi igazság, hogy csak kötött akarat van. Arra sem szabad tehát hivatkozni, hogy a munkás nem szabad akaratból kötötte meg a szer-

zódést, mert épen olyan joggal mondhatom, egyáltalában nem lévén szabad akarat, hogy a munkaadó nem szabad akaratból kötötte meg a szerződést. A büntető jogban is harcoltak ezzel a szabad és kötött akarattal és végre arra az eredményre jutottak, hogy akár van szabad akaratuk a büntetvőknek, akár nincs, büntetni mégis csak muszáj, mégis csak szükséges. Így vagyunk a magánjogban is. Akár a szabad akaratból vezettük le a szerződéseket, akár a kötött akaratból, azokat mindenképen meg kell tartani. A sztrájk jogalapját a tanár úrnak tehát a szabad akarat magyarázattal sem sikerült kimutatnia.

Ott se kereshető a sztrájk jogalapja, a mi Ágoston tanár úr fejtegetéseiből szintén kibogozható, hogy t. i. alapjában véve minden szerződés azzal a klauzulával köttetik, hogy «rebus sic stantibus». Ez a szerződés csak addig marad fenn, míg azok a viszonyok fennmaradnak, a melyek közt megkötöttet. Ha tehát a viszonyok megváltoznak, a munkás jogosítva van sztrájkolni. A tanár úr ezt, mint a jövő zenéjét hirdeti. Igazában benne van már ez mai jogrendszerünkben is. Ma sem kötelez a szerződés, ha a szerződési feltételek lényegesen megváltoznak. Csakhogy az a kérdés, hogy mi tartozik a lényeges szerződési feltételek közé? Nyilvánvalóan csak az, a mi annak a szerződésnek specialis lényeges tartalmát teszi ki. Ez az egyik. Nem vonható be tehát olyan messzeeső gondolat, hogy a szerződés feltételei közé az is tartozik, hogy a munkás, nem tudom miféle indokból, nem tudom miféle életviszonyok közt kötötte meg ezt a szerződést. De másrészt ezen theoria alapján sohasem volna szabad sztrájkolniok a munkásoknak. Mert a mikor a munkás egy hétre, gyakran csak egy napra köti meg a szerződést — hiszen állandó szerződésnél is a felmondási ideje egy nap és három hónap között váltakozik a különböző gyári munkandek szerint — nem hiszem, hogy volna olyan eset, a melyről azt lehetne mondani, hogy a mikor ő hétfőn munkába állt, csütörtökig a szerződési feltételek megváltoztak. Nem hiszem, hogy beállhat az az eset, hogy a munkásnak a «rebus sic stantibus» klauzulára hivatkozva szabad volna abbahagynia a munkát. Azok a szerződési feltételek, azok az

életviszonyok, azok az élelmezési föltételek, a melyek közt a szerződést megkötötte, azok közt él ő tovább is, azok fennmaradnak állandóan; az ő helyzete nem változik az egyik hétről a másikra, egyik napról a másikra. Jogászilag különben is úgy áll a dolog, hogy ha változnának is a viszonyok, neki módjában van felmondani, hogy azután a változott föltételek alapján köthesse meg az új szerződést.

A *rebus sic stantibus* clausula sem adja meg tehát a sztrájk jogalapját.

De, t. teljes-ülés, ez az egész vita, nézetem szerint meddő és hiábavaló. Nekünk azt keresnünk, hogy a sztrájk-nak megvan-e a jogalapja a mai törvényekben, teljesen felesleges és hiábavaló munka. Ez ugyanaz, mint hogy ha a forradalmakat akarnók jogilag megindokolni. A forradalom a fennálló jogrendszer megdöntése, a forradalom harcza a fennálló jog ellen és bizonynyal naiv volna az, a ki ezt a jogelleni harczot a megdöntendő jogra akarná alapítani, abból akarná kimagyarázni. A mostani jogban keresné a szabályokat arra, hogy ezt a jogot megdönthesse. Teljesen így vagyunk a sztrájk-kkal. A sztrájk sem egyéb, mint gazdasági forradalom, forradalmi eszköz. Ennek a forradalmi eszköznek az indoklására nincs szükségük a munkásoknak arra, hogy szakaszokra, paragrafusokra hivatkozzanak, hogy ők a mai jog theoriájából keressék, hogy miért szabad nekik voltakép sztrájkolniuk. A sztrájk-nak nem jogi, hanem gazdasági alapja van. Ha az a sztrájk szükséges, akkor ebből a szempontból jogos is; jogos, helyesebben hasznos a sztrájk, ha a gazdasági termelést előbbre viszi, ha a munkások igazságtalan helyzetén javít. Ellenben jogtalan lesz akkor, mikor nem ez a célja, mikor nem ennek a gazdasági kérdésnek a megoldására használtatik fel, hanem csip-csup hatalmaskodási kérdések megoldására. A mikor nem a nagy hatalmi kérdés megoldására, a melyről beszéltem, a mely a munkások helyzetének javítását, a munkások hatalmát akarja előbbre vinni, hanem a mikor aprólékos hatalmaskodási, apró kaprice-kérdésekre használtatik. Nekünk, t. teljes-ülés, akármilyen altruisták legyünk is, mégis csak az a kiinduló szempontunk, hogy a mindenkori gazdasági szervezet mellett a lehető legjobban tudjunk

élni és boldogulni. És épen azért káros és ártalmas, és ebből a szempontból tehát jogtalan is minden olyan sztrájk, a mely ezeket a mi életfeltételeinket akarja tőlünk elvonni. Ha a munkások helyesen abból a Marx-féle theoriából indulnak ki, hogy a tőkésnek a termelés eredményéből kelleténél több jut, «Mehrwert» jut, a munkásnak tehát joga van arra, hogy ezen Mehrwerthet a maga számára szerezze meg, akkor a sztrájk mindaddig jogosult lesz, míg a munkás törekvése az, hogy a tőkés hasznából vegye el a maga részét. Ellenben mai gazdasági állapotaink mellett minden sztrájk jogtalan lesz, a melynek nem az a célja, hogy a tőkést sújtssa, hanem az, hogy a fogyasztást megdrágítsa. Jogtalan lesz minden olyan sztrájk, a mely a munkaadókkal egyetértve folytattatik; jogtalan lesz minden sztrájk, a melynek az a célja, hogy a munkaadókkal karöltve a fogyasztást megdrágítsa. Nem olyan abszurdum ez. Előfordult ilyen sztrájk már hazánkban is, a külföldön is. A fogyasztó tömegnek a sztrájk nem lehet rokonszenves, de a munkásnak sem lehet a sztrájk jó akkor, a mikor a sztrájk árát nem a munkaadó, hanem a nagyközönség, a fogyasztó közönség fizeti meg. Hiszen hiába vív ki magának a munkás nagyobb munkabért, ha az összes megélhetési feltételek megdrágulnak.

Nem megyek tovább ezen a téren, mert én is beleestem abba a hibába, a melyet előadásom elején kifogásoltam. Ez a téma nem ide a Jogászegyletbe tartozik. A sztrájk jogalapjára visszatérve, hangsúlyozom, hogy arra nincs szükség, hogy mi a sztrájk jogi fundamentációját keressük. Épen azért hibás és téves minden olyan törekvés, a mely sztrájk-törvényről beszél, a mely a sztrájkot jogilag szabályozni akarja. Azt mondja az előadó úr és ép ezt találok a legfurcsábbnak előadásában, hogy az ő præmissáiból kiindulva teszi ezt, hogy meg kell csinálni bizonyos elvek szemmel-tartásával a sztrájtörvényt, a sztrájkjogot. Azt mondja: «ez elvekre tekintettel kellene tehát a sztrájkot szabályozni és nem az individualisztikus jog alapján». Vajjon mit lehet a sztrájkban szabályozni? Azt-e, hogy hogyan kell sztrájkolni? Vagy azt, hogy mikor szabad sztrájkolni? Vagy azt, hogy miért lehet sztrájkolni? Akármelyiket szabályozzuk ezek kö-

zül, ez a sztrájkjog ellen megy, ez a sztrájkjog megkötése. Akármilyen liberálisan akarjuk is a sztrájkot szabályozni, akarunk róla törvényt hozni, mihelyt arról beszélünk, hogy csak ezekben és ezekben az esetekben szabad sztrájkolni, a mint az előadó úr mondja egy helyen: «a sztrájkjogot tehát csak akkor lehet megengedni, ha a többség határozza el a sztrájkot», az nem javulás lesz a mai helyzettel szemben, hanem ellenkezőleg, rosszabbodás. Ma a munkások nem kérdik, hogy szabad-e sztrájkolni. Sztrájkolnak, ha szükségét látják. Ha pártfogójuk, az előadó úr indítványára sztrájktörvényt kapnának, meg volnának kötve, mert meg volnának szabva a föltételek, a melyek közt nekik sztrájkolniok szabad, meg volnának szabva a korlátok, a melyek közt sztrájkolhatnak. Már pedig a sztrájk forradalmi eszköz, a mely nem kérdi, mikor és hogy szabad. Nem a sztrájkot kell szabályozni; a sztrájk fegyver, a melylyel a munkások a jognak kényszerítő békóit ledobják magukról s az ilyen szabadító fegyvert nem lehet lelánczolni. A sztrájktörvényre tehát nemcsak abból a szempontból nincs szükség, a melyből az ú. n. reactionáriusok kívánják, hogy t. i. a sztrájkot tiltsa, büntesse, de olyan szempontból és oly irányban sincsen rá szükség, a melyekből az előadó úr kívánja, bármily szép elveket tartson is szem előtt. *(Egy hang: Tehát forradalmat csinálni lehet!)* Erről lehetne szépen vitatkozni, lehet-e vagy sem, de bizonyos, hogy forradalom volt, van és lesz a meddig voltak, vannak és lesznek törekvések, a melyek a fennálló állapottal szemben érvényre akarnak jutni. Azt hiszem, ez tudott és elismert dolog.

Nem a sztrájkot kell szabályozni és itt megint visszatérek a jogászai kérdésre, hanem azt lehet és kell kívánni, hogy a szolgálati szerződés, a munkabérszerződés szabályoztassék, úgy, hogy azt a munkások érdekei megkívánják. Nem a sztrájk jogalapját kell nekünk keresnünk, a kik a mai helyzeten a munkások érdekében segíteni, változtatni akarunk, nem azt a paragrafust kell keresnünk, a mely megmondja, szabad-e sztrájkolni, hanem oda kell törekednünk, hogy elejét vegyük a sztrájk szükségességének. Olyan törvényeket kell csinálnunk, a melyekkel a munkások meg legye-

nek elégedve, olyannyira, hogy többé sztrájkolniok ne kelljen. A szolgálati szerződést kell szabályozni és pedig a szabad akaratnak, ennek a sokat hirdetett szép elvnek egy kissé a figyelmén kívül hagyásával. Ha van szerződés a jogrendszerben, a hol szükség van a normatívumokra, a hol szükség van a jus cogensekre, arra a szabályozásra, «quod privatorum pactis mutari non potest», a hol a felek szabad akaratának folyást engedni nem szabad, akkor ez a szolgálati szerződés, a munkabérszerződés. Itt van szükség azoknak a feltételeknek törvényes megállapítására, a melyeknek figyelmen kívül hagyásával szerződést kötni nem szabad és nem lehet. És ha mégis köttetnék ilyen szerződés, akkor az érvénytelen. Én el tudom képzelni, hogy el fog jönni az az idő, mikor a Ptkv. azt fogja mondani, hogy a munkabérszerződés csak akkor érvényes, ha benne a munkás legfeljebb napi nyolcz órai munkára kötelezi magát. El tudom képzelni azt a törvényt, a mely azt fogja mondani, hogy megállapítandók hely és idő szerint bizonyos körzetekben mindenütt a legminimálisabb munkabérek és ezeken alul szerződést kötni nem szabad, nem lehet. És ha ezeken alul kötetik is a szerződés, a munkás mégis a törvényes legminimálisabb bért kívánhatja. *(Már meg is van Ausztráliában!)* Erről a szabályozásról lehet és kell beszélni. Nem a sztrájk jogalapjáról, nem a sztrájk szervezéséről, hanem a munkabérszerződés, a szolgálati szerződés szabályozásáról kell beszélni. Remélem, hogy a jogászegylet fog még alkalmat találni a Polgári törvénykönyv tervezetének megvitatása alkalmával arra, hogy ezzel a legfontosabb vitális kérdéssel foglalkozzék. De ne foglalkozzunk az olyan elvont kérdésekkel, a melyekhez, a mint mondtam, csak az a kérdés hasonlít, hogy vajjon szabad-e forradalmat csinálni. Mert forradalmat csinálni ugyan nem szabad, de azért mindig fognak csinálni, a míg emberek lesznek. Sztrájkot csinálni a jelen törvények szerint ugyan nem szabad, de addig, míg a munkások helyzetén az igazságosság szempontjából segítve nem lesz, lesznek sztrájkok, mert a munkásoknak szükségük van rájuk.

Dr. Back Frigyes:

Tisztelt Uraim!

Dr. Ágoston tanár úr előadását valamennyien nagy élvezettel hallgattuk. A tanár úr magas színvonalon álló előadásában a sztrájk jogalapját fejtegette és inkább jogbölcseleti alapon igyekezett nekünk a sztrájk jogalapját megmagyarázni és velünk a kérdést megértetni.

Előadása felett megindult a vita és azt láttuk, hogy mindjárt a két első felszólaló, dr. Szakolczai Árpád és dr. Pap Dávid tagtárs urak, magával a tulajdonképeni előadási témával, a sztrájk jogalapjával nem is foglalkoztak.

Ezen tény, mint érdekes jelenséget azért kívánom lesegezni, mert ez egy dolgot bizonyít. Azt, hogy mindenki, a ki az élet porondján mozog, a ki a sztrájkokat az életben közvetlenül figyelemmel kísérte, az ma már arról, hogy a sztrájk megengedhető-e, igen vagy sem, ép oly kevéssé beszél, mint arról, hogy az egyéni tulajdon vagy a végintézkedési szabadság megengedhető-e, igen vagy sem. A sztrájkot ők is, mint én, nemcsak megengedhetőnek tartom, hanem a korlátlan teljes sztrájkszabadság hívének vallom magamat. De sietve hozzá kell tennem, hogy ezen korlátlan szabadságnak csak addig és annyiban vagyok lelkes szószólója, míg a munkás, mint a termelésnek egyik főtényezője, saját egyéni munkájának, egyéni productumának megfelelő és helyes értékelése szempontjából a sztrájk fegyveréhez, mint utolsó eszközhöz fordul.

Azért helyes Bernsteinnak azon definitiója, hogy a sztrájk az egyetlen segítő eszköze a munkásoknak, hogy a piaczi esélyekkel a munkaadók önkényével szemben védekezzenek, hogy a sztrájkszervezet egy coalitio ad hoc.

Csak az ily terjedelmű és célú sztrájknak adom meg és ismerem el a teljes szabadságát. Ezt elvitatni, ezt megtagadni, a maradiság által szült oly nagyfokú igazságtalanság, mint a kartellek létjogát el nem ismerni. A mi a kartell a munkaadónak, az a sztrájk a munkásnak. Grunzel helyesen mondja, hogy «Die Kartelle sind die Fallschirme der hochgespannten Coniunctur». Az ádáz verseny és így a a termelési eredmény helytelen értékelése eredményezi a munkaadóknál és a munkásoknál a szervezett egyöntetű eljárást. Ennek a munkaadónál a neve kartell, a munkásoknál a sztrájk. Minthogy a sztrájknak rendeltetésszerű időhatára roppant rövid, az csak addig szervezet és harcz, míg az elérendő feltételek ki vannak viva és miként a sztrájkstatisztikák mutatják, a legtöbb sztrájk egyezséggel, a kitűzött cél részbeni feladásával végződik, a sztrájk általános közgazdasági szempontból kevésbé veszélyes, mint a kartell. Mert a kartellek első sorban állandó szervezetet jelentenek, kartellek rendszerint 10—15, vagy még több évre köttenek, másodszor pedig a sztrájkok területbeli határa rendszerint nagyon szűk, rendszeren csak egy város, addig kartellek egy egész országra, gyakran több országra köttenek. Továbbá az ú. n. kis ember, a nagy tömeg rendszerint a sztrájk árát csak élvezi, de nem fizeti meg, addig a kartell diktatura hatását ép a kis ember szenvedti elsősorban. Továbbá, minthogy legibus sic stantibus, a vámtörvények és a vámszerződéseknek egyelőre megváltozhatatlan fennállása mellett külföldről, illetve a kartell határain túlról olcsóbb árút nem lehet behozni, addig máshonnan minden nehézség nélkül igen is lehet munkást behozni.

Elvileg a munkaadók ármozgalma, illetve árbiztosítása a kartell sokkal veszélyesebb, mint a munkások bérmozgalma. Minthogy pedig még ott is, a hol az állami hatalomnak egyik vagy másik tényezője, mint pl. nálunk Magyarországon a birói hatalom, illetve judicatura a kartelleket nem ismeri el, azok polgárjoga elvitázhatlan, a sztrájkhoz való jogról nem lehet szólni, azt el kell ismerni, mert quod uno aequum, alteri bonum.

De újból ismétlem, ezt a jogot csak az ipari sztrájknak

ismerem el. Tehát a hol a sztrájk csak hamis fogalomjelzés, a hol a sztrájk helyes megkülönböztethetés és elhatárolhatás hiányában csak oly kényelmes definitio, mint sok orvosnak a neurasthenia, vagy ott, a hol lehet, a bírónak a «Grober Unfug» paragrafusa, ott ezt a szabadságot semmikép sem concedálok, sőt a legtöbb esetben a tapasztalat azt mutatja, hogy az államnak a jövőben hasonló esetekben a legerélyesebb közbelépése a legindokoltabb és felette szükséges.

Hová jutnánk például, ha a sztrájkszabadság elvét elismernők, illetve ez alapon állva intézményes jogosultságát elismernők az oly tömeges sztrájkknak, a melyet az iskolás gyerekek Posenben, az új népiskolai törvénnyel szemben rendeztek, vagy a melyet Vácztól nálunk az államfoglók és Krakkóban az előzetes letartóztatásban lévő rutén egyetemi hallgatók, mint éhező sztrájkot rendeztek? Hisz ezen utóbbi sztrájkok intézményes elismerése végeredményben azt jelentené, hogy a terheltek, a vádlottak saját delictumaik tekintetében a pertörlés jogát kétszer 48 órán belül mindig ki bírják maguknak járni. Hasonlóan állunk az ú. n. politikai sztrájkokkal, t. i., a hol a munkabeszüntetésnek célja, hogy a munkások akarata, sic volo sic jubeo, a parlament által feltétlenül érvényesüljön. De azért viszont nem minden munkabeszüntetés, a melynek célja bizonyos specziális törvényeknek kivívása, a melyek a munkások létviszonyain hivatvák segíteni, politikai sztrájk. Az 1890. évi nagy osztrák, vagy 1889. és 1905. évi nagy német bányász-sztrájkok, vagy 1898. évi nagy svájcezi vasuti sztrájk daczára annak, hogy céljuk az volt, hogy beszüntetik a munkát mindaddig, a míg a törvényhozás bajaikon nem segít, ezek nem voltak politikai sztrájkok, mert céljuk a 9 órai munkaidő, szakszervezeteik elismerése és oly feltételek kivívása volt, mely az anyagi létkérdésükkel a legszorosabban összefüggnek és melyek a maguk valójában alig különböznek a kis helyi sztrájkoktól. Tehát ily sztrájkoknak, azon hamis fogalomjelzés czímén való letörése, hogy azok politikai sztrájkok, a legnagyobb igazságtalanság.

Azt, hogy a sztrájk a munkásnak megengedett fegyvere, azt ma már jóformán mindenki, még a reakció legsötétebb

szószólója is elismeri. Midőn ezeket akarva, nem akarva csakis azért ismerik el, hogy titokban minél erősebb békókat, minél erősebb fegyvereket kovácsoljanak minden sztrájk le-törthetésére, ezek a szokott óvatossággal hozzátézik, hogy hiszen az igaz, hogy elvileg a munkásnak is szabad küzdeni a maga léteért, a maga jogáért, de azért mégis «valamit» kell tenni a sok sztrájk ellen, mert ez nem megy így tovább, mert ma jóformán már nem dolgoznak, mert a nemzetgazdasági kár, a mit a sztrájkok okoznak, már, szinte elviselhetetlen.

Mielőtt felszólalásunk tulajdonképeni tárgyára rátérnénk, hogy mi ez a «valami», a mit a munkaadók akarnak, így két röviden odavetett adattal reá akarok mutatni, hogy a vádak mennyire alaptalanok, hogy tényleg a maga valójában mily kevés a sztrájkoló munkás, sztrájk címén mily kevés munkanap, mily kevés kereset megy veszendőbe. Ezen számokra reántalva, azt a kérdést nem is feszegetem, hogy a sztrájkok által elért eredmény, a több kereset kinek szolgál első sorban előnyére, mert hisz köztudomású, hogy a több keresetnek első hatása az, hogy a szükséglet ép azon cik-kekben emelkedik, melyek a fogyasztás és így a közvetett adók tárgya, vagyis, hogy a hasznot első sorban az állam maga húzza és másodsorban maguk a munkaadók, mert a munkás a többkeresetét nem viszi a takarékpénztárba, hanem tisztesegebb ruházatra, megfelelő lakásra stb.-re fordítja, tehát a mit a munkaadók a réven vesztek, a vámon busásan megszerzik.

Fennebb előadott állításaim igazolására szolgáljon a következő néhány számadat:

Németországnak ez időszerint nyolcz millió ipari munkása van. A legmegbízhatóbb statisztikai adatok szerint az utolsó hat év átlagát véve alapul évenként 97.300 munkás, azaz kerekszámban szólva, évi 100.000 munkás sztrájkolt, tehát össze-vissza 80 munkás közül egy.

A német hivatalos statisztikában arra nincs adat, hogy ez a 97300 munkás hány napon át sztrájkolt és hogy mennyi munkabér ment így veszendőbe. De a Generalkommission der Gewerkschaften, vagyis a szervezett munkások központi vezetősége megbízható tájékoztatást nyújt e tekintetben.

1903-ban 88,964 munkás 2,622.232 munkanapon át nem dolgozott és így 7.675,937 márka munkabért veszített el.

1904-ben 128.700 munkás 2,120.154 munkanapon szünetelt és így 7,825.369 márka munkabértől esett el. A könnyebb és egységes számítás kedvéért mondjuk tehát, hogy három millió munkanap és nyolcz és fél millió márka munkabér veszett el, úgy a matematikai pontos eredmény az, hogy évenként háromnyolczad, vagyis alig egyharmad munkanap és fejenként egy márka volt az átlagos évi veszteség. Két angol író kimutatta, hogy egy új nemzeti ünnepnek dekretálása, mint például a Sedan-napé, Németországon nagyobb veszteséget okoz, mint valamennyi sztrájk együttvéve.

Ezek a számok, ez a matematikai megdönthetetlen igazság a legjobb czáfolata a fenti közismert hangzatos frázisoknak. Ez annál erősebb ellenérv és ellenbizonyíték, mert Németországban jóval több a sztrájk, mint a másik két nagy ipari államban, Angliában és Amerikában.

De minthogy a jelszó az, hogy valamit kell csinálni és az pedig a reformerek szerint nem lehet más, mint egy sztrájktörvény, nézzük majd közelebbről, hogy mit kívánnak a reformerek, hogy nézetük szerint mi legyen ezen sztrájktörvényben benn?

A kik szintén törvényes orvoslást kérnek, de elég óvatossan az arany középúton haladnak, azok azt mondják, hogy nem kell új törvény, csak a létezőket kell lelkiismeretesen és helyesen végrehajtani. Ha így kezeltek a törvények, akkor megvan a szükséges és kellő védőeszköz. Ezen utóbbiak táborához tartozik dr. Pap Dávid úr is, ki minapi felszólalásában azt mondta, csak hajtsuk lelkiismeretesen végre a büntető törvénykönyv 177. §-át és az ipartörvény 162. és 164. §§-ait, így meg lesz védve első sorban a munkaadó, ha pedig lelkiismeretesen végrehajtjuk a büntetőtörvénykönyv 1. §-át, mely szerint büntettet vagy vétséget csak azon cselekmény képez, melyet a törvény annak nyilvánítt, úgy meg lesz védve a munkás. Különösen ezen utóbbi pont tekintetében van a t. felszólaló úr nagy tévedésben. Mert a rendőrkapitányok és szolgabírák által rögtönzött jog nem vétségeknek az egyéni izlés szerint történt statualásból állott, vétség

czímén ők nem ítéltek és ítélni nem mertek el mai napig senkit, hanem kihágások miatt, melyet ők, illetve a törvényhatóságok, melyeknek ők a szervei, az 1879: XL. t.-cz. 1. §-a szerint, igenis nagyon szabadon dekrétálhattak.

Ugyanis az 1879: LX. t.-cz. szerint a törvényhatóságok, a törvényhatósági joggal felruházott szabad kir. városok a törvényben felsorolt korlátok határain belül szabályrendeletileg egyes cselekményeket kihágásoknak nyilváníthatnak, ellenben vétségek tekintetében csak a törvényhozást illeti meg ezen statuálási jog. Tehát dr. Pap Dávid úrnak ezen vádja helytelen.

A büntető törvénykönyv 177. §-ának alkalmazhatása pedig ab ovo majdnem mindig ki van zárva és pedig két okból. Először is azért, mert a modern bérharcznak (sztrájknak), egyik jellegzetes vonása, hogy a munkások azt nyugodt, komoly, hogy úgy mondjam, alkotmányos harcznak akarják mindenkép minősíteni és így ezen szakasz alkalmazhatásának első kritériója, az erőszak fogalma többnyire hiányzik. De nem alkalmazható, illetve nem alkalmaztatik másodsorban azért, mert ha erőszakot alkalmaznak a munkások, úgy inkább a sztrájktrörök, mint a munkaadók ellen alkalmazzák. Már pedig tekintve, hogy ezen paragrafusban foglalt büncselekmény indítványi és így a sértett indítványa nélkül a bünvádi eljárás nem indulhat meg és még a sztrájktrör munkás sem tesz a köztapasztalat szerint feljelentést saját vére, saját osztálytársa ellen, vagy ha igen, úgy legfőbb 100 eset közül egyben: ezen arkanumnak, miként a tapasztalat mutatja, alig van valami gyakorlati jelentősége.

Hasonlóan vagyunk az ipartörvény 162. és 164. §§-val. Az, hogy a 162. §. folytán összehesztéléseknek nincs magánjogi hatálya, vajmi keveset ér. Mert az összehesztélés alapján támadt, abban sarkaló magánjogi igényt eddigelé bírói úton úgyis alig érvényesítettek, azt ha akarják, sokkal kényelmesebb módon érvényesíthetik, tehát az ily követeléseket naturalis obligatióknak való minősítése nem óvszer sem a sztrájkok ellen, sem pedig az esetleg érvényesíthető terhes új megállapodásokkal szemben.

A 164. §. alapján, bünvádi úton tekintve, hogy az 1884. évi 39.260. számú belügyminiszteri rendelet szerint az eljá-

rás hivatalból indítandó meg, bármily módon is jutott a kihágás az eljárásra hivatott hatóságok tudomására, ugyan inkább lehet eljárni, mint a B. K. 177. §. alapján, de mint-hogy itt is az erőszaknak egyik neme, a «fenyegetés», a megkívánt tényálladási elem és az a fentebbiek szerint ritkán forog fenn, ennek a szakasznak is eddigelé kevés hasznát vették és vehették.

Tehát ezek a fennálló törvények a munkaadó szempontjából gyenge arkanumok. A nagy többség be is látta ezt és ép ez okból sürgeti az ú. n. sztrájk törvényt.

Az általános jogpolitikai szemponttal, hogy vajjon egyik társadalmi osztálynak előnye szempontjából, a másik ép oly fontos társadalmi osztály hátrányára szabad-e még a XX. században törvényeket hozni, nem kívánok foglalkozni, csak a gyakorlati szempontból nézve és vizsgálva, a kérdést kívánom kimutatni, hogy mindaz, a mit a sztrájk törvények rajongó hívei abba belevétni kívánnak, vagy már létező és teljes kudarczot vallott törvényekben benn van, vagy pedig oly intézkedések, a melyek tisztán annyit jelentenek, mint osztályuralmat dekretálni.

A külföldi törvényhozásra, a külföldi irodalomra már az idő rövidsége miatt sem térek ki, hanem állításom igazolására ismertetni kívánom, a magyar munkaadók egyik előkelő egyesületének, az «Országos Iparegyesület»-nek e tárgyban hozott felterjesztését.

A nevezett egyesület terjedelmes felterjesztése hosszasan foglalkozik a sztrájk törvény megalkotásának szükségességével és javasolja, hogy ennek keretében szabályozni kell magát a sztrájkot és nem szabad megengedni, hogy más szakmabeli munkások presszionálják más szakmáknak a sztrájkra vonatkozó elhatározását, miként ez legutóbb számos konkrét esetben tényleg megtörtént;

ki kell mondani, hogy munkabeszüntetést, illetve munkakizárást úgy a munkások, mint a munkaadók csakis hatósági kiküldött jelenlétében és pedig csakis a békeltetés és egyeztetés megghiúsulása után határozhassák el és pedig az összes érdekeltek titkos szavazat után megállapított kétharmad többségével;

e törvény keretében első sorban szabályozni kell a békeltető eljárást és lehetőleg egy állandó sztrájk-bíróság létesítését is kell biztosítani, melynek döntését az érdekelt felek minden esetben respektálni tartoznának. Ez eljárásra nézve a külföldi judikatura által nyújtott anyagot viszonyainkhoz alkalmazva kell felhasználni;

idegen elemeket általában távol kell tartani a sztrájkoló munkások intézőségétől és gyülekezeteitől;

intézményes és törvényes garanciák útján a mostaninál hatályosabb védelmet kell biztosítani a dolgozni akaró munkásoknak és az érdekelték megterhelése nélkül e rendelkezésnek erélyesen és gyorsan kell fogamatot szerezni az ipari telepek, ezek tulajdonosai és hozzátartozóinak védelme tekintetéből;

a sztrájkpénztárakat, a sztrájkanyagokat hatóságilag és szigorúan kell ellenőrizni és eklatáns visszaélések esetén haladék nélkül feloszlalni, esetleg lefoglalni;

kívánatos a munközvetítés egységes és egyenletes rendezése az egész országban, illetőleg a munkaközvetítésnek a hatósági munkaközvetítőben való koncentrációja és minden másnemű ipari munközvetítésnek, tehát úgy a munkaadók, mint a munkások és segédek testületei és egyletei által vezetett munkaközvetítésnek teljes beszüntetése;

kísérletet kell tenni a sok helyütt bevált kollektív munkaszerződések intézményének alkalmazásával;

a sztrájk, bojkott és munkakizárás eseteit vis majornak kell deklarálni úgy az állami, mint hatósági szállításoknál és társadalmi mozgalom útján a magánszállításoknál is;

védelmet kell nyújtani a lassú dolgozás, az ú. n. amerikai bojkott ellen és minden iparágban a minimális munkabérek megállapításával az ellenszolgáltatás, vagyis a munkateljesítmény minimumát is fixirozni kell;

intézkedéseket kell statuálni, melyek szerint a közérdeket és közrendet veszélyeztető visszaélések, vagy veszélyes mérveket öltő erőszakosságok és kihágások esetén a sztrájkjogot hosszabb, rövidebb időre fel lehessen függeszteni.

Bővebb kommentár nem szükséges. Minthogy nem állíthatom, hogy e magyar javaslatban, illetve e kérelemben

retrogradabb szellem nyilvánulna meg, mint más külföldi törvényben vagy törvényjavaslatban, azt hiszem, hogy minden objektív ember nékem igazat ad abban, a mit én a sztrájk-törvények tekintetében mondtam. Azok olyanok, mint az alexandriai könyvtár. Vagy csak annyi van bennük, mint a korábban és akkor feleslegese, vagy más van bennük és akkor károsak.

De bármennyire is a korlátlan sztrájk szabadságnak vagyok lelkes híve, be kell vallanom azt, hogy túlságos sok az indokolatlan sztrájk Magyarországon és hogy ezek többet ártanak a munkaadóknak és kevesebbet használnak a munkásoknak, mint bárhol. Ennek okát én ugyanazon jelenségben látom, mint abban, hogy Németországban több a sztrájk, mint Angliában. A munkásság ugyanis nincs eléggé szervezve, hiányzik az az erő és az a higgadtság, mit csak a tömörülés nyújt. De nemcsak erőt és higgadtságot ad a szervezet, vagyis nemcsak céltudatosabb és nyomatékosabb lesz a szervezett munkásság fellépése, hanem a szervezés egyszersmind az út az anyagi boldoguláshoz, a létviszonyok jelentékeny javulásához. Ugyanis csak szervezett munkássággal köthető kollektív szerződés és minden kollektív szerződés jövedelem-gyarapítást és állandósítást jelent.

Ezért igénytelen nézetem szerint a legjobb sztrájkvédelmi szer, a munkásszervezetek erősödése és kollektív-szerződések kötése. Ez így egyszersmind a természetes út arra, hogy a munkaadó és munka közt a béke helyreálljon, mert a mai viszonyok tarthatatlanok, ennél a harcznál csak legyőzöttek lesznek, de senki sem lesz győztes.

Dr. Ujlaki Géza:

Tisztelt Teljes-ülés!

A collectiv munkásszerződéseknek hazánkban való jog-hatályáról kívánok szólni.

Az ipartörvény 163. §-a rendeli nálunk collectiv szer-ződések létesítését. A törvény kötelezi az elsőfokú iparható-ságot, hogy mihelyt strike kitöréséről értesül, haladéktalanul békéltető-bizottságot hívjon össze. Ez azonnal összeül, a «meg-békéltetés céljából» tanácskozik és megállapodásokat létesít. Ezek tekinthetők nálunk collectiv munkásszerződéseknek. Ugyanis a munkaadók és munkások testületeinek választott megbizottai alkudoznak és hozzák létre a munka- és bérszabályzatot. A munkaadókból álló ipartestület választ hat tagot, a segé-dek választó ülésükön szintén hat tagot választanak a békél-tető-bizottságba.

Az 1893 : XXVIII. t.-cz. 35. §-a szerint, ha az iparható-ság által vezetett békéltetés eredményyel nem járna, «a kereskedelemügyi miniszter a békéltető-bizottság megalakítá-sával, illetve a felmerült egyenetlenségek kiegyenlítésével az iparfelügyelőt bizza meg».

Az ily módon bizonyos iparágban és helyi területen ha-tályos, írásba foglalt munka- és bérszabályzatok intézkednek a munkaidőről, munkabérekről, utiköltségekről, munkaszüne-tekről stb.

Megállapodásokat tartalmaznak mindazon vitás kérdések-ről, a melyeket az idő és viszonyok felvetettek, miért is lehe-tőleg kimerítőek. Hatályuk rendszerint több évre szól. Ha bizonyos határidőn belül valamelyik collectiv fél, vagyis a munkaadók, vagy a munkások összessége fel nem mondja a

béregyezményt, érvénye rendszerint egy-egy évre meghosszabbítottnak tekintetik.

Ezen munka- és bérszabályzatok rendszerint nagy strikeok eredményei, maguk az érdekelt felek, illetve azok megbízottai megállapodásai, miért is az illető iparágban annak megtartására és betartására nagyon ügyelnek. E célra szolgálnak a munkaadókból és munkásokból a béregyezmény által rendelt úgynevezett «árszabályvédő bizottságok». Ezek a szabályzat megsértőire bírságot rónak ki, a mely bírósági úton nem hajtható ugyan be, közvetett úton azonban kikényszerítik annak megfizetését. Ezenkívül a szabályzatok kikötései szerint a műhelyekben, gyárakban a munkások bizalmi férfiai őrködnek azok betartásán.

Már most az a kérdés, hogy milyen joghatálya van nálunk a collectiv munkásszerződéseknak 1. az egyéni felek, 2. a collectiv felek között? Azok rendelkezései mindkét irányban bírói úton kikényszeríthetők-e?

A külföldi államok jogállapotairól nem kívánok most szólni. Van külföldi példa rá, hogy választott bírósági eljárás kötelező, vagy csak facultativ a kollektiv szerződések elbírálására. Vagyis ezen szerződések nem csak az egyes felek közti, hanem a munkaadó- és munkásszösszeség közötti viszonyban is bíróilag kikényszeríthetők.

1. Egyéni viszonyban hazánkban.

Kétségtelen, hogy ha a munkaadó munkásával oly egyéni szerződést köt, a mely a collectiv szerződéssel ellenkező, akkor a rendes bíróság első sorban az egyéni szerződést veszi döntőnek és legfeljebb — mint mindjárt rámutatok — csak másodsorban a collectiv szerződést. A rendes bíróság előtt a béregyezmények ilyen kikötése érvénytelen: «E szabályzattal ellentétes minden szó- és írásbeli megállapodás semmisnek tekintendő és peres esetekben csak is eme szabályzat mérvadó.»

Ezen parancsoló rendelkezés ellenkezik az ipartörvény 88. §-ában foglalt azon elvi szabályllyal, a mely szerint «az iparos és segéde közötti viszony szabad egyezkedés tárgya».

A béregyezmény eme parancsoló rendelkezését az ipartörvény 141. és 176. §-aiban meghatározott vitás munkás-

ügyekben birói functiót végző ipartestületi békeltető-bizottság, mint elsőfokú iparhatóság (a mely megkülönböztetendő a strike esetén összeülő békeltető-bizottságtól) követendőnek tartja magára nézve.

A bizottságoknak saját testületei, esetleg épen maguk az illető bizottsági tagok létesítették nagy harcok után ama béregyezményeket. Ha ezeket maguk nem vennék ítélkezéseik alapjául, önmagukkal jönnének ellenkezésbe.

Másképp jár el aztán a rendes bíróság, a hová a határozattal meg nem elégedő fél az ügyet átteszi. Mint említettem, a rendes bíróság már első sorban az egyéni szerződés alapján ítélkezik.

Ha a collectiv szerződés mellett egyéni szerződés nincs, vagy van, de az utóbbi csak részlegesen vagy amazzal nem ellenkezően intézkedik, vagy homályosan, — akkor már a collectiv szerződés joghatályának a rendes bíróságnál is előtérbe kell lépnie, mint *tényleges szokásnak*. Mint ilyen pótolja, kiegészíti és magyarázza az egyéni szó-, vagy írásbeli szerződést és ezért a rendes bíróságnak nem szabad ezt figyelmen kívül hagynia.

A collectiv szerződések ösmerete a legelénkebben él úgy a munkaadók, mint a munkások tudatában.

Hosszú küzdelmek vitáin még a legtudatlanabb munkás ösmeretébe is behatolt azoknak legalább lényeges tartalma. Valóságos «magna charta» az ilyen hosszú, néha véres strikeok eredményeképen létrejött collectiv szerződés a munkás számára. Azonban a munkaadó is jól ösmeri azt, már azért is, hogy jogait kellőképp megoltalmazhassa a munkások jogai-val szemben.

A munkás ha munkába lép, a collectiv szerződésre gondolt és benne van az mindkét fél tudatában és akaratában.

Már most, ha a munkás szó-, vagy írásbeli megállapodás nélkül munkába lép, az collectiv szerződés alapján munkába lépőnek tekintendő, mert fel kell tételezni, vagyis az a vélelem, hogy akarat aazon iparágban szokásban lévő collectiv szerződésre irányult. A bíró a collectiv szerződés alapján ítéljen ilyenkor. Ha pedig a munkaadó a collectiv szerződésnél rosszabb, a munkás annál jobb szerződési kikötést alle-

gál, az eltéréseket — szemben a tényleges szokással — az állító fél tartozik bizonyítani.

Ha a munkás perel és a munkaadó alperes azt vitatja, hogy valamely, a collectiv szerződésben megállapított díj vagy pótlék fizetését ő kizárta, a bíróságnak nem lehet az az álláspontja, hogy a felperes munkás bizonyítsa be a munkabérszerződés feltételeit, és azt is, hogy ama díj, vagy pótlék valóban jár, hanem a munkaadónak kell bizonyítani, hogy ő annak fizetését — szemben a collectiv szerződéssel — kizárta.

Kétségtelen, hogy a collectiv szerződéseknek nemcsak szerződéspótló, hanem azt kiegészítő és magyarázó hatálya is van s mint ilyen fontos szerepet játszik napjainkban.

Mint minden helyi tényleges szokás alkalmazásánál, úgy a kollektív szerződéseknél is a rendes bíróságnak mégis vizsgálnia és megállapítania kell, hogy az illető iparágban és helyen a munkabérszerződések túlnyomó többségénél valóban alkalmazásban van-e a collectiv szerződés? Ezt képesített iparágnál az illető ipartestület előljáráságának, nem képesített iparnál az illetékes kereskedelmi és iparkamara, vagy a szakmabeli iparos-, vagy munkásegylet meghallgatása alapján állapítja meg a bíróság.

Mint tényleges szokást, a bíróság köteles azokat alkalmazni az 1869 : IV. t.-cz. 19. §-a értelmében. Miután azon iparosok, a kik nagyiparosok, gyárosok, vagy e nélkül is, mint törvényszékieleg bejegyzett czégek, egyszersmind kereskedőknek tekintendők, a ker. törv. 267. §-a értelmében a collectiv szerződéseknek a «kereskedelmi forgalomban elfogadott szokás és gyakorlat» joghatálya van.

Szerepük fontossága annál inkább nőttön-nő, minthogy a munkások nem tartják illő dolognak, ha bárminemű attól eltérő szóbeli megállapodást kötnek, okirat aláírásától pedig egymást valósággal eltiltják. Egyéni szerződés nem léteben mindig a collectiv szerződések lesznek a rendes bírósági ítéletek előtt is érvényesek. Alig van már iparág hazánkban, melynél bérharcz és kollektív szerződés nem lett volna.

2. A collectiv szerződések joghatálya a collectiv felek közötti viszonyban.

Ha a munkaadók, vagy munkások összességei váratlanul eltérnének a collectiv szerződés betartásától, akkor az már megszűnnék tényleges szokás és gyakorlat lenni és akkor a magyar jogállapot szerint az nem lesz bírósági úton kikényszeríthető.

Ez esetben sanctiója újabb bérharcz, strike lehet. Ámbár az ipartörvény 163. §-a szerint a strike-békéltető-bizottság «a megbékéltetés iránt tanácskozik» és nem kötelező megállapodásokat létesít, mégis az összességek ellenében való állami kikényszeríthetőség nélkül is meg van a collectiv szerződéseknek tényleges ereje és hatálya a kizárásoktól és bérharczoktól való tartózkodásban. Mennél nagyobb tért nyernek a collectiv szerződések az egyéni szerződésekkel szemben, annál inkább csökkenni fognak a strikeok. Ennek példáját mutatja Anglia, hol a strikeok tulajdonképen megszűntek gazdasági tényezők lenni, minthogy a collectiv szerződések teljes elismerést nyertek.

Ezen pár szóban kívántam ezen kérdésnek hazánkban való jelen állapotát megvilágítani.

1907. évi április hó 27-én.

Dr. Kiss Géza :

T. Teljes-ülés !

Mindenekelőtt legyen szabad jeleznem, hogy felszólalásom talán bizonyos tekintetben egyoldalunak és tulságosan stricte jogászi felszólalásnak fog feltűnni, a mely a kérdésnek szociológiai, szociálpolitikai, stb. momentumait tekinteten kívül hagyja. Ezt azonban két szempontból teszem: egyrészt azért, mert az eddigi felszólalásokból, úgyszintén a vita alapjául szolgáló előadásból azt vettem észre, hogy a kérdésnek ezek az oldalai igen beható és részletes kifejezést nyertek, másrészt pedig úgy tapasztaltam, hogy a kérdésnek par excellence jogi, constructionalis és concrète a jogászt és törvényhozót érdeklő oldalai talán kevésbé fejtettek ki. És most még csak egyet vagyok bátor felhozni, nevezetesen azt, hogy csupán az előadást, azaz a vita alapjául szolgáló értekezést van szerencsém egész pontosan, t. i. hiteles szövegben ismerni és így első sorban ahhoz tudom tartani magam, míg a felszólalásokat csupán kivonatossan ismerem, tehát igen könnyen megtörténhetik, hogy egyes olyan szempontokat, a melyeket már felhoztak, ismételni fogok, avagy esetleg bizonyos eddig történt megjegyzésekre nem fogok kellőleg reflektálni.

Ezek után legyen szabad áttérnem is medias res, vagyis annak konstataására, hogy a kérdés megítélésénél tulajdonképpen miről van szó. A felolvasás címe: a sztrájk jogalapja. A sztrájk jogalapja alatt pedig, gondolom, ezt értjük: megállapítani azokat a jogi elveket, tételeket, a melyek alapján az ú. n. sztrájk, vagy mondjuk körülírva, a tömeges munkabeszüntetés bizonyos esetei indokoltaknak látszanak, azaz megállapítható az a bizonyos jogalap, a melynek konstata-

lása által a sztrájk és a szerződésszegés fogalma egymástól ebben a tekintetben elválasztható, olyan értelemben, hogy t. i. distingválni leszünk képesek ama munkabeszüntetések között, a melyek bizonyos okoknál fogva nem képeznek szerződésszegést és azok között, a melyek — már akár de lege lata fogjuk fel a kérdést, akár de lege ferenda, szóval a mi álláspontunkhoz képest — szerződésszegéseknek minősítendők. Nézetem szerint ez volna a kérdésnek kizárólagos tárgya.

A fölolvadás azonban igen helyesen túlmegy a czimén, t. i. foglalkozik azzal az első sorban tekintetbe jövő fontos legislatorius kérdéssel, hogy az ú. n. formailag szerződésszegő sztrájknak mi legyen a jogi következménye? E szerint tehát két kérdésünk van: 1. első sorban az elhatárolás kérdése, nevezetesen, hogy hogyan függ össze egymással a sztrájknak és a szerződésszegésnek fogalma, 2. a második kérdés pedig az, hogy minő törvényhozási elvek nyerjenek alkalmazást a sztrájknak azon esetei tekintetében, a melyek szerződésszegésnek minősítendők. Azt hiszem, hogy ez a két kérdés a jogász szempontjából körülbelül kimeríti a kérdés tárgyát.

Első sorban vegyük tehát szemügyre az első problémát, hogy t. i. hogyan függ össze egymással a sztrájk és a szerződésszegés? Az előadó úr helyesen állapítja meg, hogy az olyan sztrájk, a mely «formaliter» sem szerződésszegés, vizsgálat tárgyává jogi szempontból egyáltalán nem tehető.

Ez alatt azt értjük, hogy vannak olyan tömeges munkabeszüntetések, a melyeknél egyáltalán, még formaliter sem, merülhet fel az a kérdés, hogy vajjon itt szerződésszegéssel állunk-e szemben, holott a közönséges életben a szójárássztrájk-ról beszél, így pl. beszélnek aratómunkások sztrájkjáról akkor, midőn az aratómunkások folytatólag nem akarnak szerződést kötni. Ez a nem jogásznak kifejezése, a melyhez nekünk, természetesen, semmi közünk.

Ezeket a jelenségeket tehát már ab ovo kirekesztvén a vita anyagából, az a további kérdés merül fel, hogy miként ítélendők meg azok a sztrájk-esetek, a melyek formaliter, különleg, első tekintetre egy érvényesen fennálló szerződés megszegéseként mutatkoznak?

Az előadó úr érvei annak kimutatására irányulnak, hogy

ezekben az esetekben egyáltalán nem szabad szerződésszegésről beszélni. E célból számos argumentumot igyekezett érvényesíteni, így hivatkozott a szabad elhatározás hiányára, hivatkozott az úzsoraszerveződések szempontjának alkalmazására, továbbá a szerződések esetleges olyan változására, a mely azt a szerződést valódi lényegéből kiforgatja, vagy legalább is a munkás szempontjából olyanná teszi azt a szerződést, a melybe a munkás tulajdonképen már eleve nem ment bele: ez a *clausula rebus sic stantibus* szempontjának alkalmazása. Azután a collectiv szerződés szempontját vitte be a kérdésbe, a melynek alapján hangoztatja: a) hogy a munkások tényleg sohasem köthetnek egyéni munkabérszerződést, b) hogy a munkások minden társuk által kötött szerződés körül érdekelve vannak.

Mindezeknek a szempontoknak az érvényesítése igen helyes lehet akkor, ha azok következményeit helyesen vonjuk le, az az, ha azt mondjuk, hogy ezekre a szempontokra támaszkodva a «formaliter» szerződésszegőknek feltűnő sztrájk-esetek *egy részére* nézve a szerződésszegés-minőséget mégis tagadnunk kell. Így a magam részéről is csak helyeselni tudom a felhozott momentumokat, a melyek a szerződésszegő és nem szerződésszegő sztrájk megkülönböztetése tekintetében jelentős szerepet játszanak. Az előadó úr azonban nem ezt a helyes konzekvenciát vonta le, hanem — és pedig szerintem egészen indokolatlanul — generalizált, azaz azt mondta, hogy minden néven nevezendő sztrájk jogosult, tehát a jogrendszernek egyáltalán semmiféle represszáliát nem szabad a sztrájk ellen alkalmaznia, sem magánjogi, sem büntetőjogi alapon.

Kétségtelen, hogy a most szóban forgó szempontok úgy szólván valamennyien levezethetők a mai jogdogmatika útján is. Az előadó úr tehát igazságtalan a modern jogdogmatikával szemben, midőn azt olyannak tüntette fel, a mely egyáltalán alkalmazhatatlan ebben a kérdésben és a melyet olyan ledönthetetlen válaszfal különít el a szóban forgó modern kérdésektől, hogy egyáltalán már eleve helytelen volna annak eleveivel operálni. Hiszen az összes szempontok levezethetők szigorúan jogdogmatikai alapon is. Így a szabad akaratelha-

tározás hiányának szempontjait a mai jogrendszerben, a mai jogrendszer által is helyesen lehet alkalmazni akkor, hogyha ez szabadon, azaz oly módon történik, a mint azt egy modern bíró, egy bon juge tudja tenni, a ki t. i. nem a törvény betűihez alkalmazkodik, hanem alkalmazza a törvény valódi szellemét. Természetes, hogy tévedés, kényszer, meg tévesztés eseteiben a szerződés megszegéséről beszélni nem lehet, miután maga a szerződés is érvénytelen.

Ugyanide tartozik az uzsoraszerződés szempontjának érvényesítése. Bizonyos, hogy az olyan szerződés megsértése, a mely oly módon jött létre, a mely az uzsora kritériumait magában hordja, nem szerződésszegés, mert hiszen egyáltalán nem is lehet szó érvényesen megkötött szerződésről. Itt tehát legfeljebb azt lehet mondani, hogy minden tekintetben helyesen követeli az előadó úr az uzsora kérdésének bizonyos, a mai jogrendszernél messzebbmenő, azaz olyan szabályozását, a mely az uzsora fogalma alá von olyan eseteket is, a melyek a mai jogrendszer, vagy, mondjuk, mai tételes törvényeink szerint nem vonhatók oda. Sőt esetleg a magyar ptk. Terv. 957. §-ánál is tovább mehetünk. Denique, mihelyt tágabb vagy szűkebb keretben az uzsorát megconstruáltuk és mihelyt ezen constructionnak a törvényhozás útján is eleget tettünk, akkor már megint absorbeálva vannak bizonyos esetek, melyek ehhez képest szerződésszegéseknek nem tekinthetők.

Hasonlóan állunk a *clausula rebus sic stantibus* kérdésével: minden olyan esetben, a midőn feltétlenül constatalható az, hogy a szerződés lényegét, a szerződés individualis körülményeit megváltoztató olyan lényeges körülmények jöttek közbe, a melyek előleges fenforgása esetén a munkás az illető szerződés megkötésébe nem ment volna bele, a *clausula rebus sic stantibus* szempontja alkalmazható. Az már más kérdés, hogy ez a szempont olyan módon alkalmazandó-e, a hallgatólagos akaratnyilvánításnak nézetem szerint kissé erőszakos beleinterpretálásával, a mint azt az előadó úr tette, vagy pedig az egyes eseteknek bizonyos individualis mérlegelésével. Elismerem, hogy megint számos olyan eset merül fel, mikor ennek a szempontnak alkalmazása egy egyébiránt

érvényes szerződéstől való utólagos visszalépést lehetővé tesz. És épen ennek a szempontnak alkalmazása, a mely egyéb-iránt a kérdésnek igen nagy körét képes felölelni, mutatja azt, hogy a mai dogmatika korántsem az a merev és az életviszonyokat kellőleg nem mérlegelő tudomány, a mely ilyen kérdésekben teljesen alkalmazhatatlan volna.

Erre nézve különben jellemző példa a német jogtudománynak álláspontja, a mely ezt a kérdést sokkal kevésbbé erőszakosan, sokkal liberálisabban, sokkal kimerítőbben, de mégis bizonyos jogászilag indokolható határok között tudja megoldani; értem t. i. azokat az eseteket, a mikor egy egyéb-irántérvényesen megkötött szerződés fennállása folyamán olyan szempontok lépnek fel, olyan körülmények változnak meg, hogy fel kell tennünk azt, hogy a munkás ezt előre látván, nem ment volna bele az illető szerződésbe. A német jogtudománynak erre az esetre az az uralkodó álláspontja, — legalább is ez idő szerint az auctoroknak túlnyomó része azt az álláspontot követi, — hogy az utólagosan bekövetkező lehetetlenülés szempontja alkalmazandó, t. i. alkalmazza a német polgári törvénykönyv 280. és 325. §-át, a mely kijelenti azt, hogy a szerződésnek utólagosan való lehetetlenné válása esetére az adós kötelezettségétől menekül, feltéve, hogy ez a lehetetlenné válás az adós hibáján kívül történt.

A lehetetlenségnak ez, a törvény szavaival ilyen módon megállapított fogalma a német jogtudomány által igen széles körű kiterjesztést nyert olyan módon, hogy a szolgáltatás utólagosan és adós hibáján kívül való lehetetlenülésének minősítik azt az esetet, midőn ilyen, az előadó úr szerint hallgatólagos akaratnyilvánítás útján belemagyarázandó rebus sic stantibus szempontja forog fenn. Ilyen esetben a német jogtudomány azt monja, hogy az adós a szolgáltatástól menekül, a minek szükségképeni következménye az, hogy a szerződéstől való ilyen visszalépés, legyen az akár individualis, akár tömeges, megint csak nem foglalható a szerződésszegés fogalma alá.

Megjegyzem, hogy még más figyelemre méltó eszmék is merültek fel a német jogtudományban. Így nevezetesen újabban néhány jogtudós megtámadta azt az álláspontot, hogy a

lehetetlenülés esetét alkalmazzuk és többek közt Landsberg és Thur azt mondták, hogy a magánjogi végszükség esetével kell operálni. Legújabbán pedig Krückmann arra az álláspontra helyezkedik, hogy tulajdonképen egy, a német polgári törvénykönyvből úgy deductive levezethető, mint az egyes intézkedésekből inductive megállapítható *ellenjog* forog fenn, a mely ellenjognak alkalmazása által az adós a szerződés-szerű kötelezettség teljesítésétől minden kártérítés következménye nélkül visszaléphet.

Szóval, megint csak azt látjuk, hogy a formaliter szerződésszegéseknek látszó esetekből bizonyos számú esetet absorbeálnunk kell.

Csak példakép akartam tehát felhozni néhány esetet arra, a melyek illusztrálják azt, hogy a modern dogmatikának constructiói helyesen, a törvény szellemének megfelelően alkalmazva, képesek absorbeálni nagyon sok olyan esetet, a mely formaliter szerződésszegés, materialiter mégsem az. Ezzel azonban a világért sem akarom azt mondani, hogy helytelen a mai constructiók helyett újabb intézményeket proponálni és a kérdésnek egészen új és szélesebb alapon menő reformját indítványozni. Sőt én is azt mondom: nem arról van szó, hogy egyes esetek többé-kevésbé erőszakolt constructiók által megoldhatók-e, hanem arról, hogy a felmerülő esetek valóságos természetéhez képest olyan jogi szabályokat állítsunk fel, a melyek már eleve magukban foglalják a megfelelő szabályozást.

Csakhogy itt azt kell mondanom, hogy sajnosan nélkülözöm azokat a concret propositiókat, a melyeket a jogász, illetőleg törvényhozó a jogi elbírálás, illetőleg törvényhozási szabályozás megfelelő bázisaiul felhasználhatna. Csupán utalások találhatók arra nézve, hogy 1. a collectiv szerződés intézményszerűleg elismertessék és 2. a munka- és szolgálati szerződés valamelyes, az eddigi szabályozástól lényegesen eltérő módon szabályoztassék. Hogy miképen? erre concret utmutatást nem találunk és így ezzel a talán legfontosabb kérdéssel, sajnos, nem is foglalkozhatom. A kifejtettek alapján tehát csak azt constatatálhatjuk, hogy két szempont van, a

melynek alapján a sztrájkok bizonyos esetei absorbeálandók a szerződésszegő sztrájkok esetei közül:

a) vagy maga a szerződés, melynek soi disant megsértéséről van szó, *érvénytelen* (kényszer, tévedés, megtévesztés, erkölcstelen, uzsora, stb. stb.)

b) vagy a szerződés érvényes ugyan, de jogos ok merült fel a *visszalépésre*.

Ha már most ezek a szempontok az összes sztrájk-eseteket absorbeálnák, akkor az előadó úr eredményei helyesek volnának, akkor tényleg azt mondhatnók, hogy egyáltalán nem létezik olyan sztrájk, mely szerződésszegés volna, tehát a sztrájk elleni represszáliákról se lehetne beszélni. A dolog azonban nem így áll: a felhozott szempontok *elvonnak* ugyan számos esetet, de még mindig fennmarad az esetek egy jelentékeny része, a mely sem egyik, sem másik ok alapján sem vonható el a szerződésszegő sztrájk kategóriája alól. És ez nemcsak a jelenlegi jogdogmatika alapján való okoskodásból következik, hanem a legmesszebbmenő legislatorius szemléletből is. Ezt az előadó úrnak egyáltalán nem sikerült megczáfolnia. Felhozott ugyan egyetlenegy érvet, t. i. hogy jelenlegi viszonyaink tüzetes és sokoldalú mérlegelése mellett minden egyes esetben fenforog a szerződő félnek szabadakarat-elhatározási hiánya, a mit olyan módon formuláz az előadás végén, hogy: «a munkaszerződés kötésekor a munkás akaratának szabad elhatározási képességével nem bír», ámde ez a szempont jogászilag el nem fogadható.

Ha még annyira is arra az álláspontra helyezkedünk, hogy a munkás a munkabéri szerződéssel standard of life-ját akarja biztosítani, hogy a munkás standard of life-jának javítására jogosult, ha nem is tagadjuk, hogy a munkás azért köt szerződést, hogy megéljen, hogy tehát, ha nem kellene különben éhen halnia, — a mint azt az előadó úr ecsetelte — akkor nem menne bele ilyen szerződésbe: mégis azt mondom, hogy bizonyos határvonalat meg kell vonni, és pedig azt a határvonalat, a meddig a jogász azt mondja: tényleg elismerem azt, hogy mindezekben az esetekben a munkás csak azért ment bele a szerződésbe, mert szorult helyzetben

volt, mert tapasztalatlan volt, mert könnyelmű volt és ezt a könnyelműségét, tapasztalatlanságát, szorult helyzetét a tőke kihasználta. Én ezt a liberális szempontot feltétlenül helyeslem és ennek oly megoldását tartom a legmegfelelőbbnek, a mely a bírói szabadságnak ez irányban minél tágabb teret enged.

Ámde szabad-e komolyan egy jogásznak azt mondania, hogy minden egyes munkaszerződés kötésekor hiányzik a szabad akarat elhatározás? Hiszen akkor, talán eltekintve néhány lelkes embertől, a ki rajongással csügg az ő foglalkozásán, minden egyes esetben azt mondhatjuk, hogy az illető csupán azért vállalkozott az illető foglalkozásra, azért kötött szerződést, azért kötötte le magát, azért vállalt hivatalt, mert neki élnie kell, mert ha nem kellene megélnie abból, hanem tőkéje volna és nem volna ráutalva, hogy éppen ezt a hivatalt elvállalja, akkor nyáron Ostendében, télen meg a Riviérán tartózkodnék.

Összefoglalva tehát a mondottakat, igenis fenforog az eseteknek bizonyos olyan complexuma, a mikor akár de lege lata, akár de lege ferenda, méltányolhatjuk eme szempontokat, azonban a jogásznak bizonyos határon túlmenni nem szabad, mert különben oda jutunk, hogy mindnyájan szabadon sérthetjük meg szerződésünket, szeghetjük meg hivatali kötelezettségünket, stb.

Nyilvánvaló tehát, hogy a most tárgyalt érv teljesen alkalmatlan arra, hogy a szerződésszegő sztrájk létezését elvitatni képes legyen. Ezt azonban más oldalról is könnyen be lehet látni, csupán arra kell gondolni, hogy nemcsak gazdasági, de más természetű sztrájkok is vannak. Így: vegyük tekintetbe azt az esetet, midőn egyáltalán semmi olyan körülmény nem merült fel, a mely indokolná azt, hogy a munkások bizonyos változtatást követelhessenek; nem is kérnek ilyet; a munkások maguk elismerik, hogy kellően vannak dotálva, ámde felmerül egy politikai momentum: felmerül, mondjuk, olyan kérdés — tartózkodni szeretnék politikai természetű példától, tehát — csupán hivatkozom olyan politikai momentumra, (*Egy hang: Az általános választói jog!*) legyen pl. az általános választói jog, szóval tegyük fel, hogy a kormány valamely tagja e tekintetben kijelentést tesz és tegyük

fel, hogy az a kör, vagy az a párt, ha szabad így kifejeznem magamat, a mely e tekintetben irányadó jelentőséggel bír az egyes szerződés kötő munkásokra nézve, kimondja az általános sztrájkot. Hányszor fordult elő ilyen eset és hányszor fordulhat elő! Már most kérдем én, hogy ha kimondta az a pártvezetőség az általános sztrájkot és ennek alapján az én 500 munkásom abban hagyja a munkát, mi czímen lehet azt mondani, hogy nem forog fenn szerződésszegés; hogyan mondhatnók, hogy munkásaim azért sztrájkolnak, mert szabad akaratelhatározásuk nem forgott fenn, mert ez a szerződés rájuk nézve nem kötelező, midőn ők maguk bevallják, hogy teljesen meg vannak elégedve!

Azt hiszem, hogy ez az egyébiránt extrém példa eléggé illusztrálja azt, hogy lehetetlen arra az álláspontra helyezkedni, hogy szerződésszegő sztrájk nem létezik és azt hiszem hogy ezzel a kérdéssel fölőseges tovább foglalkoznom, hanem konstátálom, hogy a sztrájknak kisebb vagy nagyobb köre szerződésszegésnek minősítendő és így arra nézve a szerződésszegés fogalmának következményei alkalmazandók. Kérdés, hogyan?

Megállapított tény az, hogy a szerződésszegés magánjogi következményeinek alkalmazása nem vezet célhoz. Ez a hitelezőt nem elégíti ki. A hitelező már eleve tényleg lemond minden kártérítési igényéről, azért, mert az adós fizetése képtelen. Ebből azonban semmi körülmények között sem következhetik az, hogy a hitelezőnek erőteljesebb fegyver ne adassék, mert hiszen végre az egyenlőség követelménye megkívánja azt, hogy a hitelező érdeke épen olyan módon legyen megvédve, mint az adósé, ha tehát a törvényhozási szabályozás jelenlegi módja nem elég, akkor de lege ferenda azon bizonyára túl kell menni. Itt természetesen két megoldás merülhet fel: a szerződésszegésnek büntetőjogi delictummá való minősítése és magánjogi delictum gyanánt való megítélése. Nem óhajtok a kérdésnek büntetőjogi oldalával foglalkozni, mindazonáltal nem tudom megállani, hogy kifejezést ne adjak csodálatomnak, hogy felmerülnek olyan érvek és bírálatok, mintha absurdum volna arról beszélni, hogy egy magánjogi szerződésszegés delictummá minősíttessék. Ha egyszer a magánjogi

szerződésszegésnek mint ilyennek megítélése nem elegendő, akkor nem tudom, hogy a jogrendnek miért ne volna joga ebből büntetőjogi delictumot alkotni, a mint azt teszi számos más tényálladéknál, a midőn pl. a civilizisztikai csalást bizonyos momentumon túl büntetőjogi tényálladékká minősíti, holott az alapjánál fogva magánjogi tényálladék, vagy a midőn a bérkocsisnak késedelembe való esését, tehát egy negatív szerződésszegését kihágássá minősíti, a midőn tehát az a bérkocsis, a kit én hét órára megrendeltem, késése miatt nemcsak kártérítéssel tartozik nekem, nemcsak magánjogilag felelős, hanem ezen tényálladék mintegy avance-irozott kriminális tényálladékká is. Ha ez megtörténhetik és egyetlen egy jogász sem szólal fel ellene, miért ne lehetne azt mondani, hogy a munkaszerződés megszegése szintén büntetőjogi delictum. Megjegyzem, hogy csak ezt az impressiómat akartam kifejezni és azt, hogy ennek eldöntése nem is jogi, hanem célszerűségi kérdés.

Átérve a kérdés magánjogi oldalára, nézetem szerint a hitelező kellő megvédése a kártérítés bázisának kiterjesztése által történik. Nevezetesen: a sztrájkért való kártérítési felelősség kiterjesztendő a felbujtóra is. Ez a leginkább célravezető és jogilag leginkább megindokolható eljárás. Az előadó úr igen erélyesen és igen szenvedélyesen foglalt állást az ilyen megítélés ellen, a midőn azt mondta, hogy «a felbujtók anyagi felelősségének kimondása nem valamely jogi elv alkalmazása, hanem annak a törekvésnek megvalósítása céljából történik, a mely a sztrájkot minden eszközzel le akarja törni». Ez ellen a leghatározottabban tiltakozom és azt mondom, hogy a sztrájkra való felbujtónak ilyen módon való bevonása a felelősség keretébe szükségképeni consequentiája az idevágó jogi alapelveknek. Az bizonyos, hogy a felbujtó a szerződésszegésből kifolyólag nem tehető felelőssé, mert, mint az előadó úr is helyesen jegyezte meg, nem volt kötelezve a szerződés teljesítésére. Azonban ex delicto föltétlenül felelősségre vonható. A magánjogi delictumnak úgy a jogtudomány, mint az összes modern törvénykönyvek által elfogadott definitiója: «oly tudatos és jogellenes ténykedés, a mely valamely a jog által elismert érdeket megsért.» A különbség az

egyes törvénykönyvek között e tekintetben csak az, hogy ez konkrét és helyesen formulázva keresztül van-e vive, vagy nincs. Az intentio azonban mindenütt ide irányult. Ezt kérdsünkre alkalmazva: ha a jog elismeri az obligatiót, mint a mai forgalmi élet nagyfontosságú alkatelemét, akkor képtelenség, hogy elnézze, mikép a hitelezőnek ezt a fontos jogát harmadik személyek vagy idegenek bántatlanul megsérthessék vagy lehetetlenné tegyék. Ezt nem lehet egy jogállamnak eltűrni; ha tehát a jog elismeri, hogy a hitelezőnek jogilag védett érdeke az ő hitelezői joga, akkor egyszersmind föltétlenül el kell ismernie, hogy ezt a jogot idegenek nem sérthetik meg. Kiindulva tehát az előbb említett definitióból, az illető harmadik személy, a ki a munkást felbujtotta, *tudatosan és jogellenesen ténykedett*, a miáltal a munkaadónak ezen igényét, a mely a jog által el van ismerve, *megsértette*, tehát a jogsértéseknek *összes kritériumai fenforognak*.

A mi a causalitást illeti, ezt az előadó úr tagadta, de nézetem szerint indokolatlanul, mert a következőleg érvel: «Minden egyes munkásra bizonyítandó, hogy agitátor vette rá a sztrájkra, a mi képtelenség, mert a sztrájk érdekében kifejtett agitatio és a sztrájk mint eredmény nem elég, mert az eredmény más tényező hatása alatt is állhatott elő.» Erre azt kell felelnem, hogy az előadó úr a causalitas fogalmának ezzel az értelmezésével körülbelül egyedül áll. A helyesen értelmezett és a communis opinio által elfogadott causalitáshoz nem szükséges, hogy a cselekmény a kár *egyedüli* okozója és a cselekménynek a kár szükségképeni következménye legyen; egy helyes elv, a melyet természetesen tervezetünk és egyáltalában az egész tudomány oszt. Ezzel elesnek mindazon érvek, a melyeket az előadó úr azon alapon érvényesített, hogy a munkás nem az a tehetetlen báb, az a suggestiv személy, a kivel az illető agitátor akármit tehessen. A modern jogelvek alkalmazása esetén bizonyos eredmény elérésének megkönnyítése már *megállapítja azt a causalitást*, a melyen ennek alapján épen az idevonatkozó intézkedések alapszanak.

Ezek alapján azt kell mondanom, hogy a tervezetnek 1104. §-a, a mely ellen az előadó úr kikelt, szükségképeni

következménye nemcsak a tervezet idevágó elveinek, hanem általában a modern jogelveknek és én nem ezen alapon kifogásolom ezt az intézkedést, hanem azon az alapon, hogy egyszerűen tautológia. A ki elolvassa az 1077. §-t, a mely kimondja, hogy a ki másnak jog által védett érdekét megsérti, az ilyen és ilyen elbírálásban részesül, szóval magánjogi delictumot követett el; a ki tudja, hogy a hitelező érdeke jog által védett érdek; a ki tudja, hogy az az idegen harmadik személy a hitelező érdekét megsértette, az, azt hiszem, föltétlenül tudja azt is, hogy az illető delictumot követett el és e szerint ítélendő meg. Én tehát egyszerűen kihagynám ezt a szakaszt, mint fölöslegest, mert a felbujtó felelőssége az 1107. §. 2. bekezdéséből ugyis következik.

Ezek után levonhatom végleges conclusióimat. Méltánylom azokat az érveket, a melyek kettős szempontból hozhatók fel a tömeges munkamegszüntetés megítélésénél; méltánylom azt, a midőn azt mondjuk, hogy bizonyos szerződések megsértése materialiter nem az, mert maga a szerződés érvényesen nem forgott fenn; méltánylom azt, midőn azt mondjuk, hogy érvényesen megkötött szerződéstől utólagosan vissza lehet lépni, ha ezt indokoló körülmények álltak be.

Mindebből azonban csak az következik, hogy éles határvonal állapítandó meg a szerződésszegő és nem szerződésszegő sztrájkok között, — semmiesetre sem azonban az, hogy szerződésszegő sztrájk nem létezik. Az utóbbi kategóriába tartozó esetekben a törvényhozásnak állást kell foglalnia a hitelező védelmére és pedig, lehetőleg a szerződésszegésre való reábirás kártérítési kötelezettségének constituálása útján. Hogy ennek föltétlen elismerése mennyire szükséges, ezt igazolja a jelenlegi német magánjog helyzete. A⁵ német B. G. B. elvileg ugyanazon fogalmát fogadta el a cziviljogi delictumnak, a melyet az előbb ismertettem. A formulázás azonban nem sikerült elég jól. A 823. §. I. bek. kimondja, hogy a ki bizonyos jogokat — fölösleges ezúttal részleteznem, mi módon — megsért, az kártérítéssel tartozik. Az obligatiónak harmadik személy részéről való megértését a tudomány bizonyos — ez alkalommal nem részletezhető — constructiv okokból nem

sorozhatta ide és így a szerződésszegésre való felbujtónak kártérítési felelőssége nem volna levezethető. Hogy azonban erre mennyire szükség van, mutatja a német tudomány és judikatura eljárása, a melyek t. i. erőszakos módon a 826. §-t alkalmazzák: a ki a jó erkölcsökbe ütköző módon másnak szándékosan kárt okoz, kártérítéssel tartozik.

A kérdés egyetlen monografikus feldolgozója, a ki széles alapon foglalkozott ezen kérdéssel és a kinek munkája egy igen előkelő vállalatban jelent meg, *Hein* («die Verleitung zum Vertragsbruch» cz. m. Breslau, 1906.) határozottan kimutatja, hogy szerinte az, a ki a munkást a szerződés megszegésére rábirja, *erkölcstelenül* követett el olyan cselekményt, a mely által másnak szándékosan kárt okozott. Én ezt az álláspontot nem helyeslem, de érthetőnek tartom arra az esetre, ha a jogrendszer egészséges uton nem ad módot a kellő represszáliára.

Ezekben óhajtottam előterjeszteni szerény nézetemet és most, megköszönve szives figyelmüket, legyen szabad befejezésül hangoztatnom, hogy nekünk, jogászoknak, egy kérdés megítélésénél sem szabad magunkat a szigorú jogászi szempontoktól eltéríttetni engednünk. A nélkül, hogy a vita alapjául szolgáló felolvasás érdemeit kisebbíteni akarnám, nem hallgathatom el, hogy ebben a tekintetben határozottan hibáztam. Ettől pedig ép ilyen kérdéseknél, a hol annyi különböző szempont veszélyezteti a jogász józan állásfoglalását, kell különösen tartózkodnunk, nem törődve a «szűk látkör» és «egyoldalúság» vádjával, sőt még a «hatalmi» viszonyok szempontjával sem: «imperator mihi amicus est, sed magis amica veritas.»

Giesswein Sándor :

T. Teljes-ülés !

Örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy erről a témáról, a mely kell, hogy mindenkinek figyelmét, érdeklődését magára vonja, a ki a socialis kérdés kialakulásával foglalkozik, itt nyilatkozhassam és beszélhessek. Köszönetemet akarom egyszersmind kifejezni úgy az előadó úrnak, mint magának a Jogászegyletnek is, a mely alkalmat adott arra, hogy ezt a nagyfontosságú témát itt különféle oldalról megvilágítva láthassuk, a mi által remélem, hogy a magyar közvéleményben kissé világosabb fogalmakat terjeszthetünk, mert erre a kölcsönös megértés céljából is nagy szükség van.

Sajnos, azt tapasztalja az ember mindenfelé, hogy mikor sztrájkról van szó, az intelligens emberek legnagyobb része is ezt úgy fogja fel, hogy ez szerződésszegés és nem is akar többé erről a témáról szóba állani, hanem elítélőleg nyilatkozik róla mindjárt ab initio. Én azt hiszem, hogy midőn egy ilyen illustris körben ez a kérdés tudományos megvilágítás tárgyává tétetett, ezáltal a közvélemény is át fog alakulni és talán nem fogjuk ezután annyiszor hallani azt a kivánságot, a mely így hangzik: sztrájktörvényt nekik ; a mi alatt az ember körülbelül azt gondolja, hogy nem értenek mást, mint a sztrájknak erőszakos elnyomását.

Én a dolgot nem jogászai szempontból akarom mérlegelni, hanem sociologiai szempontból.

Tény az — és ezt az ú. n. conservativ irányú nemzetgazdászok is elismerik, — hogy a sztrájkok által a munkaviszonyok jelentékenyen javultak. Egy Schmoller is határozottan ennek ad kifejezést a németországi viszonyokra vonatkozólag és azt mondja, hogy ötven év alatt a németországi

munkásoknak a helyzete jelentékenyen javult és azt teszi hozzá, hogy ezt pedig a sztrájkoknak lehet köszönni.

Ezzel szemben áll megint a másik nézet, a strict jognak a nézete, a mely azt mondja: a sztrájk egy szerződésszegés, és ha mi azt mondjuk, hogy a sztrájk szabad, akkor minden szerződésnek az értékét megbontjuk, mert ha egyik helyen meg szabad bontani a szerződést, akkor máshol is szabad.

Hogy ezt a dolgot megítélhessük, én nem a positiv jogra, a tételes jogra akarok helyezkedni, hanem a természetjogra. Igaz, hogy az ú. n. positiv jogtudomány természetjogot nem ismer, de vannak bizonyos dolgok, a melyeket ha az ablakon kidobunk, az ajtón jönnek be. E tekintetben hivatkozom az olasz socialista íróra, Achile Loria-ra, a ki egy könyvet is írt ezen cím alatt: *Verso la giustizia sociale*, «A társadalmi igazságosság felé». Ebből a szempontból akarom a kérdést felfogni.

Nem disputálok most arról, vajjon természetjog-e vagy társadalmi igazságosság; én a természetjog alatt azt értem, a mit mások társadalmi igazságosságnak szeretnek nevezni, és ha ebből a szempontból fogom fel a kérdést, azt látom, hogy a sztrájk mintegy etape a felé, hogy a társadalmi igazságosságot hozzuk helyre itt a társadalmi életben.

Én tudom azt, hogy az a munkás nem azért sztrájkol, hogy nyáron Ostendébe, vagy télen Monte-Carloba mehessen, hanem azért, hogy az által a társadalmi igazságot helyreállítsa, hogy ő munkája után kellő bért kapjon, hogy megélhessen. Másrészt a sztrájk protestálás azon elv ellen, hogy a munkabért a kereslet és kínálat viszonya állapítja meg. Ha mi ezt az álláspontot foglaljuk el, hogy a munkabérnek viszonya függ a kereslettől és a kínálattól, akkor legtöbb esetben nem fogunk méltányos és igazságos munkabéreket elérni. Azért szükséges, hogy mi a munkások szerződését egészen más szempontokból ítéljük meg.

Teljesen helyeslem e tekintetben azokat az álláspontokat, a melyekre dr. Ágoston Péter úr helyezkedett. Előadásának címe kevesebbet is mond, mint a mit az tartalmaz, midőn a rebus sic stantibus clausulát veszi alapul. Mert a sztrájknál a jogosság kérdésének megítélésében nemcsak az a

döntő — hiszen aztán ő maga is kiterjeszkedik erre — vajjon a viszonyok, a circumstantiák nem változtak-e meg úgy, hogy az a szerződés ma már nem tekintendő érvényesnek, hanem a szerződés lehet ab initio, kezdettől fogva is érvénytelen és ő maga is hivatkozik arra a két esetre. Az egyik a szabad akarat hiánya, a mely kifejezést magát én helytelennek találom; nem annyira a szabad akaratról van itt szó, mert én azt hiszem, hogy a munkások legnagyobb része szabad elhatározásból szegődik el, hanem a munkás helyzetének teljesen különböző volta a munkaadótól, hogy míg a munkaadó nem szorul úgy rá a munkásra, addig az a munkás rászorul arra a munkára, hogy kenyere legyen. Hiszen a sztrájk, psychologice véve a dolgot, épen ezen helyzet ellen való tiltakozás, hogy t. i. a sztrájk által mintegy a munkaadónak akarják ezt a pozíciót visszaadni, mintegy a munkaadót akarják abba a pozícióba hozni, hogy valamint én akkor, midőn elszegődtem, rosszabb conditióban voltam, úgy te most azáltal, hogy mi tömegesen leteszszük a munkát és te nem kapsz munkást, ezáltal te vagy most rosszabb helyzetben, és miután te annak idején épen a kereslet és kínálat elvénél fogva a munkabéreket leszorítottad, most téged az ellenkező kényszerhelyzetbe hozunk, hogy kénytelen légy velünk szemben ezt az igazságtalanságot megszüntetni. Ez szintén a sztrájk pszichologiai okaihoz tartozik.

Az előttem szóló abból indult ki és azt fejtegette, hogy igenis lehetnek olyan sztrájkok, a melyekben nincs szerződésszegés, más kategóriája a sztrájkoknak azonban a szerződésszegés kategóriájába tartozik. De a jelen körülmények között kértem, hogyan tudjuk azt megállapítani, hogy valamelyik sztrájk szerződésszegés-e vagy nem? A politikai sztrájkoktól egészen el akarok tekinteni; a politikában egészen más elvek dirigálják az embereket, a politikai delictumokat is egészen más elbírálás alá veszik, mint az egyéb delictumokat, azért ezektől a politikai sztrájkoktól, ismétlem, el akarok tekinteni.

Almási Antal: Hát a hatalmi sztrájk, a hol pl. bizalmi embereket elbocsájtanak, mint pl. a gázgyárban?

Giesswein Sándor: Én egyelőre azokra a sztrájkokra akarok kiterjeszkedni, a melyek a bérmozgalommal járnak együtt és azok jogosultságának kérdésére. Én tényleg igen helyes dolognak tartom azt, hogy itt épen ez a kérdés lett felvetve. Már maga az első előadó, Ágoston dr. úr, a sztrájk jogalapjáról címezvén az ő előadását, mutatja, hogy a sztrájk-nak, mint sociologiai tüneteménynek, jogi alapját keresi és ebből is látszik, hogy ha valamely jelenséggel találkozunk, hogy annak az igazságosságáról meggyőződünk, akkor a jogi alapot, quasi az ethikai alapot is keressük.

Ezt azért hozom fel, mert a mult alkalommal egyik előadó úr, a ki igen szép tudományos alapon fejtegette ezt a kérdést és pedig visszamenőleg egészen a római jognak álláspontjáig, mintegy úgy vetette fel a dolgot, mintha minden sztrájk — és itt visszatérek a közbeszólásra — tulajdonkép egy hatalmi kérdés volna, hatalmi kérdés a tőke és a munka között. Ha csak hatalmi kérdés volna, akkor a dolog megoldása nagyon egyszerű volna. Ha itt csak a hatalom szólna közbe, akkor úgy állana a válasz, hogy hát annak legyen igaza, a ki az erősebb: mikor a tőke erősebb, akkor legyen neki igaza és mikor a munka erősebb, akkor annak legyen igaza.

De mi továbbmegyünk és mi itt az igazságosság kérdését vetjük fel épen az által, midőn a sztrájk jogkérdése van felvetve. Itt épen az a kérdés van felvetve, hogy az igazságosságot találjuk-e benne, mert a hatalom csak ideiglenesen dönthet, de állandóan nem.

Arra a kérdésre akarok visszatérni — miután a sztrájk jogosultságának, a sztrájk jogalapjának megítélésénél ez a kérdés lesz tényleg először eldöntendő, — hogy vajjon nekünk a sztrájkot a szerződés szempontjából szabad-e megítélnünk. Erre azt mondom, hogy a jelen körülmények között nem; még pedig először azért nem, mert nincs egyenlő conditio-ban, egyenlő helyzetben a szerződés megkötésekor a munkaadó és a munkás, másodszor azért nem, mert lehet az az eset, hogy a «rebus sic stantibus» elvet kell alkalmaznunk a körülmények változása folytán, és harmadszor lehet a munkauzsorának kérdése.

Igaz, egy jogászember talán azt mondja, hogy a præ-

sumptio juris, vagyis a jogi feltevés mindig a szerződés érvényessége mellett van et probandum demonstrandum contrarium, ennek az ellenkezőjét kell bebizonyítani. Én meg azt mondom, hogy a mi esetünkben, midőn a munkaadó és munkás közötti munkásszerződésről van szó, miután jelenleg ezeknek a viszonyoknak eldöntésében az az elv van felállítva, hogy a kínálat és kereslet közti viszony a mérvadó: ilyen körülmények között a vélelem, a praesumptio juris, vagy a praesumptio facti ebben a tekintetben mindig az lesz, hogy itt inkább a munkás károsodott meg. Azért, midőn arról van szó, hogy a sztrájkok által okozott mozgalomba bizonyos rendszerességet hozunk be, legelőször is erre a kérdésre kell a fősúlyt fektetnünk. Mert én egy sztrájktörvénynek nemcsak barátja nem vagyok, hanem én egy sztrájktörvényt abszurdumnak tartok, mert egy ilyen gazdasági mozgalmat nem lehet egy törvénnyel megakasztani a maga útjában.

De azt az álláspontot sem tudom helyeselni, ha valaki azt mondja, hogy hagyjuk csak a munkaadót és a munkást magukra, ezek ketten végezzék el maguk között a dolgot, és azután, ha kitombolta magát a harcz, majd jó eredményre fog vezetni. A munkás és a munkaadó közötti viszony és mindazok a dolgok, a melyek ebből fejlődnek, az egész társadalomra vannak hatással. Egyik-másik dologban ez kevésbbé tűnik fel, más dolgokban erősebben; és ennek következtében sokszor hozzák fel azok különösen, a kik egy sztrájktörvénynek, vagy a sztrájk megszorításának barátai, hogy kétféle elbírálást kell a sztrájknál is tenni: t. i. lehetnek sztrájkok, a melyek csak szűkebb köröket érintenek, ezek mozogjanak szabadon, mások azonban érintik az egész közönséget, mint pl. ha a forgalmi eszközöknél van sztrájk és ide sorolják az aratósztrájkot is.

A mi a jogi alapot illeti, én a kettő között tényleg nem látok különbséget. Eredményeiben — azt meg kell engednem — nagy különbség van.

De ránk nézve egyik esetben sem lehet közömbös dolog, hogy találunk-e valami módot a sztrájknak — nem mondom — elnyomására, hanem a sztrájknak gyógyítására, vagy a sztrájknak helyettesítésére, jobban mondva: feleslegessé

tételére. Mert én azt hiszem, hogy azok a munkások nem jó kedvükből és nem passióból sztrájkolnak és ha a társadalmi fejlődés, a melyet bizonyos tekintetben a törvényhozásnak elő kell segítenie, olyan eszközöket ad a munkásoknak kezébe, a melyek által a bérmozgalmat vagy az ő egyéb törekvéseiket sztrájk nélkül tudják elintézni, akkor minden parancs és minden rátukmálás nélkül ezekhez az eszközökhöz fognak nyulni.

Azért az a nézetem, hogy az összes társadalmi erőnek arra kell törekedniök, első sorban munkaadóknak és munkásoknak, de miután ennek a harcznak következményeibe mindnyájan bele vagyunk vonva, minden egyéb társadalmi erőnek is oda kell hatnia, hogy oly eszközöket adjanak a munkaadók és munkások kezébe, a melyek által a differenciákat, egymás között a harcz eszköze nélkül el tudják intézni, minél jobban; nem remélem azt, hogy ezt teljesen el tudjuk érni, de erre kell törekednünk és minél jobban érhetjük el ezt, annál nagyobb érdeket szolgálunk nemcsak az egyesek, nemcsak a munkások, nemcsak a munkaadók, hanem a közérdek szempontjából.

Azért az én nézetem szerint, midőn kérdezzük, hol, mi módon kezdjük ennek a társadalmi bajnak a gyógyítását, akkor vissza kell térnünk épen arra, hogy mi adja meg a sztrájknak létjogát vagy mi a sztrájkjognak alapja. A mint az első előadó úr is kifejtette, ez abban van, hogy a munkaszerződés nem esik a rendes szerződés elbírálása alá. Ha az által — a mire épen az előttem szóló úr is rámutatott, — hogy a munkaadó nincs abban a helyzetben, hogy számíthasson a munkásokra, reánézve nagy kellemetlenségek származhatnak, ha mi ennek elejét akarjuk venni, akkor oda kell törekednünk, hogy a munkaszerződés kötésénél elkerültessenek azok a kísérő mozzanatok, a melyek a szerződést érvénytelenné teszik.

Tehát elkerültessék először az, hogy a munkás rosszabb helyzetbe kerüljön, másodszor pedig az, hogy munkauzsoráról szó lehessen. A másik, a rebus sic stantibus kérdése amúgy is megvan; erről előre nem lehet döntení, ezt csak a következmények hozzák magukkal. Hogy miként lesz ez lehet-

séges; hogyan fogjuk ezt elérni, arra nézve én konkrét pozitív javaslatot nem tudok tenni, de azt hiszem, hogy ha a mi munkás szervezeteinknek meg lesz jogi személyiségük; ha meg lesz törvényes erejük, vagy ha munkáskamaráink lesznek, szóval ha lesznek olyan szerveink, a melyek a szerződés-kötésnél a munkások érdekeit teljesen meg tudják védeni, akkor ezáltal egy hatalmas lépés fog történni azon irányban, hogy a szerződés-kötésnél ezt az egyik hibát elkerülhessék. Úgyszintén a munkauzsoránál is el lesz érhető ez a cél, mert én megvallom, hogy sokkal nehezebb dolog a munkauzsorát meghatározni, mint a minő volt az uzsora kérdésének meghatározása akkor, a midőn kölcsönről volt szó. Egészen igazságos elhatárolás talán sohasem lesz lehetséges, még a pénzkölcsönzés kérdésében sem. De ha megvan a munkásoknak az a védelmi eszközük, hogy a szerződések nem csupán az egyes munkással, az egyenesen érdekeltekkel, hanem úgy lesznek megkötve, hogy azokban úgyszólván a munkások összérdekei lehetnek képviselve, akkor igenis elérhetjük, hogy a munkás-szerződés igazán korrekt legyen, a mely nem viseli magán az egyenlőtlen kondíciónak eredendő bűnét.

Ezeket akartam felhozni, mint praktikus következtetéseket arra nézve, hogy igenis a sztrájknak jogfogalmaink szerint teljes jogosultsága van abból a szempontból, hogy a jelen körülmények között a munkaadó és a munkás közötti szerződés-kötés igen labilis alapon áll és azért, a ki a sztrájk által okozott bajokat gyógyítani akarja — mert előnyei mellett lehetnek és vannak bajai is: — a ki biztosítani akarja a sztrájk lehetőségét, mint a haladás eszközeét annak hátrányai nélkül, — mert én ismételten az idézett Schmollerre hivatkozom, a ki azt mondja, hogy sociologiai szempontból a sztrájkot a haladás eszközének kell tekinteni: — annak mindenekelőtt arra kell törekednie, hogy a munkások kezébe olyan szerveket adjon, a melyek által a munkásszerződések vétkes és rossz oldalai elháríttassanak. Ezt találom a sztrájkmozgalom bizonyos békésebb irányba való terelése legjobb módjának és azon cél elérése eszközének, hogy meg legyen a sztrájkmozgalom, a munkássztrájk joga, mert ha a sztrájk-

jog nincsen megóva, akkor az a veszély áll elő, hogy a munkásból rabszolga lesz. Ezért a sztrájkjog föltétlen megóvása mellett gondoskodjunk arról és ez irányban működjenek közre az összes társadalmi erők, hogy a munkába lépő munkások oly jogérvényes szerződéseket köthessenek, a melyek nem esnek, vagy kevésbé esnek az előbb jelzett hibákba, a melyek ezen szerződéseket úgyszólván semmisékké, vagy nagyon kétesekké teszik. Ha mi azt óhajtjuk a munka előhaladásának érdekében is, hogy az ne legyen esélyeknek kitéve, akkor mindenekelőtt arról kell gondoskodnunk, hogy a munkásnak a munkaadóhoz való viszonya a szerződés megkötésekor erős alapon nyerjen szabályozást.

Dr. Hevesi Illés :

T. Teljes-ülés!

A legutolsó vitaülésen dr. Besnyő tagtársunk illetékeségi kifogást emelt mindazok ellen, a kik a sztrájk jogalapjáról folyó vitában gazdasági és szociális szempontokat és nem tisztán jogi szempontokat tárgyaltak. Hogy ezt az illetékeségi kifogást a t. Teljes-ülés, mint ítélkező fórum elvetette, annak legjobb tanubizonyosága az az élénk figyelem és feszült érdeklődés, a melylyel a mai ülésen az előttem szólott szónoknak Giesswein országgyűlési képviselő úrnak felszólalását, a mely tisztán ilyen szempontok körül forgott, a t. Teljes-ülés kísérte. Természetes is, hogy midőn valamely életviszony szabályozásáról van szó, nem szabad elzárkózni magának annak az életviszonynak tüzetes megismerésétől, különösen pedig akkor, midőn a jog továbbfejlesztéséről is szó van, mint a jelen esetben. Megállapítható tehát az, hogy igenis nagyon helyes, hogyha nemcsak a jogi szempont, hanem a kérdésnek a gazdasági és szociális oldala is érvényesül. Így hát a sztrájk gazdasági és szociális oldalának megvitatására a felszólalókat a jog megilleti.

Ezt így megállapítva, a magam részéről ezt a jogot nudum jusnak hagyom és részemről inkább jogi szempontokból fogok foglalkozni a kérdéssel, még pedig főleg azzal az igen érdekes jogi problémával és jogi constructióval, a mely főtartalmát képezi Ágoston tanár úr előadásának, a mely constructió célja volt levezetni a sztrájk jogalapját az általános jogelvekből, illetőleg kimutatni, hogy az általános elvek alapján a sztrájk még akkor is, midőn a felmondási időn belül üt ki, nem tekinthető szerződésszegésnek. Ezzel a kérdéssel foglalkozott már eddig tüzetesen Besnyő kartárs

úr és igen sok olyat mondott, a mit föltétlenül aláírok. Hibáztatnom kell azonban felszólalásában azt, hogy két indokolatlan szemrehányást tett az előadó úrnak. Az egyik az, hogy valami nyomdahibát említett; hogy az előadás címében a sztrájk jogalapjáról van szó, holott szerinte az előadó nem erről, hanem a mint szójátékszerű distinctióval megjegyezte, a sztrájk jog alapjáról, vagyis azokról a gazdasági, ethikai, szociális bázisokról szólt, a melyek alapján el lehet dönteni azt, hogy szabad-e, lehet-e sztrájkolni; erkölcsös dolog-e a sztrájk, jó fegyver-e a sztrájk. Azt hiszem, hogy ez a szemrehányás az előadót nem illette, mert ő csakugyan a sztrájk jogalapjáról vagyis arról a kérdésről szólt, a melyet előbb jelöltem meg, hogy t. i. általános elvek alapján ki lehet-e mutatni azt, hogy a sztrájk nem szerződésszegés.

Másik indokolatlan szemrehányása az volt, hogy megállapította Besnyő tagtársunk azt, hogy a sztrájk jogalapjának kutatásánál csakis a létező tételes jogból szabad kiindulni és ezen nézőpontból, ezen elvből bírálta el Ágoston tanár úr egész előadását. Már pedig Ágoston tanár úr igen helyesen jelölte meg előadásában, hogy nem a létező jog szűk keretei szempontjából akarja méltányolni a kérdést, hanem a jog továbbfejlesztése szempontjából akar constructiót találni, a jog továbbfejlesztése szempontjából akarja kimutatni, hogy az az álláspont, hogy a sztrájk nem szerződésszegés, az általános elvekkel összefér. Hogy mennyiben sikerült ez a levezetés jogi szempontból, azzal óhajtok foglalkozni s e tekintetben természetesen mellőzöm azt a rokon- vagy ellen-szenvet, a mely az egyes osztályok iránt önkéntelenül feltámad bennünk és tisztán objectiv jogászai szempontokból indulok ki. Nem követem azt a tudományos divatot sem, a mely ma már annyira elterjedt, hogy az egyik tudomány a másik köntösebe öltözik, a másik eszközeit, módszerét, elveit alkalmazza, ilyen módon az idegen terminus technikusok alkalmazásával valami olcsó könnyű eredetiségre téve szert. Így lesz a szociológiából új tudomány: szociálpsychologia vagy szociálbiologia avagy a szembenálló társadalmi erők erőműtana, szociáldinamika; így lesz a büntetőjogból alkalmazott orvostan; így lesz bizonyos fokig Ágoston tanár úr előadásában

is a jogból szociologia. Ez az eljárás élénken emlékeztet arra, mintha az ipar körében egy-egy iparos szakítani akarna iparágának meggyökeresedett, megcsontosodott és jónak bizonyult eszközeivel, eljárási módjaival s az eredetiség hajhászása céljából más iparág eszközeit akarná alkalmazni; mintha pl. a mészáros az órás eszközeivel, módszerével akarna dolgozni és viszont.

Nézetem az, hogy a jogtudomány maradjon jogtudomány és ezért *jogász*i úton járva el a kérdés vizsgálatánál, elsősorban le akarom szegezni azt az általános tételt, a mely alól kivételt igyekszik megállapítani Ágoston tanár úr constructiója. Ez az általános tétel, a melyet precize fejez ki a mi jogirodalmunkban a tervezet 1162. §-a, a következő: «Az adós felelős ha kötelezettségét vétkesen, szándékosan, vagy gondatlanságból nem teljesíti.» Ez a szakasz implicite meghatározza a szerződésszegés fogalmát; benne van, hogy a szerződésszegés nem más, mint a szerződésszerű kötelezettség vétkes nem teljesítése és benne van az is, hogy ez a vétkesség állhat szándékosságból vagy gondatlanságból. Ennek az általános elvnek a sztrájkra való alkalmazhatósága jogi szempontból akkor, midőn a felmondási időn belül üt ki a sztrájk, evidens, mert hogy szándékos nemteljesítése forog fenn az elvállalt szerződésnek, az nyilvánvaló és nem tesz különbséget az, hogy ezt a szándékosságot egyszerre több ember követi el. Hogy mennyire evidens ez, mutatja hogy ha megkérdezzük a munkásokat, a kik sztrájkoltak, hogy az ő álláspontjuk szerint mi a véleményük: betartják-e ők azt a munkabérszerződést, a melyet kötöttek, midőn idő előtt abbahagyják a munkát vagy nem, a munkások legnagyobb része azt fogja felelni, hogy nem tartják be, sőt nyíltan beismeri a szerződésszegést. Épen ezért nagyon erős constructióra van szükség akkor, ha ki akarjuk mutatni, hogy a sztrájk még sem szerződésszegés. Az előadó úrnak erre vonatkozó constructiójával már egyes felszólalók foglalkoztak, de nem kimerítően pontról-pontra annak minden egyes részével, hanem csak egyes kiszakított pontokkal. Én egész röviden a constructió összes tételeivel akarok foglalkozni.

Kiindulási pontja ennek az egész levezetésnek az, hogy a munkások tényleg sohase köthetnek egyéni szerződést. Ez a tétel nagyon új és nagyon merész tétel és minden-
 esetre bő indoklásra szorul. Lássuk, hogy mivel indokolja meg ezt az előadó úr. Azok az érvek, a melyek előadásában erre nézve találhatók, nem összefüggőleg, hanem különböző helyeken, körülbelül a következők: a nagyipar együtt a munkások százait alkalmazza; ezek együtt laknak a gyár közelében; életkörülményeik azonosak; testületi szellem fejlődik ki közöttük; a gép együttesé teszi a munkát; előáll az osztályöntudat; innen van az egyenlőségre való törekvés a munka feltételekben. Mindezek alapján csak együttes, collectiv szerződések jönnek létre, a melyek a piaci áralkulás megfigyelése alapján keletkeznek és a melyek nem az összes érdekeltek közbejöttével létesülnek.

Nézetem szerint annak a nagyfontosságú tételnek megállapítására, hogy a munkás ma tényleg egyáltalában nem köthet egyéni szerződést, nem elegendők ezek az érvek. Abból, hogy a collectiv szerződés terjed, még nem lehet levonni azt, hogy az egyéni teljesen ki volna zárva. Hogy nincsen kizárva, azt nagyon is jól mutatja épen az Országos Iparegyesületnek, tehát a munkaadók egyesületének az a felterjesztése, a melyet Back Frigyes tagtársunk felolvasott, a melyben kéri a kormányt, hogy tegyen kísérletet a külföldön annyira bevált collectiv szerződésekkel. Ha tehát ezzel csak most kell kísérletet tenni, akkor mindenesetre nem terjedhetett el annyira, hogy kizárná az egyénit.

De tegyük fel, hogy teljesen el van terjedve a collectiv szerződés a fejlett ipar körében. Hát akkor abból le lehet vonni azt a conclusiót, a melyet az előadó úr levont, azt a conclusiót, hogy a szerződés kötelező ereje ez alapon megkérdőjelezhető? Az én nézetem szerint, akár egyéni az a szerződés, akár collectiv az a szerződés, ha egyszer megkötöttet, kötelezi azokat, a kik megkötötték és kötelezi azokat is, a kiknek közvetlen részvételével nem jött ugyan létre, hanem a kik azt a szerződést magukévá tették, mert a ki azon collectiv szerződés alapján munkába állt, az azt a szerződést magáévá tette és hogy épen az előadó úr, a ki a hallgató-

lagos kikötéseknek előadása egy későbbi részében olyan nagy szerepet tulajdonít, a szerződéseknek ezen hallgatólagos létrejöttét nem ismeri el, azt nem tudom megérteni.

A mit még ezenkívül felhoz az előadó úr az életkörülmények azonosságáról, az osztályöntudatról, az egyenlőségre való törekvésről, az mind nem elég ok arra, hogy ezek alapján a szerződés kötelező erejét megtámadjuk. Nem ok erre az érdekösszefüggés sem, hogy a munkások minden társuk által kötött ügyletnél érdekelve vannak, mert hisz az izoláltságnak eme hiánya másutt is előfordul, pl. az összes tőzsdei ügyleteknél minden egyes ügylet visszahat az áralkulásokra. De meg minden olyan árucikknél, a mely piaczi árral bir, érdekelve van az összesség minden egyes előforduló adásvételi ügyletnél; hasonlóan minden szolgálati szerződésnél döntő lesz a jövőre nézve az a szempont, hogy általában mennyiért hajlandók az emberek arra a szolgálatra vállalkozni és általában az összes kereskedelmi ügyleteknél az, hogy a concurrentia milyen árat kíván, szintén visszahat.

Tehát az izoláltságnak ez a hiánya, ez az érdekösszefüggés mindenütt fenforog, de sehol sem vonják le ebből azt a következtetést, a melyet az előadó úr *végeredményben* levon, hogy a szerződés kötelező ereje megtámadható volna. Ennélfogva az előadó úr levezetésének kiindulási pontja egyrészt nem igaz, másrészt pedig ha igaz volna is, nem fűzhető hozzá az a messzemenő következtetés.

A levezetésnek a második láncszeme: az akarat szabadságának kérdése, a melylyel már bővebben foglalkoztak és a mely azt hiszem, hogy az igen t. előttem szóló Kiss Géza tanár úr előadásával teljesen el van intézve. Erre tehát nem terjeszkedem ki.

Az újabb láncszem a *cél*, hogy a munkásnak célja standard of lifeját biztosítani, a munkaadónak célja pedig hasznót szerezni. Hibáztatta az előadó úr azt, hogy a létező tételes jogok nem ezen cél alapján definiálják a munkabéri szerződést, hanem kiindulnak a szolgáltatásból, illetőleg a két szembenálló kötelezettségből, a mint a tervezet 1600. §-a is teszi. Ő abból, hogy a munkásnak célja a standard of life-jának biztosítása, azt a következtetést

vonja le, hogy a mennyiben ez lehetlenné válik, a szerződés érvénye ismét megtámadható. De ha ezt teszi a munkásnál azon az alapon, mert a munkás célját nem tudja elérni, akkor a logika az kívánná, hogy ugyanezen az alapon, ha a munkaadó nem tudja elérni célját, hasonló következtetésre jusson. Már pedig az is előfordulhat, hogy a munkaadó nem éri el célját, hogy nem tudja azt a tisztességes hasznót sem megszerezni, a melyet még azok is megengednek, a kiknek ez a fejtegetés esetleg komikusnak tetszik. Ebből kitűnik az ő levezetésének egyoldalúsága.

Az egyoldalúság koronája azonban az a sokat emlegetett *clausula rebus sic stantibus*. Az, hogy ilyen hallgatag feltételül kötése szerepelne a viszonyok meg nem változásának, egyszerű ráfogás. A létező viszonyokból, az adott körülményekből indul ki minden ember, mikor ügyletet köt, ebből indul ki a munkás is, a munkaadó is. De pusztán azért, mert abból indulnak ki, mert az az ügyletnek az az indoka, nem lehet azt következtetni, hogy ez az indok egyuttal már feltétel gyanánt is szerepel. Hiszen az indok közömbös. A feltétel fennforgásához, a *clausula* létezéséhez vagy az kell, hogy a szerződéskötés alkalmával a felek a *clausulát kifejezetten*, *expressis verbis* kimondják, nevezetesen az írásbeli vagy szóbeli szerződésnek egy külön pontjában megállapítsák azt, hogy ez a szerződés csak addig bír hatálylyal, a míg *«res sic stant»*, vagy az, hogy a viszonyok meg nem változása *hallgatólag* feltételül kötéssék. Ily hallgatólagos kikötést pedig nem elég egyszerűen ráfogni a felekre, mert hiszen míg az ellenkező be nem bizonyíttatik, elvileg minden szerződést feltétlenül kötöttnek kell tekinteni; hallgatólagos kikötéshez tehát legalább is *concludens factumok* kellenek; vajjon fölsorolt-e az előadó úr ilyen *concludens factumokat*? Ha pedig pusztán azon az alapon, mert a felek a létező viszonyokból indulnak ki, érvényteleníti a munkabér szerződést, akkor az életben előforduló összes szerződéseket érvénytelenítenie kell.

Nem támogatja az ő álláspontját az 1899: XLI. t.-cz. 16. §-a sem, a mely a földmunkásokról szól, ámbár épen Kiss tanár úr is abban a véleményben volt, hogy támogatja.

mert abban a paragrafusban nem a gazdasági conjuncturák változásáról van szó, hanem az a paragrafus azt mondja ki, hogy «Ha a munkások a változott *munkáltatási* viszonyok miatt a szerződésben meghatározott egységárak mellett a munkát teljesíthetőnek nem találják új egyezkedésnek van helye.» Az indoklás pedig, a melyet maga Ágoston tanár úr is idéz, arra utal, hogy «ha könnyű módon munkálható földrétegre számítva kötik meg a felek a szerződést és kiderül, hogy csalódtak, mert nehéz szappanos talajú a föld: képtelenség volna a munkást arra kötelezni, hogy az egész munkaidő alatt a könnyű munka reményében megállapított egységár mellett dolgozzon.» Itt tehát nem a gazdasági viszonyok, nem a conjuncturák változtak, nem az indokban történt tévedés, hanem tévedés történt a munka minőségében, a munka tárgyában, itt error in objecto forog fenn, a melyet figyelembevenni a szerződés érvényére vonatkozólag egész más, mint az indokban való tévedést.

Legérdekesebb pontja a clausulára vonatkozó fejtegetéseknek az, hogy a körülmények közé, a melyeknek megváltozásához e messzemenő következmények fűződnek, kifejezetten beveszi Ágoston tanár úr a *belső* körülményeket is; megjelöli azt is, hogy ezek alatt a munkások többségének véleményét érti. Ha a többség véleménye megváltozik a munka feltételeire nézve, akkor is megváltoznak a «res sic stantes» és akkor már az ő elmélete szerint elegendő ok van arra, hogy a szerződés érvénye megtámadható legyen, a mi a szerződés érvényét egyszerűen kiszolgáltatja a munkások, illetve a többség tetszésének.

Így tehát az előadásnak a clausulására vonatkozó részei a levezetés láncolatában ép oly hibás láncszemet képeznek, mint az előbbiek. Újabb láncszeme az Ágoston-féle constructionnak az uzsora-theoria. A munkabéri szerződés vagy kötésekör, vagy később a viszonyok változása következtében uzsoraszerződéssé lehet. Ebből folyik az előadó szerint az, hogy a munkabéri szerződés, mindannyiszor, a mikor a munkások többsége a sztrájkot elhatározza, uzsora czímén érvénytelen. A logikai hiba első pillanatra szembe-tűnő, hogy t. i. egy esetleges tételből levon egy általános

következtetést, a minek példájára különben már előbb is rámutattam. Abból, hogy a munkabérszerződés uzsoraszerződés is lehet, még de lege ferenda is csak annyi következik, hogy a bíróság dolga esetről-esetre megállapítani, hogy uzsora fönnforog-e és igenlő esetben is csak a bíróság mondhatja ki a szerződés érvénytelenséget. De még ekkor is az uzsora fennforgását a munkabéri szerződéseknél nagyon is nehéz megállapítani, mert hiszen nagyon különböző, összemérhetetlen tényezők szerepelnek itt. Nem olyan egyszerű dolog a munkásnak munkáját összemérni az előállított munka értékével, mert hiszen ebben az értékben több tényező van és ha a nyers anyag értékét, a gépek értékcsökkenési százalékát, a tüzelő anyagot vagy a hivatalnokok fizetésének részleteit figyelembe lehetne is venni, van egy imponderabilis tényező, a mely mindenesetre szintén díjazást érdemel és ez a vállalkozónak működése, a vállalkozónak üzleti éleslátása, esetleg genialitása, a melynek igenis nagy szerepe van a gazdasági eredmény elérésében. Ezért aztán rendkívül nehéz volna olyan bírót találni, a ki össze tudja mérni ez imponderabilis tényezőket és az uzsorát megállapítani.

De ha van is ilyen bíró, akkor is a lehető legritkább esetekben lehetne érvénye még ilyen megszorítás, az uzsora tényleges fennforgásának esetére való korlátozás mellett is a tételnek, mert a mai viszonyok között, különösen a fejlett iparban, a melyre az egész előadás elsősorban vonatkozik, nem igen képzelhető az, hogy a tegnapi szerződéssel szemben, a melyet a munkások elfogadtak és a melynek alapján a munkások dolgoztak, a conjuncturák által hirtelen, máról holnapra, a felmondási időn belül olyan óriási aránytalanság álljon be, hogy uzsoraszerződésnek lehessen azt a szerződést minősíteni. Mert ha pl. egy gyárban van ezer munkás és van négy korona napi keresetük, az egy évben fejenként kereken 1300 K, az egész kereset 1,300.000 K. Tegyük fel, hogy a munkaadó haszna 10%, vagyis 130.000 K és ezt még tisztességes haszonnak találja az előadó úr is. Tegyük fel, hogy a conjuncturák megváltoznak annyira, hogy a haszon megduplázódik és lesz 260.000 K. Ha a 130.000 K többletet felosztjuk a munkások között a clausula és az érvénytelen-

ség alapján, kiderül, hogy az eddigi 1300 K helyett kapnak 1430 K-át. Ez az az óriási aránytalanság a ma és a tegnap közt, a melynek alapján uzsorát lehet megállapítani? Ez mutatja mellesleg azt is, hogy bár olyan sokat panaszkodnak a vállalkozó nyeresége felett, az nem oly óriási. Igaz, hogy sok ezer munkás gazdagít egy embert, de tulajdonkép az előállított munka értékének csak egy töredékével; ha egy embernek jut ez a töredék, akkor sokat tesz ki, de ha felosztatnék a munkások között, a helyzetük nem lenne olyan nagy mértékben rőzsás, mint képzelik.

A mai termelési rendszernek nem is az a baja, hogy a vállalkozó nyereségben részesül, hanem a baja a szervezetlenség; baja az, hogy céltalanul, tetszés szerint termelnek az emberek, nincs meghatározva mit és mennyit; azt termelnek, a mi eszükbe jut, gyakran olyant, a mi nem szükséges és a mennyi nem szükséges. A legnagyobb baj pedig az, hogy a termelés vezérlete nem az arra hivatott emberek kezében van. A termelésnek vezére ma mindenki, a kinek véletlenül tőkéje van, ő fogja meghatározni, hogy ezzel a tőkével mit termeljenek és mennyit termeljenek, pedig az, hogy valakinek véletlenül egy bizonyos mennyiségű általános csereeszköz és értékmérő jutott, még nem ad olyan intelligenciát, a mely a termelés vezérletére feljogosítana.

Ez azonban elvezetne tárgyamtól. A constructio bírálata alapján megállapítom, hogy az én nézetem szerint ez a constructio, ez a levezetés, az a kimutatás, hogy a sztrájk nem szerződésszegés, nem sikerült. Az én nézetem szerint a felmondási időn belül a tételes magánjog általános elveivel a sztrájk ellentétbe kerül. Ez, mint már többen rámutattak, nem jelenti azt, hogy a sztrájk erkölcstelen volna, nem jelenti azt, hogy tiltani kellene, nem jelenti azt, hogy a munkás azzal ne élhessen, mert természetes, hogy azért a haladásnak hatalmas fegyvere a sztrájk. És ha bele kell nyugodnunk abba, hogy az emberiség története, a nemzetek közötti viszony története nem egyéb, mint a szerződésszegések folytonos láncolata, úgy az osztályok gazdasági harcában sem szabad a szerződésszegés megjelenése fölött túlzott mértékben fölháborodnunk.

A constructio tehát nem sikerült. De tegyük fel az ellenkezőt, hogy a constructio teljesen szilárd, az egész levezetés teljesen összefüggő és következetes volna. Ebben az esetben is az egész okoskodásnak nem volna nagyobb értéke, mint azoknak a jogászai constructióknak, a melyekkel a középkorban pl. a pápa vagy a németrómai császárok világuralmát levezették. Ezek is nagyon jók és hatásosak voltak addig, a míg volt mögöttük hatalom, a mely érvényesítette őket. Mihelyt ez a hatalom, ez az erő megszűnt, akkor a constructiok is mind erőtlenné váltak. Az ilyen jogászai constructio tehát, még ha sikerült volna is, a munkásra csak addig bir értékkel, a míg a munkásnak tényleg van ereje és hatalma a sztrájk által eredményeket elérni. De a mikor ez az Ágoston-féle constructió annyira hibás, annyira erőtlen és nemcsak a magánjog általános szabályaival, hanem a logika törvényeivel is ellentétben áll, akkor a munkásoknak éppen nem érdekük a nyílt és becsületes taktika helyett, mely a magánjogi szerződösszegés fennforgását nem tagadja, a constructio ingoványos talajára lépni és maguk részéről is a sztrájk megengedhetőségét ezáltal quasi attól tenni függővé, hogy szerződösszegés-e a sztrájk vagy nem.

Lássuk már most röviden azt, mire kellett ez a constructio az előadó úrnak, vagyis micsoda practicus következtetéseket fűz ő ehhez a constructióhoz. Az egyik az, hogy a munkásszervezetek és a sztrájk-agitátorok kártérítésre nem kötelezhetők. Ezt én legteljesebb mértékben aláírom. De abban a véleményben vagyok, hogy erre nem szükséges az az egész constructio, mert egyrésztől ő is ettől függetlenül igyekszik kimutatni a tételnek igazságát, másrészt pedig a Tervezet 1104. §-ával szemben is egyszerűn magáévé teheti azoknak a jogtudosoknak a nézetét, a kik mint pl. Krainz, azon az alapon állanak, hogy a magánjogi kötelmi szerződést nem szabad dologi hatálylyal felruházni, hogy a szerződésen kívül álló ember nem kötelezhető olyan kártérítésre, mint a szerződési viszonyban levő. A polgári törvénykönyv tervezetének 1104. §-a a maga oly erőteljesen hangzó általános elvével («A ki mást egy harmadik személy irányában fennálló köteleességének megszegé-

sére szándékosan reábir a harmadiknak káráért az adóssal egyetemleg felelős») lényegileg a sztrájk ellen irányul, a sztrájk-agitátorok és a szakszervezetek felelősségre vonását veszi célba. Mert, a mi ebben a §-ban a sztrájk körén kívül esik, tehát maga az egész általános tétel gyakorlatilag értéktelen. Ugyais az élet közönséges szerződészegési eseteiben, a mikor nem sztrájkról van szó, egyrészt a szándékos reábirást, illetve az 1104. §. második esetében a tudatot a «felbujtó» és az egyenes adós tagadásával szemben csak a *legritkább kivételes esetekben* lesz lehetséges igazolni, mely kivételes alkalmazhatóság ily nagyhangú tételt nem érdemel. Másrészt pedig a szerződésszegő egyenes adósnaak alkalmat ad a paragrafus egyszerű ráfogás útján a kártérítés felelősségét, legalább részben, másra hárítani. Ha a tervezet 1104. §-a csakugyan törvéynyé válik, akkor lényegileg arra lesz alkalmas, hogy az alaptalan és elutasítással végződő keresetek egész árját zúdítsa bíróságra, mely a szándékosságot, a tudatot a legritkább esetben fogja constatálhatni.

Igazi tere a §-nak csak a sztrájkkaal szemben van, a hol a «felbujtó» szándékossága, tudatossága evidens. De a sztrájkkaal szemben nem célszerű a §-t megalkotni és alkalmazni. A sztrájk-agitátorraal szemben ez különben is megfelelő anyagi basis hiányában meddő volna. A szakszervezeteken be lehetne ugyan esetleg a hajtani a kárt, de ez a felelősség alkalmas volna a szakszervezetek gazdasági tönkretételére, pedig mint már több fölszólaló is rámutatott, a szervezett munkás sokkal békésebb és megbízhatóbb elem, mint a szervezetlen, a ki sokkal inkább hajlik arra, hogy indokolatlanul, a győzelem minden reménye nélkül is sztrájkoljon. A szervezetek gyöngítése tehát magát a gazdasági békés együttműködést támadná és a sztrájkokat nem csökkentené, hanem inkább szaporítaná.

A mi azt a magánjogi delictumot illeti, a melyet a t. előttem szóló Kiss Géza tagtárs úr említett, az én nézetem szerint ezt a rábeszélést, a szerződési viszonyon kívül álló személy általi rábeszélést, jogsértésnek minősíteni nem lehet.

Kiss Géza: Érdeksértés csak.

Hevesi Illés: ... a jog által védett érdek megsértésének minősíteni nem lehet, mert a ki rábeszél, az még nem sért semmi jogot, vagy jog által védett érdeket. A puszta beszéd, buzdítás, agitáció maga még nem hoz létre sem a külvilágban, sem a létező jogviszonyokban változást. Éppen ezért az a sztrájk-agitátor, akármennyire buzdít, vagy lelkesít, a jogot, vagy a jog által védett érdeket maga nem sérti meg; hanem esetleg megsérti az a személy, a ki szerződéses viszonyban áll és azért csak azt a szerződéses viszonyban levő személyt lehet felelősségre vonni. Én osztom az előadó úr ama nézetét, hogy arra az alapra kell helyezkedni, hogy mindenki felelős azért, a mit tett, mégha buzdította is valaki más arra. Meg kell elégednünk azzal, hogyha egy cselekményért a magánjogban egy embert tesszünk felelőssé; nincs ok arra, hogy a felelősségeket annyira halmozzuk. Nincs ok arra, hogy a szakszervezetek ellen magánjogi delictum címén járjunk el, mert erre is áll az, hogy a szervezet gyöngítése nem áll a béke szolgálatában.

Az agitátor és a szakszervezet felelősségének kizárásához tehát nincs szükségünk az előadó úr jogi constructiójára. Ugyancsak nincs szükség a constructióra ama második praktikus következmény elérésére, a melyet az előadó úr levont, hogy t. i. azon rendelkezések, a melyek érvényteleneknek mondják a munkások összebeszéléseit, eltörölendők; erre sem szükséges a constructio, mert ezeket egész egyszerűen ki lehet hagyni a kodexből, mint teljesen indokolatlan rendelkezéseket, melyek önmagukban hordják helytelenségüknek kimutatását.

Rámutatott az előadó úr arra is, hogy a munkarendet a gyáros diktálja. Ezen állapoton is lehet változtatni az ő constructiója nélkül. Hangsúlyozta, hogy a sztrájk nem bűncselekmény; ehhez sem szükséges annak kimutatása, hogy a sztrájk nem szerződésszegés, mert természetes, hogy a mi már szerződésszegés, még nagyon is *innen maradhat ama határokon, a melyeken túl a bűncselekmény kezdődik.*

Kimondotta továbbá azt is, hogy a munkabéri viszony új

szabályozása szükséges, mert a régi munkabérszerződés megkötötte a munkást, de biztosította a létét, az új pedig megkötötte, de nem biztosítja létét és ezt a fontos czélt nem lehet az egyéni szerződési szabadságra bízni. Tehát valami közjogi, állami kényszerrel való szabályozást óhajt, de annak részleteiről nem nyilatkozott és azért természetesen én sem bocsátkozhatom annak bírálatába. Egy megjegyzést azonban mond erre vonatkozólag, a mi szintén általános megjegyzés t. i. azt mondja, hogy «az eddigi törvények a tulajdon szempontjából hozattak és most meg kellene hozni a munka törvénykönyvét. Egyelőre két magánjogi törvénykönyv kellene: a tulajdoné és a munkáé; mielőbb el kellene készíteni, mert különben ezen is végig fog seperi a gyors és kellően elő nem készített munkája a forradalomnak.» Kérdem, hogy hogyan gondolja az előadó úr ezen kérdést megoldhatni; hogyan gondolja a munkás és a munkaadó közti viszonyt kétféleként szabályozni: egyszer a tulajdon, a vagyon szempontjából a tulajdon törvénykönyve alapján; egyszer pedig a munkás szempontjából a munka törvénye alapján. Talán úgy, hogy ugyanazon viszonyra vonatkozólag két ítéletet hoznának: az egyik szerint a munkakodex alapján a munkás nyeri a pert, a másik szerint pedig a tulajdon törvénye alapján a tőke fogja megnyerni a pert?

Egy novum azonban van, a mely a constructiohoz fűződik és a melyre a constructio csakugyan szükséges; ez a visszalépés joga, a melyet az előadó úr törvényileg óhajt biztosítani a sztrájkoló munkásoknak. Ez novum, de helytelen novum. Maga az előadó úr mondja, hogy a sztrájkjog osztályközi jog; a sztrájk gazdasági harc. A harcot pedig nem lehet olyan véglegesen és kimerítően szabályozni, mint a békét; a harcnak legfeljebb genfi conventiói vannak, a melyek megszabják, hogy bizonyos fegyverekkel nem szabad harcolni, hogy a semleges államokat tiszteletben kell tartani; hogy nem combattans elemektől nem szabad rabolni; így a sztrájk-törvény is tiltja az erőszakot, a fenyegetést, mint a gazdasági harc eszközt; de olyan genfi conventiót, a mely pl. az európai és amerikai államok közötti viszonyt szabályozván kimondaná, hogy bizonyos fegyverek nem hasz-

nálhatók, bizonyos személyek védelemben részesülnek, de azonfelül kimondaná azt is, hogy az esetleges háboruk eldöntésénél irányadó lesz az az elv, hogy az amerikai államoknak győzni nem szabad, vagy ha győznek, akkor legfeljebb a statusquo maradhat meg, ilyen genfi conventiót egy állam sem fogadna el. Már pedig a munkások és munkaadók közti gazdasági harcban ilyet javasol az előadó úr. A munkásra nézve teljesen megszűnik az ő rendszerében a kockázat; a munkás sztrájkot kezdhet; ha győz, akkor nyer, ha pedig nem győz, akkor beáll a restitutio in integrum. A munkás csak nyerhet, a munkaadó csak veszíthet; a legjobb esetben megmarad az előbbi állapot. Hogy vajjon szükség van-e arra, hogy a sztrájkokat ilyen kedvezményben részesítsük, hogy a kockázatot teljesen megszüntessük, azt könnyű megítélni. Már most is vannak indokolatlan sztrájkok, de ilyen rendezés mellett természetes, hogy annyi indokolatlan sztrájk volna, a mely a kapitalisztikus termelést lehetetlenné tenné. Ma pedig nincs más termelés, mint kapitalisztikus termelés. A míg nem méltóztatnak a helyébe állítani egy másik termelést, addig gondoskodni kell arról, hogy ez a termelés működhessék, mert termelésre mindenesetre nagyobb szükség van, mint sztrájkra.

Ezen az alapon az én nézetem a sztrájk szabályozása kérdésében az, hogy nem kell a munkásokat külön előnyökben, külön kedvezményekben részesíteni, de nem szabad őket elnyomni, nem szabad a törvényhozásnak az ő rovásukra a munkaadók egyoldalú érdekeit istápolni, hanem igenis a teljes szabadság, igenis a be nem avatkozás, elve, legyen a legfőbb. És ez nem áll ellentétben azzal, a mit Giesswein orsz. képviselő úr kifejtett, mert, a mint kivettem, az ő szabályozása nem a sztrájkot akarja szabályozni, nem akar sztrájk-törvényt, hanem olyan igen üdvös intézkedéseket akar, a szervezeteknek olyan kiterjesztését és előnyben részesítését, a mely a sztrájkot lehetőleg elkerüli. De az hiszem, ő is egyetért velem abban, hogy, ha már egyszer kiütött a munkás és munkaadó között a gazdasági harc — mert a sztrájkot másnak minősíteni nem lehet — abban az esetben nem kell beavatkozni, abban az esetben

a harcz eldöntését rá kell bízni magukra a küzdő felekre: a munkásokra és a munkaadókra. Annál is inkább kell ezt tenni, mert ez igenis a munkások érdekében áll, mert a mai állam természetesen a legtöbb esetben a tőkésék érdekében avatkoznék be. Ebből az álláspontból folyik, hogy a mint már fentebb jeleztem, nem helyeselhetem azt az irányzatot, a mely a sztrájkot bűncselekménynyé akarja nyilvánítani. Ezt nézetem szerint a *szerződésszegő* sztrájjal szemben sem szabad megtenni. Nem mintha örökérvényű igazságnak tartanám azt, hogy magánjogi szerződésszegést büntető sanctio alá vonni nem szabad, mert nagyon természetes, hogy valamely külön fontos indokból a törvényhozó ezt megteheti, a mint hogy erre a jelenlegi büntetőjogok is példát nyújtanak. De ily fontos indoknak a jelen esetben a termelés érdekét nem fogadhatom el; mert az indokolt sztrájk a munkás gazdasági haladásának eszköze lévén, végeredményben a termelést is eredményesebbé teszi; egészséges physikai viszonyok közt, jó sorban élő intelligens munkás a termelés terén is nagyobb eredményeket tud elérni. Ennélfogva, — eltekintve a büntetés egész tömegek ellen való végrehajtásának oly sokszor emlegetett nehézségeitől, — nem tarthatom helyesnek a bűncselekménynyé nyilvánítást azért, mert ez azt az egyensúlyt, a melyet az Ágoston-féle visszalépési jog a munkások javára bont meg, a munkaadók érdekében rontja le. A kapitalista államban ily rendelkezés okvetlenül egyoldalúvá válik, mert még ha hoznának is olyan szabályt, hogy a kizárásért a munkaadót is büntetik, ez csak írott malaszt maradna, míg a munkások ellen a törvény rendelkezéseit lehetőleg végrehajtanák. Így a sztrájk bűncselekménynyé nyilvánítása alkalmas volna arra, hogy a munkások teljes gazdasági elnyomását, a munkaadók zsarnokságát lehetővé tegye és állandósítsa.

Ha pedig azt hoznák fel a szabadságnak, a be nem avatkozásnak fent megjelölt elvével szemben, hogy ez túlhaladott álláspont, a modern nemzetgazdaságtan túltette már magát ezen, akkor igenis elismerem, hogy túltette magát az egyének közötti viszony tekintetében, de az osztá-

lyok közötti viszony, az osztályok közötti harcz tekintetében nem. Természetes dolog, hogy egy osztály annyira fog emelkedni és annyi jogot és hatalmat fog elérni, a mennyi ereje van és ennél fogva magukra az osztályokra kell bízni, hogy egymás között az egyensúlyt létesítsék. Az egyensúly ezen kialakulását megakadályozni nem szabad, még kevésbé szabad az államnak a feltörekvő osztályok fejlődésének útjába állani, azokat elnyomni, a haladás, a természetes fejlődés elé gátakat emelni, mert az ilyen törekvést magának a világtörténelemnek örök tanulságai minősítik a priori meddőnek.

1907. évi május hó 4-én.

Ferenczi Imre:

T. Teljes-ülés!

Midőn a Magyar Jogász-egylet igen megtisztelő meghívása folytán a napirenden levő tárgyhöz hozzászólani bátor vagyok, előrebocsájtom, hogy bár a sztrájk jogalapjáról *de lege lata* is szólni kívánok, mint első sorban szociálpolitikus arra helyezem a fősúlyt, hogy a munkabérvizony mai szükségképeni társadalomgazdasági átalakulásának vázolása kapcsán azon reformkérdésekre utaljak, a melyekkel ma a jogtudományunknak is mindenütt foglalkoznia kell. Ezen szempontból Ágoston Péter tanár úr előadását kulturhistoriai tünetnek tekintem, mint annak a fontos ténynek revelálódását, hogy ma immár a gondolkodó magyar jogászokban is öntudatra ébredt az a gondolat, hogy vannak bizonyos, a kapitalisztikus fejlődéstől felvetett társadalomgazdasági képletek, a melyek az átszarmazott, egy megváltozott gazdasági rendből folyó, csak annak megfelelő individualisztikus szellemű jogrendszer Procrustes ágyába többé nem szoríthatók, hanem új, többé-kevésbé collectivisticus szellemű újjászabályozást igényelnek. De bármennyire méltánylom is Ágoston Péter tanár úr azon nagy érdemét, hogy a magyar jogáskörökben először mutatott rá az egyéni munkabérszerződésen nyugvó munkaviszony szükségképeni és épen ezért tarthatatlan anarchiájára; bármennyire méltánylom is azt a nemes szociális lendületet, a mely egész előadását hordozta: mégis sajnálattal kell megállapítanom, hogy ő a fennálló jogállapotot nagy mértékben összetévesztette a jövő szempontjából kívánatos reformokkal.

Ágoston Péter előadó úr azt akarta, *de lege lata*, a fennálló jog szempontjából igazolni, hogy a munkásoknak

ama tömeges munkabeszüntetései, a melyek a fennálló munkabérszerződéseket megsértik, szintén bírnak jogalappal. Én ezen törekvésért az előttem felszólalókkal egyetemben szintén nagy mértékben csódottnak kell, hogy jellemezzem. Viszont a sztrájkok túlnyomó nagy számával, a nem szerződésszegéses sztrájkok jogalapjával foglalkozni, azt kimutatni az előadó úr teljesen feleslegesnek mondotta, holott az Magyarországon éppen nem felesleges és nagy mértékben kilátással is teljes feladat.

Ágoston Péter tanár úr előadása csak akkor volna összhangban előadásának címével, a mely úgy hangzik, hogy «a sztrájk jogalapja», ha neki az a tudományos meggyőződése, hogy nem sztrájk az olyan tömeges munkabeszüntetés, a mely nem ütközik a fennálló szerződésekre. De vajjon helyes-e sztrájk az a meghatározása, a mely a tömeges szerződésszegést a sztrájk lényeges tényálladási eleméül tekinteti, a mely felfogást itt különben dr. Kiss Géza jogakadémiai tanár úr is képviselt? Egy másik igen ismert nevű szociálpolitikusunk, Darányi Ignác, földművelésügyi miniszter úr a földművelésügyi bizottság egyik legutóbbi ülésében panaszkodott a miatt, hogy Magyarországon a sztrájkokról olyan zagyva képzetek uralkodnak. És ime ő, a ki a sztrájkok fogalmát szintén tisztázni óhajtott, az előadó úrral egyenesen ellentétet, szerintem nem kevésbé egyoldalú elméletet képviselt. Szerinte ugyanis csak az a tömeges munkabeszüntetés tekinthető sztrájknak, a mely fennálló szerződéseket meg nem sért; ellenben elszerződött munkásoknak tömeges munkabeszüntetése nem sztrájk, hanem kriminális szerződésszegés. A sztrájk Darányi szerint szent és sérthetetlen joga a munkásoknak, ellenben a tömeges munkabeszüntetés, a mely a fennálló szerződésekre ütközik, olyan bűntény, a melyre eléggé súlyos büntetés egyáltalában nem is volna képzelhető, ha Magyarországon történetesen nem volna munkás-hiány. Ő tehát olyan cselédtörvényt alkotott, a mely lehetőtlenné teszi a munkásoknak, hogy együttes erővel olyan munkabeszüntetéseket rendezzenek, a melyek nem ütköznek a fennálló szerződésekre.

Ezen elméletekkel szemben állapítsuk meg a társadalom-

tudomány, valamint a gyakorlati élet tanulságai szerint, a sztrájk lényeges fogalmát.

A sztrájk — gazdasági és gyakorlati szempontból — szabad bér munkásoknak minden olyan tömeges munkabeszüntetése, a mely a fennálló munkafeltételeknek kedvező befolyásolására irányul. Ha az ilyen tömeges munkabeszüntetés fennálló szerződéseket megsért, ez a sztrájkot egy bizonyos, már t. i. jogi szempontból minősített, úgynevezett szerződésszegéses sztrájjá teszi, de azon, hogy sztrájk, — gyakorlati szempontból — nem változtat. Ennek bizonyítékeképpen felhozhatjuk, hogy maguk a munkaadók sem tesznek lényegileg különbséget az ilyen és a nem szerződésszegéses sztrájkok között; ők sem azt veszik első sorban számba, hogy valamely sztrájk a jogrendet sérti-e, vagy nem, hanem azt, hogy a termelésnek folytonosságát megakasztja-e és ennek következtében törekvésük nem is arra irányul, hogy a megsértett jogrendet helyreállítsák, hanem igenis arra, hogy a munkások mentől előbb visszaálljanak a munkába. Így például a múlt évben azon 5000 mezőgazdasági munkás közül, a kiket az 1898. II. t.-cz. alapján jogerősen elítéltek, csak igen kis részen hajtották tényleg végre a törvényt és még azokat is, a kiket elosuktak, a munkaadóknak, a gazdáknak kívánságára bocsájtották szabadon, még mielőtt büntetésüket leülték volna.

Viszont Ágoston előadó urral szemben megállapíthatjuk azt, hogy igenis sztrájk az olyan tömeges munkabeszüntetés is, a mely fennálló szerződéseket nem sért és éppen annak, a ki Magyarországon a *munkások* érdekében akarja a sztrájk jogalapját tisztázni. Mindenekelőtt a rendes, a nem szerződésszegéses sztrájkok törvényes jogalapját kell kimutatnia, ezen immár csakugyan törvényes sztrájk szabadság lényeges jegyeit kell megállapítania és a fennálló közigazgatási gyakorlat jogtalanságát kell kimutatnia. Mert Magyarországon még éppen nem tudja a közigazgatás azt, hogy a nem szerződésszegéses sztrájkoknak, a melyek a sztrájkok túlnyomó részét teszik, van hazánkban is *törvényes* jogalapjuk és a mennyiben ezt elvileg elismerik is, tényleg olyan közigazgatási gyakorlat uralkodik szerte az országban, mintha még mélyen benne volnánk a büntetőjogi coalitio-tilalmak korszakában.

A munkásoknak minden olyan törekvése, a mely a sztrájk-jog érvényesítésére szolgál, nálunk mindenféle kormányrendeletbe ütközik. Magyarországon, a belügyi kormányzat felfogása szerint, a sztrájksszabadság egyértelmű a sztrájkra való pusztá *gonolódás* szabadságával. A gyülekezési, az egyesülési, a sztrájk-agitationális és szakszervezkedési jogot mindenféle kormányrendeletek teszik illuzoriussá, holott az egész művelt világon sztrájksszabadság alatt lényegileg ezen itt megnevezett konkrét szabadságokat értik. Pedig ismétlem, a nem szerződésszegéses sztrájkoknak van Magyarországon is jogalapjuk: arról igenis beszélhetünk. Ennek bizonyosságaként utalhatunk arra, hogy az 1872-ik évi ipartörvény, valamint az 1884. évi ipartörvény nem tartalmazza többé azt a kifejezett büntetőjogi coalitio-tilalmat, a mely még a megelőző iparszabályozásokban, nevezetesen az 1851. évi ideiglenes iparrendszabályzatban (141. §.), valamint az 1860. márczius 1-én Magyarországon is életbelépett osztrák ipartörvényekben (77. §.), még kifejezetten benne van. E törvény szakaszok kimondják, hogy minden, tehát a nem szerződésszegéses sztrájkokban résztvevő munkás is kihágást követ el. Ezen szakaszok utalnak az akkor érvényben volt osztrák büntető-törvény megfelelő szakaszaira, a melyek minden ilyen sztrájkban részt vett munkást nyolcz naptól három hónapig való elzárással sújtották.

Azonban az 1872. évi ipartörvény (93. §.) és utána az 1884. évi ipartörvény (162. §.) is többé nem tekintik tilalmasoknak a nem szerződésszegéses sztrájkokra irányuló összebeszéléseket, azokat csak magánjogi érvénnyel nem ruházzák fel. Nevezetesen nem ruházzák fel a munkások szervezeteit azzal a joggal, hogy olyan munkások ellen, a kik a sztrájk alkalmával sztrájktörő szerepre vállalkoznak, avagy a fennálló egyezményeket megszegik, magánjogi kártérítésre vonják. Felhozhatnám állításom mellett a munkásaink szakszervezkedési jogáról a «Közgazdasági Szemle» 1905. évfolyamában közölt jogtörténeti tanulmányomban kifejtett számos bizonyítékot, de hogy Magyarországon ezeknek a nem szerződésszegéses sztrájkoknak van törvényes jogalapjuk, annak részletes bizonyításába nem is kell bocsátkoznom. Utalhatok egysze-

rően gr. Tisza miniszterelnöknek és Hieronymi Károly kereskedelemügyi miniszternek 1904-ben kibocsátott úgynevezett sztrájkrendeleteire, a melyekben kifejezetten elismerték, hogy Magyarországon van a nem szerződésszegéses sztrájkoknak jogalapjuk. Sőt íme Darányi földművelésügyi miniszter úr még a másodrendű becsülettel bíró cselédekre nézve is elismerte, hogy a nem szerződésszegéses sztrájkokra teljes mértékben joguk van. A cselédtörvény javaslata persze mesteri módon gondoskodik arról, hogy e jogot soha ne érvényesíthesse. Vajjon eltörölték-e a sztrájkjogot fennen hirdető miniszteraink, azokat a kormányrendeleteket, a melyek ezen általuk is elismert törvényes jognak szabad érvényesítését megakadályozzák? Vajjon nem fordulnak-e elő Magyarországon szerte az országban napról-napra sztrájkgyűlésbetiltó végzések, vajjon a szakszervezeteknek Magyarországon szabad-e, mint szerte az egész világon, a sztrájkok rendezésébe avatkozniok és azokat anyagilag támogatniok? Vajjon nem-e szolgabírói axioma nálunk a mai napig az, hogy a sztrájk abban különbözik minden egyéb háborútól, hogy más háborúnak vannak szükségképen felelősségteljes hadvezérei, ellenben a sztrájkvezéreket sebtén el kell toloncolni szülőföldjükre, mihelyt egy sztrájk rendezésébe avatkoznak?

Magyarországon tehát olyan a kormányférfiak viszonya a nem szerződésszegéses sztrájkokhoz, a melyeknek ismétlem, van jogalapjuk, mint azé az emberé, a ki egyik kezével czirogatja felebarátját, a másik kezével pedig belefojtja a lélekzetet. Tehát nem a szerződésszegésre kell nekünk mindenekelőtt és épen a munkás érdekében mesterkéltné formulákkal valamelyes jogalapot kimutatnunk, hanem rá kell mutatnunk folyton-folyvást arra, hogy a kormányzat nem a szerződésszegéses sztrájkra nézve ne csak elvileg ismerje el a fennálló törvényes jogalapot, de annak megfelelő közigazgatási gyakorlatot is kövessen, illetőleg hogy az ezen törvényes joggal ellenkező közigazgatási gyakorlat a törvényhozás által intézményesen megszüntettség: az egyesülési, gyülekezési és szakszervezeti jogot végre osztálykülönbség nélkül, minden magyar polgárnak törvényileg is biztosításék. Ha a munkásoknak a rendes sztrájkokra meg lesz majd a teljes jogi lehetőségük, akkor

a szerződésszegéses sztrájkoknak száma is nagy mértékben csökkenni fog ebben az országban, mivel nagyon téved Ágoston Péter előadó úr, midőn azt hiszi, hogy a munkások azért rendeznek célzatosan szerződésszegéses sztrájkokat, mert a szerződések fennállása alatt az életviszonyok hirtelen megváltoznak, hanem az esetek túlnyomó részében azért, mert a rendes sztrájkok eredményes rendezésében ma megakadályozzák őket, nekik tehát meg kell lepniök a munkaadókat és a közigazgatási hatóságokat, hogy a tisztességes megélhetés érdekében eredményre vezető sztrájkokat rendezhessenek.

Ehhez a célszerűségi szemponthoz járul az az erkölcsi megfontolás, hogy a mely országban elismerik a miniszterek a munkásoknak valamely törvényes jogát, de azzal egyenesen ellentétes közigazgatási gyakorlatot követnek, ott szükségszerűen megrendül a munkásnak a jogrendbe vetett hite és ott ezen jogrendnek terhes szabványait magára nézve sem fogja kötelezőnek elismerni.

Mindazonáltal, ellentétben Ágoston Péter előadó úrnak jogi felfogásával, el kell ismernem, hogy *de lege lata* még sem lehet jogalapot teremtenünk a szerződésszegéses sztrájkoknak igazolására. Az ipartörvények megfelelő szakaszai, valamint az 1898:II. t.-cz. tényleg nem hagynak fenn kétséget az iránt, hogy a törvényhozó nálunk *delictumoknak* tekintette a szerződésszegéseket és a szerint óhajtotta azokat büntetni is. Mindazok a jogi hypothesisek és jogi formulák, melyekkel az előadó úr ezen törvényes állapot ellenére igazolni akarta a szerződésszegéseket, a gyakorlati alkalmazásuk szempontjából relative — a mint azt itt dr. Kiss Géza jogakadémiai tanár úr kimutatta — helyesek, de abszolút érvényességgel a *törvényes* jogállapottal szemben nem birnak.

Abban az esetben, ha az előadó úr már most a jövő szempontjából, tehát *de lege ferenda*, a munkásoknak sztrájk-szabadságát olyan mértékben óhajtáná biztosítani, hogy ők fennálló szerződések által se köttessenek meg, erre csak egy mód van, t. i. az, hogy a kötelező felmondási idő mind a munkásra, mind a munkaadóra nézve eltöröltessék. Ámde én épen a munkások szempontjából találnám ezt az állapotot

veszedelmesnek, hogy t. i. a munkás egyik napról a másikra az utcára kerülhessen, és el fogom ismerni a szerződés-szegéseknek egyedül igazságos, egyedül méltányos sanctióját, a magánjogi kártérítést akkor, mikor az államnak szociálpolitikai beavatkozása és a munkások coalitio-jogának teljes biztosítása folytán a munkaviszony annyira szociálizálódott, hogy a munkás az egyéni munkabérszerződés betartására nemcsak erkölcsileg kötelezhető, de arra önként is hajlandó lesz, sőt maguk a munkásszervezetek fogják, a mint azt ma Angliában és Németországban megteszik, az egyéni bérszerződés betartására szorítani. Így például épen a mult hónapban tárgyalta a hollandiai törvényhozás a munkabérszerződés reformjáról szóló javaslatot és ennek kapcsán maga a szociáldemokrata párt is megszavazta a törvényjavaslatnak azt a pontját, a mely feljogosítja a munkaadót arra, hogy a heti munkabérnek egy tizedrészét levonja és azt a postatakarék-pénztárban helyezze el az ő nevére, míg ez az összeg két heti munkabérnek megfelel, a mely összeg azután a szerződés megszegése esetén kártérítésül szolgálhat.

A kérdés súlypontja azonban ma már nem is az *egyéni* munkabérszerződés jogi biztosításán fordul meg, — pedig azt tette az előadó ur előadása gerinczévé — hanem mind a munkások, mind a munkaadók, mind az idevágó modern jogtudomány felfogása szerint is a *collectiv* egyezményeknek gazdasági és jogi problémáján. Az egyéni egyezkedés ma csak ott bir a gazdasági életben jelentőséggel, a hol a munkások szervezkedése mindenféle osztályintézkedések által teret nem foglalhatott, a mint azt a mi száanalomraméltó cselédeinknél látjuk. Ámde az egész világiparban, valamint Olaszországban, Dél-Franciaországban és némileg már a hazai mezőgazdaságban is, a régi egyéni szabad egyezkedést a munkafeltételeknek a munkásszervezetek közbejöttével való *collectiv* szabályozása szorítja mindinkább ki. Az egyéni egyezkedés tényleg uzsoraszerződés, a mennyiben az elszigetelt munkást úgy társainak versenye, valamint az egyik napról a másikra való megélhetés szüksége arra szorítja, hogy a munkaadótól felajánlott feltételeket egyszerűen elfogadja. Az egyéni munkabérszerződés esetén szabad egyezkedésről szó sincs, itt csak a

munkaadó egyoldalú hatalmi rendelkezéséről lehet szó. De az előadó úr elfelejti, hogy ma már Európában hat millió olyan szervezetbe tömörült munkás van, sőt a mi iparilag és kulturális szempontból elmaradott hazánkban is már 150,000 munkás egyesült olyan szervezetekben, a mely szervezeteknek sikerrel képviselt életcélja az, hogy a munkást kiragadja az egyéni szerződés nyomorából és a munkásszervezet, valamint a collectiv egyezmények védelme alá helyezze.

Az egyéni bérszerződés nem azért vetendő el, mivel egykoriban a rómaiak idejében nem felelt meg azon kor humanitarius követelményeinek a hogy azt itt dr. Besnyő Béla úr felfogta, hanem azért nem, mivel az a kisipari viszonyoknak és a patriarchális mezőgazdaságnak jogi formája volt, a mikor tényleg egyezkedett még a mester a maga legényével, a gazda a maga cselédjével és tényleg a munkás egyéni képességeinek figyelembevételével állapíthatta meg a munkafeltételeket. Azonban a capitalisztikus fejlődéssel járó nagyiparban, valamint a mezőgazdasági nagyüzemben is technikai és fizikai képtelenség, célszerűtlen idővesztés volna, ha a munkaadó minden egyes munkással egyénileg tárgyalná meg a munkafeltételeket. Itt a felülkerekedő verseny is a munkafeltételek egységes szabályozására szorítja a munkaadókat, a munkafeltételek technikailag szükségkép collectiv szabályozást nyernek és ma már csak arról van szó, vajjon ezen collectiv szabályozás egyoldalúlag a munkaadók által történjék-e, avagy a munkásoknak is legyen erre befolyásuk. Nos, a munkásoknak hatalmas világmozgalma, a trade-unionismus megadta erre a hathatós feleletet. Minden kissé felvilágosodott munkás is belátja ma már, hogy ő egyénileg a helyzetén nem javíthat, hogy ő abban az esetben is, ha a munkafeltételein időlegesen javított is, mindenkor annak a veszedelemnek van kitéve, hogy az ő meg nem szervezkedett munkástársai rosszabb munkafeltételek mellett is elvállalják ugyanazt a munkát, a mikor is ő a munkahelyét kénytelen lesz otthagyni. A munkás átlátja, hogy egyéni érdekét is csak osztályérdekén belül tudja megvalósítani és ennek következtében lépnek ma már lassankint mindenütt az egyén helyébe a munkásszervezet, a mely az egykori *formális jog*-

egyenlőséget a *materiális* jogegyenlőség nagy igazságával váltja fel: a munkaadó a szervezettel nemcsak formailag, de tényleg tartozik már a munkafeltételeknek mineműsége felett tárgyalni, a munkásszervezet pedig már nem kénytelen az egyoldalúlag felajánlott feltételeket elfogadni. Egyfelől azért nem, mivel a munkások közti versenyt meg tudja szüntetni, másfelől pedig azért nem, mivel a kereslet és a kínálat törvényének megfelelő szabályozásával, nem pedig felfüggesztésével és megszüntetésével — a mint azt Giesswein képviselő úr kifejtette — a munkásoknak helyzetét a munka piacz terén egy «stong holder» helyzetéhez teszi hasonlóvá. Nevezetesen: a munkásszervezetnek béke idején gyűjtött sztrájkalapjai lehetővé teszik, hogy a munkást a piactól visszatartsa mindaddig, míg az a piacz ránézve kedvező alakulást vesz. A hol pedig a munkafeltételek szabályozása egyszer már a munkásszervezetek feladatává vált, ott az egyéni egyezkedés elveszti régi jelentőségét: az pusztán a felett határoz, hogy vajjon melyik munkás melyik munkaadónál vállal munkát, de a szerződés legfőbb tartalma: a munkabérek, a munkaidő, a munkaközvetítés, a munkaszünetek, a május elseje és a többi kisebb jelentőségű pont tekintetében a szakszervezet és a munkáltató, illetőleg munkáltatók közt létre jött collectiv egyezmény az irányadó. És ekkor az az egyéni bérszerződés elveszti már uzsorajellegét, a melyet Ágoston Péter tanár úr hangoztatott és az ilyen szerződésnek, az ilyen egyéni egyezkedésnek betartására, a mint kifejtettem, a munkás már hajlandó, sőt szervezete szorítja őt annak betartására már csak azért is, nehogy kedvező alkalom adtán, a munkaadóknak az legyen kifogása a collectiv egyezmény megsejtsére: *quod uni iustum, alteri aequum*.

Nincs itt érkezésem arra, hogy a kollektív egyezményeknek társadalomgazdasági s erkölcsi előnyeit a munkásokra, a munkaadókra és az egész társadalomra nézve kifejtsem. Arra sincs érkezésem, hogy mindazon ellenvetésekkel rendre foglalkozzam, a melyeket a kollektív egyezmények ellenségei fel szoktak hozni. Talán szerénytelenség nélkül utalhatok itt röviden nemrég megjelent «Sztrájk és Szociálpolitika» című munkámra, a melyre az egyik felszólaló úr

már volt kegyes hivatkozni. Csak két körülményre akarok kitérni, mielőtt a kollektív egyezmények jogi kérdésére áttérnék: egyfelől arra, hogy akár tetszik a collectiv egyezmény az egyik vagy a másik félnek, akár nem: a collectiv egyezményben kell látnunk a fenforgó osztályharcoknak *szükségképeni* rezultánsát, a munkaviszony egyetemes szabályozását mind az iparban, mind a mezőgazdaságban, abban a kultúrkorszakban a mely most ránk várakozik. Sok szó vesztegetése helyett utalok arra, hogy a Webb házaspár szerint, a mely házaspár az angol iparviszonyok legkitünőbb ismerője, Nagy-Britanniában ma már az iparágaknak több mint 90 százalékában kollektív egyezmények állapítják meg az összes egyéni munkabérszerződések közkötelező tartalmát. Utalok arra, hogy az Anglia után haladó Németországban csak a napokban bocsájtott ki a német birodalmi statisztikai hivatal egy kiadványt, a mely 3000 helyi, vidéki, kerületi, illetve országos collectiv egyezményről tanuskodik és még az iparilag elmaradt Magyarországon is sikerült száznál több fennálló collectiv egyezményt összegyűjtenem.

A másik körülmény, a melyre utalni óhajtok, a következő: A mint hogy a collectiv egyezkedés a munkások szervezkedésének diadala, azonképen a collectiv egyezkedés *keresztülvitele* is a legnagyobb mértékben a munkásszervezeteken múlik. Mihelyt a munkaadók egy collectiv egyezményt a munkásokkal megkötöttek, maguk a munkaadók átlátják mindenütt, hogy csakis a szervezett munkások vannak irántuk arra kötelezve, hogy a kollektív egyezmény fennállása alatt sztrájkot vagy bojkottot nem rendeznek; csak a szervezett munkások vannak arra is kötelezve, hogy a collectiv egyezmény fennállása alatt, a mely 1—5 év szokott lenni, versenytársaiknál rosszabb munkafeltételek mellett munkát nem vállalnak és ezáltal nem teszik lehetővé versenytársaiknak a szennykonkurrencziát. Midőn a munkaadók a szociális belátás azon fokára emelkedtek, a melyet a collectiv egyezkedés képvisel, átlátják azt is, hogy nekik csak szervezett munkásokat szabad alkalmazniok és tényleg Anglia és az Egyesült-Államok iparának legnagyobb részében ez így is van. Épen nem lehet tehát azt állítani, hogy ezen collectiv egyezmények, illetve a szakszervezetek tönkre

teszik az ipart. Angliában például a gyapot-, vas-, kőszéniparban is ma már a munkaadók csakis szervezett munkásokat alkalmaznak, a minthogy nálunk is pl. a nyomdásziparban a munkaadók csakis a szakszervezeti munkaközvetítőtől fogadnak fel munkásokat és ezen szervezett munkásokat támogatják azon munkaadók ellen irányuló bojkottjaikban is, a melyek a collectiv egyezmények közösségébe még belépni nem akarnak.

Midőn a szakszervezetek fontosságát a béke szempontjából így gyakorlatilag kimutathatjuk; midőn az egész világ átlátja, hogy a mai adott hatalmi viszonyok között a collectiv egyezményeknek egyedül lehetséges intézményes alapja, a szakszervezet: akkor méltán csodálkoznunk kell azokon a jelszavakon, a melyeket nálunk nemcsak a munkaadók és a gazdák túlnyomó nagy — része a kik a régi egyoldalú céhszerű, illetve feudális munkaviszonyokat, t. i. a munkafeltételeknek egyoldalú dictatori szabályozását továbbra is fenn akarják tartani — hanem a neutralításra utalt államhatalomnak felelős képviselői is vallanak. Azt halljuk a karban, hogy a munkásszervezetek még nem képviselik nálunk a munkások összességét, tehát velük tárgyalni nem lehet, hanem csak az «én munkásaimmal», a mint mondani szokták. De vajjon elkövetnek-e a munkások és munkaadók, illetőleg az állam minden lehető arra, hogy a munkások belépjenek a szakszervezetbe, a mi békés felvilágosítással, kis rábeszéléssel igazán könnyen sikerülne? Bizony nem: azok, a kik a munkaszabadságát olyan fennen hirdetik, a szervezett munkásokat inkább arra kényszerítik, hogy a szervezetükből kilépjenek, illetve megakadályozzák őket abban, hogy a szervezetükbe belépjenek.

A másik kifogás és jelszó, a melylyel a mi közvéleményünket meg szokták tévesztetni, az, hogy a szakszervezetek voltaképen a sztrájkcsinálók. Nézzünk ezen ellenvetés szemébe. El kell ismernünk, hogy addig, a míg a szabad kereseti társadalomban élünk, a szakszervezetek nem fognak letehetni a sztrájk virtuális jogáról. De mégis csodálkozni kell azon, hogy azok, a kik előkelő találkahelyeiken arról beszélnek össze, hogy hogyan lehetne idegen munkásoknak, alacsonyabb kulturfajoknak behozatalával a nemzet nagy

tömegeinek életviszonyait leszorítani; azok, a kik mindenféle kartellekkel a saját áruiknak árait a nagy fogyasztótömegek rovására napról-napra drágítják: azok a munkásoknak, a gazdaságilag gyengéknek a maguk ártújuknak, a munkerejüknek drágítására irányuló coalitíóit nem a legtermészetesebb munkásvédelmi eszköznek, nem a mai szabad kereseti társadalom természetes és szükségképeni gazdasági jelenségének tekintik, hanem a «nemzeti ipar veszedelmének», a «legelőkelőbb nemzeti jövedelem» — értve a földjáradékot — veszedelmének, sőt többnek: ők azt egyenesen forradalomnak minősítik, a mely ellen az államhatalom összes eszközeit sorompóba kell szólítani és nálunk még sajnos, szólíthatják is. Holott nem természetes-e minden legkisebb szociális felvilágosultság mellett is az, hogy mentől gazdagabb valamely szakszervezet, mentől több munkás van egy szervezetben és ennek következtében mentől erőteljesebb, mentől felelősségteljesebb az a szakszervezet, mentől tanultabb vezérek állnak a szervezetek élén: annál óvatosabban fog az eljárni a munkaadókkal a munkafeltételek felett folytatott tárgyalások alkalmával, annál inkább fog óvakodni olyan elhamarkodott sztrájkoktól, a melyek az összegyűlt pénztartalékokat, a munkásoknak összetartozását, valamint a vezérek tekintélyét nagy mértékben veszélyeztetik.

Avagy honnan magyarázhatjuk különben azt az ég és föld közötti ellentétet, a mely a békés gazdasági politikát folytató gazdag angol trade-uniókat és immár a német Gewerkschaftokat is a szegény, gyenge és annyira harcziás francia syndikatusoktól megkülönbözteti, a melyek ma valóságos sztrájkmaniában szenvednek?

De nálunk még a legrövidlátóbb osztályönzés vezeti az embereket és ha az eddigi fejtegetések igazságát átlátnak is, előkerül az érvek érve, hogy a szakszervezetekkel tárgyalni nem lehet, csak «saját munkásainkkal», mert azok a szociáldemokrátiának előcsatárjai. Vajjon nem különös dolog-e, hogy míg semmiféle más jogügyletnél, semmiféle adásvételi szerződésnél a felek nem érdeklődnek egymás politikai felfogása iránt, a munkásszerződésnél oly élénk érdeklődést tanúsít az egyik fél a munkásszervezetek politikai irányzatá-

val szemben? Avagy, ha ezt az érdeklődést jogosnak ismerjük el, vajjon nem kell-e nekünk helyt adnunk annak is, hogy a munkások politikai ellenérzéssel viseltethessenek ma a munkaadók iránt, legyenek azok bármely fennálló politikai pártnak tagjai, mert hiszen ezen pártok helyeslik azt az ádáz osztályharcot, a melyet a kormányzat folytat az ő szervezeteik ellen? Bizony a munkaadók mai magatartása és a mai hatósági gyakorlat épen nem alkalmas arra, hogy a mi munkásainkat, a mennyiben már egyszer osztály-tudatosak, a fennálló társadalmi és állami rendnek valami különösen lelkes hiveivé tegyék. Sőt mit is tapasztalunk? Míg 1902-ben csak körülbelül tízezer szervezett munkást tudtak kimutatni, 1906-ban már 70.000 szervezett munkás volt Magyarországon és az utolsó évnek hathatós munkásüldözései folytán a legutóbbi május elsejei kimutatás szerint 150.000 szervezett munkás volt az országban. (*Egy hang: Az iparban!*) Az iparban csak körülbelül 100.000, 50.000 pedig a mezőgazdaságban.

De hogy nem becsületes hazafias szempontok vezetnek ezen jelszónak hordozóit...

Elnök: Kérem, már a becsületességet tessék kívül hagyni az értekezésen, azt ne támadja meg, mert az mindenkinek egyéni dolga; az lehet valakinek egyéni, becsületes meggyőződése, ha hibás is. Ezt ne támadjuk. Tudományos egyesülethez ez nem illik. Tessék folytatni.

Ferenczi Imre: Hogy nem hazafias szempontok vezetnek itt az illetőket, az kitetszik abból is, hogy a munkaadók, illetőleg a munkaadók szervezetei azon szervezetekkel sem folytatnak tárgyalásokat, a melyek nem a szociáldemokrata párt kötelékébe tartoznak, hanem a melyek például Németországban a keresztény-szociális pártirányzatnak, avagy pedig a nemzeti alapon álló Hirsch-Duncker-féle szervezetnek hivatottak. A szép jelszavak mögött tehát egyfelől a viszonyoknak nem ismerése, illetőleg, a mennyiben a szükséges felvilágosodottság megvan, a legridegebb osztályönzés lappang, a mely inkább hajlandó a társadalomra a legelkeseredettebb

hatalmi harcokat felidézni, mintsem a régi uri jogból, a mely többé fenn nem tartható, egy tapodtat engedni és a munkásszervezeteknek képviselőivel békés gazdasági tárgyalásokat folytatni. Sőt épen a munkásoknak ezen vezetői ellen irányul a legádázabb gyűlölet, ellenük történik az izgatás a legnagyobb mértékben, reájuk fogják azt, hogy ők avatkoznak bele abba a gyönyörűséges patriarchalis viszonyba, a mely egykor a munkás és a munkaadó között fennállott. De vajjon nem természetes-e, hogy a mikor a munkaadók mindenféle gazdasági érdekképviselőt tartanak fenn az Országos Magyar Gazdasági Egyesülettől a legutolsó ipartestületig, a mely gazdasági érdekképviselők élén mindenütt fizetett emberek állanak azért, hogy teljes idejüket, teljes érkezésüket és tehetségüket az érdekeltek érdekeinek képviselésére fordíthassák, hogy akkor az egész nap folyamán elfoglalt munkások azokat az egyéneket, a kik intelligenciájuknál fogva a maguk köréből kiválnak, hivatalnoki helyzetbe juttatják, megtisztelik azzal, hogy az ő érdekeiknek képviselését reájuk ruházzák? És ma Angliában ezen munkásvezérek ép oly társadalmi becsülésben részesülnek, mint akár a kereskedelmi és iparkamarák, vagy az Országos Magyar Gazdasági Egyesület tisztviselői.

De nekünk pártatlan szemlélőknek ezen fent hangoztatott jelszavaknak felülnünk nem szabad, nekünk át kell látnunk azt, hogy bizony ma csakis a munkásszervezeteken illetőleg a munkáltató szervezeteken is nyugvó collectiv egyezmények biztosíthatják az ipari és a mezőgazdasági termelésnek a folytonosságát. A collectiv egyezmények nélkül a világipart még több sztrájk rázkódtatná meg és a mely iparágakban a collectiv egyezmények egyszer tért foglaltak, ott az a folytonos sztrájkmania, a mely ma még Magyarországon uralkodik, nagy mértékben megszűnik, 1—5 évi béke honol az iparágban, illetőleg a megfelelő gazdasági ágakban s a munkásokból és munkaadókból álló paritásos szervezetek intézik el a felmerülő jogvitákat és ugyanily módon megszervezett egyeztető és döntő hivatalok revideálják meg a collectiv egyezmény munkafeltételeit annak lejáta után. Avagy nem természetes-e, hogy a megizmosodott szervezetek inkább fognak

óvakodni a hatalmi harcoknak felidőzésétől, mint a *va-ban-que*-ot játszó, gyülevész sztrájk-koalicziók; hogy a munkás-vezérek, a kik a collectiv egyezmény békéje alatt a munkaadókkal folytatott tárgyalások folytán gazdasági képzettségre tettek szert, sokkal inkább lesznek majd képesek, mint a mai műveletlen átlagmunkások, a fennforgó gazdasági és hatalmi viszonyokat számbavenni és a sztrájkok felidézése helyett békés compromissumokat kötni a végből, hogy a sztrájkok újból fel ne éledjenek? Sok szószaporítás helyett ismét csak egy adatra óhajtok utalni, arra, hogy Nagy-Britanniában 1905-ben 1726 collectiv viszályt 66 egyeztető és döntő hivatal békésen intézett el, a mely collectiv viszályok nálunk ma még igen valószínűen sztrájkra vezettek volna és csak hét esetben került tényleg sztrájkra a dolog. De találunk esetet a magyar iparban is, hogy öt évig állott fenn egy collectiv egyezmény, mint például a nyomdász-iparban és a múlt év őszén békés tárgyalások, a melyek egyfelől a nyomdászfőnökök egyesülete, másfelől a nyomdásszervezet között folytak, újabb öt évre meg tudták óvni az ipar békéjét. És jó lelkiismerettel elmondhatjuk, hogy hosszabb időt véve számba, a mezőgazdasági termelés folytonossága is sokkal inkább volna biztosítható ezen az úton, mint a most tárgyalás alá kerülő cselédtörvény által. Minekünk tehát, a kik szorgos lelkiismeretességgel tanulmányoztuk az adott viszonyok között lehetséges szociális béke módszereit; meg kell állapítanunk azt, hogy nekünk ma a collectiv egyezményeknek békés eszméjét kell minden irányban propagálnunk, annak kell mind a munkások, mind a munkaadók között mentől több hívet szereznünk és annak jogi helyzetét kell minél előbb tisztáznunk.

Bármennyire szerettem volna a collectiv egyezménynek jogi természetével, jogi érvényességével és a jövő szempontjából idevonatkozólag szükséges jogi reformokkal foglalkozni: az idő előrehaladottsága arra int, hogy előadásom vége felé siessek. Tehát pusztán annak megállapítására szorítkozom, hogy a collectiv egyezmények a mai magyar jogrendben — eltekintve az ipartörvény 140. §-ától, a mely különben ennek a rossz ipartörvénynek egyik csodálatos módon modern rendelkezése, hiszen lehetővé teszi, hogy a

collectiv egyezmények szabályrendeletté és így az iparbeli összes munkaadók és munkásokra nézve közkötelező erőre emeltessenek — mondom, eltekintve ettől a szakasztól, a collectiv egyezmények teljesen a levegőbe lógnak, még pedig azért, mert az ipartörvény 162. §-a a reájuk vonatkozó összebeszéléseket jogérvénnyel nem bírónak jelenti ki. Ennek következtében az egyes munkásokat és egyes munkaadókat nem szoríthatja a munkásszervezet, illetőleg a munkáltató szervezet *jogilag* arra, hogy a fennforgó collectiv egyezmény iránti összebeszélést tényleg betartsák. És mint-hogy a kétoldalú collectiv felek nem szoríthatják a maguk tagjait az egyezmény betartására, természetes, hogy az illető collectiv szerződő felek sem szoríthatók a maguk egyetemleges-ségében arra, hogy a collectiv egyezményt betartsák, azt sztrájkok vagy lockout-ok által a megbeszélt idő alatt meg ne zavarják,

A collectiv egyezménynek jogi reformját illetőleg pedig csak arra akarok utalni, hogy ennek a reformnak meg kell felelnie a collectiv egyezmények életcéljának, t. i., hogy a collectiv egyezmény, a mennyiben azt a munkaadók és a munkások bizonyos többsége magáévá tette, lehetőleg az illető ipar minden egyes munkására és munkaadójára nézve közkötelező erőre emeltessék. De minden jogi rendezésnél és jogi szabályozásnál sokkal fontosabb a kétoldalú szervezkedés szabadságának biztosítása, mivel a collectiv egyezmény mindig csak akkor fog biztos alapon nyugodni, ha az a fennforgó gazdasági és hatalmi viszonyoknak teljes mértékben megfelel. Meg kell nevezetesen hagyni továbbra is a munkásoknak a sztrájk jogát, mert ha azt állítja Jehring, hogy minden jog érdekvédelem, akkor a sztrájkjogban egy egész osztály, a munkásosztály legfontosabb életérdekeinek védelmét kell elismernünk.

A collectiv egyezmény jogi szabályozása különben igen kényes kérdés, mivel mindenütt meg fog felelni az illető államban fennforgó politikai hatalmi viszonyoknak, az osztályok egymáshoz való erőviszonyainak! Mindenki előtt világos lehet, hogy egész más lesz a collectiv egyezménynek jogi szabályozása nálunk, a hol p. o. a gazdaszövetségnek elnöke ezúttal földművelésügyi miniszter, mint Ausztráliában, a hol

ma már a munkásszervezetek vezérei és titkárai ülnek a miniszteri székekben. A mai magyar osztályparlamenttől tehát egyáltalában el kell vitatni az erkölcsi jogosultságot, hogy olyan viszonyt szabályozzon, a melyben neki, azaz a vagyonos osztálynak és a parlamentből kizárt széles, dolgos néprétegeknek teljes mértékben ellentétes érdekeik vannak. Mert a mai viszonyok között a collectiv egyezmények jogi szabályozása — a gyakorlatban — nemcsak nem tudna megfelelni az igazságosságnak, a lehető legtöbb ember lehető legnagyobb boldogsága nagy eszményének, hanem még csak nem is fedezné a mai hatalmi viszonyokat, az osztályok mai erőviszonyait és így kölcsönös belenyugvásra és megalégedésre, a viszonyok tényleges javítására egyáltalában nem vezetne.

Addig is tehát, míg a nép széles rétegei bevonulnak az alkotmány sáncaiba, a magyar jogtudományra hárul az a feladat, hogy a collectiv egyezményeknek igen nehéz, igen bonyolult jogi kérdéseit, a melyekre itt, sajnálatomra, most már többé ki nem térhetek és a melyekre nézve Ágoston Péter előadó úr egészen ex abrupto egy pár javaslatot bigyesztett előadása végére, nagy mértékben foglalkozzék. A jogtudomány a collectiv egyezmények kérdésében még a külföldön is csak feladatának elején áll. Utalok például arra, hogy még Németországban sincs a polgári törvénykönyvhöz kiadott olyan kommentár, vagy olyan tankönyv, a mely a kollektiv egyezmények kérdésével foglalkoznék és hogy Lotmár berni tanárnak 1902-ben megjelent «Der Arbeitsvertrag und das Privatrecht des Deutschen Reiches» című nagy munkájának első kötete vetette fel először a collectiv egyezmények jogi kérdésének tisztázását a mai jogrend szempontjából és fejtegette némileg azon reformokat, a melyek ezen gazdasági képletnek jogi megerősödése szempontjából a jövőben szükségesegek lesznek. Azóta Németországban természetesen nagy irodalom indult meg e téren, a melyet a magyar jogtudománynak is nagyon üdvös lesz ezen vizsgálódásai alkalmával számbavenni. Kivánom, hogy a midőn az új, a demokratikus Magyarországnak napja felderül, akkor a munkára kész népparlament immár pozitív tudományos alapokon építhesse fel a modern szociális magyar munkajogot.

Dr. Szende Pál:

T. Teljes-ülés!

Szives engedelmmüket kell kérnem, hogy mesterségemnek megfelelően első sorban az eljárási kérdésekkel foglalkozzam. Besnyő Béla kartársam Ágoston tanár úr előadására vonatkozólag illetékességi kifogást tett, a mennyiben azt mondta, hogy e tárgy nem tartozik a jogászegylet, hanem más, közgazdasági vagy szociálpolitikai társaság körébe. Hevesi kartársam a múlt ülésen szintén kitért erre s elvileg nem adott ugyan igazat Besnyő tagtársamnak, azonban én azt a benyomást merítettem előadásából, hogy szintén ezen álláspontra helyezkedett és nem tartja helyesnek, hogy itt a sztrájk kérdése főleg szociálpolitikai és gazdasági szempontokból tárgyalassék. Tisztelettel kérem ezen illetékességi kifogások elutasítását, mert a jogászegyletre nézve egyáltalán nincs kizárva annak lehetősége, hogy ezzel a kérdéssel ilyen megvilágításban foglalkozzék, sőt van egy körülmény, a melynél fogva én rendkívül fontosnak tartom azt, hogy a jogászegylet a sztrájk kérdését nem pusztán jogi vonatkozásaiban vegye vizsgálat alá. A külföldön, különösen Németországban egy tudományos és igen elterjedt irányzat van, a melyet történelmi materialisztikus irányzatnak szokás nevezni és melynek Magyarországon is sok híve van már. Ezen irányzat azt tanítja, hogy a jog — itt csak nagy általánosságokban szölok és nem minden részletes intézményről akarok beszélni — lényegében nem más mint a gazdasági élet függvénye; kifejezése a termelés, a jövedelemelosztás, főleg a tulajdon mindenkori viszonyainak és hogyha azokat az intézményeket vesszük szemügyre, a melyet a különböző társadalmi osztályok közé tartozó egyének közti jogviszonyokat szabályoz-

zák, akkor úgy látjuk, hogy a jognak legfőbb feladata, miszerint a gazdaságilag erősebbek, az uralkodó osztályok uralmát a gazdaságilag gyengébbek felett biztosítsa és szabályozza. Nos tehát, midőn külföldön sőt Magyarországon is ilyen tudományos irányzat létezik, a mely az érvek és bizonyítékok egész tömegével lép fel és akarja álláspontjának helyességét elismertetni, akkor egy olyan előkelő tudományos testületnek, mint a minő a Magyar Jogászegylet, nem feladata az, hogy teljesen elzárkózzék ezen irányzat elől, hanem meg kell engednie azt, hogy jöjjenek ide azok, a kik ezen irányzat helyességét vallják: adják elő érveiket; s ha épen a sztrájk kérdéséről kerül szó, erről, azok pedig, a kik ezen irányzatot helytelennek nyilvánítják; a kik azt állítják, hogy a jognak önálló különlete van, a melylyel a gazdasági viszonyok kapcsolatba nem hozhatók, adják elő szintén érveiket. De azon álláspont, hogy a jogászegylet zárkózzék el attól, hogy itt szociálpolitikai és gazdasági szempontokból tárgyalassanak jogi kérdések, nem volna megfelelő sem a jogászegylet régi tekintélyének, sem a tudomány mai állásának.

Áttérek most arra, a mit ugyancsak Besnyő kartárs úr mondott. Ő megtámadta Ágoston tanár előadó urat azért, mert viszont Ágoston tanár úr megtámadta a római jogot és hibáztatta, hogy a sztrájk kérdésének megítélésénél és egyáltalán a munkabérszerződés szabályozásánál a római jog tekintélye elnyomja, megakadályozza a modern jogelvek diadalra jutását. Ebben teljes mértékben csatlakozom az előadó úrhoz. Nem tartom helyesnek azt az álláspontot, hogy a midőn bármely újjogelvről, vagy bármely új jogintézmény szabályozásáról, új szabályoknak megállapításáról van szó, ne tegyünk mást, mint-hogy elővegyük a pandektákat vagy más római jogi forrás művet és abból próbáljuk levezetni a megalkotandó intézmény fontosabb szabályait. Ezt többféle indokból nem tartom helyesnek. Elsősorban azért, mert a római jog egészen más gazdasági és termelési szervezet szabályozása volt, a mely szervezet már régente letűnt és a jelenlegi gazdasági szervezet ahhoz semmiben sem hasonlít. Tehát tudományellenesnek sőt a legteljesebb mértékben haladásellenesnek tartom azt az irányzatot, a mely egy letűnt gazdasági rend-

szer jogából akarja levezetni a mi jogintézményeinket és akarja a XX. század fejlett gazdasági jelenségeit szabályozni. Egyáltalában a római jognak szerepe a jogi életben és a jogi intézmények szabályozásánál rendkívül nyomasztó. Ha valamely jogi kérdésben nem tudunk eligazodni, mindjárt szokás a forrásokhoz fordulni, mert római jog források és a biblia két olyan dolog, a melyekből mindent lehet igazolni. Nagyon gyakran megtörténik, hogy egy olyan új jogintézményről van szó, a melyet a XX. század valamely speciális gazdasági jelensége tesz szükségessé. Nemsokára azt olvasuk valamely jogi folyóiratban, vagy könyvben, hogy a római jog, a forrásjog erről a kérdésről ezt és ezt mondták; Paulus, Ulpianus, stb. ezt és ezt mondták róla. Utánanézek, elolvasom azt a mondatot, a mely idéztetik és a melyben állítólag benne van ez az új jogintézmény; elolvasom egyszer, kétszer, háromszor, de nem vagyok képes megérteni.

Megvigasztalom magamat azzal, hogy valószínűleg nem tudok annyira latinul, hogy ezt megérthessem. A római jog mostani óriási és csalhatatlan tekintélyének nem utolsó oka az, hogy az emberek, még a jogászok is kevésbé tudnak latinul és ennélfogva sok olyan intézmény bizonyítható be a római jogból, a mely nagyobb latin nyelvismeret mellett nem volna lehetséges.

Besnyő kartársam hivatkozott arra, hogy a római jogban vannak egyes intézmények, a melyek a munkaszerződésre vonatkoznak, a melyek sokkal liberalisabban szabályozzák azt, mint a mai magyar jog. Abban igazat adok neki, hogy a mai magyar jognál a római jog is liberalisabb volt, főleg ha a cselédtörvényre gondolunk, de az, hogy a római jogban volt egy intézkedés, a mely liberalisabb, emberiesebb a mai magyar jognál, még nem jelenti azt, hogy minden intézmény igazolásáért a római jogra nyuljunk vissza és ha valamely új intézményt akarunk felállítani, arra nézve is a direktivákat a római jogból vegyük. *(Egy hang: A főbb elveket!)* Mindegy, akár a főbb elveket, akár a részleteket. A részletekre nézve még kevésbé adhat felvilágosítást a római jog, mert ha a gazdasági életben nagyjában van valami egyezés a jelenlegivel — mert akkor is volt földbirtokos,

iparos, ma is van — de a részletek tekintetében még kevésbé lehet a római jogra vissza menni, mert azokra nézve sokkal jobban eltérünk a római gazdasági élettől, mint az alapelvekre vonatkozólag.

Igy például Besnyő kartársam azt hibáztatja Ágoston tanár úr előadásában, hogy ő a *locatio conductio operarum* alatt a római rabszolgaszerződést érti és azt jegyzi meg, hogy ez nem *locatio conductio operarum*, hanem *locatio conductio rei*. Én ezt a vitát jelentőség nélkülinek tartom, mert a jelenlegi sztrájkok szabályozására nézve tökéletesen mindegy, hogy a munkabérszerződést *locatio conductio rei*nek vagy *locatio conductio operarum*nak tekintjük-e, mert egyik sem nyújt útmutatást ennek az intézmények szabályozására nézve. A *locatio conductio rei* a rabszolgák munkáját szabályozta; ma rabszolgák — legalább jogi értelemben — nincsenek. A *locatio conductio operarum* pedig a vállalkozónak a szabad embernek a szerződése volt. Azt is tudjuk, hogy a mai munkás, ha nem is rabszolga, de nem is szabad ember, ennél fogva egyik intézmény sem segít rajtunk s így teljesen lényegtelen az, vajjon a munkabérszerződés alatt *locatio conductio rei* vagy *locatio conductio operarum* értendő-e.

Ime megjelöltem a római jog tekintélyének egyik forrását.

A másik forrása a római jog tekintélyének, a mely szintén nagy mértékben mozditja elő fenmaradását, és a mely azt hiszem, nagy mértékben hozzájárul ahhoz is, hogy az egyetemen a római jog tanítása aránylag sok időt vesz igénybe, az, hogy a római jog alapintézményei mind kedveznek a gazdaságilag erősebb, az uralkodó osztály érdekének. Ezen tételt nem én találtam ki. Többek között Menger a „*Das bürgerliche Gesetzbuch und die besitzlosen Volksklassen*” című híres könyvében kimutatja, hogy az összes intézmények, a melyek a jelenlegi alsóbb osztályok érdekére nézve kedvezőtlenek, mind a római jogból vannak átvéve.

Gyakran hallottuk a vita alatt azt a kifogást Ágoston tanár úr előadása ellen, hogy nem szabad ezzel a kérdéssel minden más szempontból foglalkozni, foglalkozzunk vele csak *stricte* jogi szempontból, a jogdogmatika szempontjából, fog-

lalkozzunk vele, mint jogászok. Én azon az állásponton vagyok, hogy ezt ne tegyük meg, mert ez az álláspont már a priori kedvezőtlen a munkásokra nézve. Ugyanis, mikor valaki tisztán jogi álláspontot akar elfoglalni, az esetek legnagyobb részében, ha gazdaságilag gyengébb felekről van szó, nyilvánvaló, hogy ítélete vagy elhatározása kedvezőtlen lesz ezekre nézve. Hiszen az az ismert és gyakran hangoztatott szólásmód, hogy a bíró vérző szívvel hozza meg ítéletét, mindig azt jelenti, hogy az a szegény emberre nézve kedvezőtlen. A bíró vérző szívvel hozza meg ítéletét, mikor alkalmazza a magyar büntetőtörvénykönyv horribilis lopási büntetését, a mely a magántulajdon védelmére lett statuálva, vérző szívvel hozza meg ítéletét polgári perekben, mikor végre kell hajtani egy szegény embert, mikor egy erkölcstelen vagy általában véve indokolatlan és igazságtalan követelést neki meg kell ítélni, mert a jog szabályai szerint ez a követelés megítélendő. Tehát mikor arra az álláspontra helyezkednünk, hogy a sztrájk kérdését csakis jogi szempontból tárgyaljuk, már a priori megállapítható, hogy olyan álláspontot fogunk elfoglalni, a mely kedvezőtlen a munkásokra nézve, a mint hogy azon urak, kik stricte jogi álláspontra helyezkedtek, mind olyan álláspontot foglaltak a sztrájk szabályozása tekintetében is, a mely a munkásokra nézve nem mondható kedvezőnek.

Áttérek most azokra a támadásokra, a melyekben Ágoston tanár úr előadása oly irányban részesült, hogy t. i. a mai jogból nem állapítható meg a sztrájknak megengedettsége és így elesnek azon következtetések, a melyeket ő hozzáfűzött.

Én is arra az álláspontra helyezkedem, hogy a mai jogból ex lege lata ez nem állapítható meg, de azt hiszem szabad nekem úgy magyarázni az előadó úr intentióit, hogy ő nem csak a jelenlegi jogból, hanem az általános jogelvekből indult ki és ezen az alapon kívánt egy jogalapot konstruálni a sztrájk szabadság, illetőleg a sztrájk megengedhetőségének javára. Az előadó tanár úr nem félt attól, hogy illetékességi hibába fog esni, de a courtoisie szempontjából betartotta azt a szabályt, hogy minden fórum előtt a saját szabályait kell alkalmazni, törvényszék előtt rendes perekben

csak írásbeli előadás van, járásbiróságnál pedig szóbelileg kell tárgyalni. Épen azért, mivel a tanár úr a Jogászegylet elébe jött ezzel a kérdéssel, bár az ő elméleti constructiója első sorban gazdasági alapra van fektetve, mégis igyekezett egy jogi constructiót találni, hogy megindokolható legyen az a helyes álláspont, a melyet ő felolvasásában elfoglalt, mert lényegében véve a sztrájk tényleg nem volt jogi, hanem gazdasági problema, sőt mondjuk, használjuk ezt a kifejezést, hogy hatalmi kérdés.

Minthogy azonban a történelmi materialismus felfogása szerint a jog nem más mint a hatalmi viszonyoknak külső kifejezője és szabályozója, mikor azt mondom valamire, hogy hatalmi kérdés, egyúttal azt mondom, hogy jogi kérdés, mert minden jogi kérdés egyúttal hatalmi kérdés és minden hatalmi kérdés egyúttal jogi kérdés. Tehát nem véték semmit sem az illetékességi szabályok ellen, mikor azt a kifejezést használom, hogy ez hatalmi kérdés. Az előadó úr egyik főtétele volt a *clausula rebus sic stantibus* elvének alkalmazása t. i., hogy a munkások a kötött szerződéseket nem tartoznak betartani, illetőleg ha nem tartják be, ezért sem magánjogi sem büntetőjogi téren őket nem terheli felelősség, ha a viszonyok, melyek alapján a szerződést megkötötték, megváltoznak. Ez a *clausula rebus sic stantibus* elvének jelentősége.

Már most ha kissé körülnézünk, akkor észre fogjuk venni azt, hogy ezt az elvet, a *rebus sic stantibus* elvét hol alkalmazzák leginkább. A nemzetközi jogban a szerződések szintén azon hallgatolagos feltételezéssel köttetnek, hogy a viszonyok a szerződés tartama alatt nem fognak megváltozni. Már most miben hasonlít a nemzetközi jog és az a jog, a melyet Ágoston tanár úr egy nagyon helyes műszóval osztályközi jognak nevezett el, t. i., a mely oly viszonylatokat szabályoz, a melyekben egyrészt az uralkodó osztálynak, másrészt az alsóbb osztálynak egy tagja áll egymással szemben. A kettő között az a hasonlóság, hogy a szerződések, a törvények, a jogszabályok csak úgy tartatnak be, ha annak az embernek, vagy annak az osztálynak, államnak, meg van a kellő súlya, hatalma ahhoz, hogy azokat megtarttathassa. Ha a nemzetközi jogban egy állam köt egy másikkal szerződést, legyen

az gazdasági vagy politikai szövetségi szerződés, mihelyt az egyik szerződő fél elveszti az ő hatalmát vagy gazdasági túlsúlyát, akkor a másik állam azt soha sem fogja megtartani, mert nem lehet többé elmondani, hogy *rebus sic stantibus*.

Épígy vagyunk az osztályközi jogban, a hova tartozik első sorban a sztrájknak kérdése, t. i. hogy az uralkodó osztály akkor tud valami sztrájktörvényt, az általa diktált szerződések megtartatni, ha van kellő hatalma arra nézve, viszont a sztrájktörvény nem árt a munkásoknak semmit sem és a munkások akkor nem tartják meg a szerződéseket és vívnak ki maguknak jobb munka feltételeket, ha elérkezett az az idő, mikor az ő hatalmi pozíciójuk megjavult a munkaadók rovására.

Ez nemcsak a nemzetközi és az osztályközi jogban, van így, sőt a közjogban is lehet erre példát mondani; ilyen az alkotmánybiztosítékok kérdése Magyarországon, mely kérdés tekintve azt, hogy Magyarországnak uralkodója egyúttal egy másik államnak is uralkodója, különös fontossággal bír, mert az alkotmánybiztosíték is éppen olyan, mint a nemzetközi szerződések és mint a munkabérszerződések az osztályközi jogban. Csak addig bírnak jelentőséggel; csak addig tartják meg őket, a míg valamely félnek, a kinek érdekében hozatnak, kellő hatalmi súlya van arra nézve, hogy azoknak megtartását biztosítsa. Mihelyt a mérleg az egyik fél javára félrebillen az alkotmánybiztosítékot vagy alulról, vagy felülről meg fogják támadni.

Áttérek azon kérdés tárgyalására, hogy a törvény milyen szerepet játszik a sztrájkkérdés szabályozásában. Két szempontból szükséges foglalkozni a kérdéssel, mert tudjuk, hogy bizonyos körökben általános kívánság, hogy hozassék egy sztrájktörvény: tudjuk azt, hogy viszont más oldalról nagyon ellenzik ezt. Azonkívül Pap Dávid kartárs úr itt az egyesületben azt az álláspontot fejtette ki, hogy tulajdonképen Magyarországon nem az a hiba, hogy a törvények rosszak, hanem az, hogy a törvényt el ellenkező rendeleti jog fejlődött ki, mert a törvény alapján nálunk a sztrájkot tulajdonképen büntetni nem lehet, vagy nehezen lehet a büntetést megindokolni: csak a rendeleti jogkör az, a mely azt a büntető

sztrájkjogot annyira kifejlesztette. Érdemileg sem értek egyet Pap Dávid tagtársunk álláspontjával, mert nem áll az, hogy Magyarországon a sztrájk nem büntetendő cselekmény. A mezőgazdasági munkásokra hozott és az azokat követő törvények a vasuti munkásokról, a földmunkásokról, a cséplőgépmunkásokról stb.-ről, a melyek az 1898—1900 közti években hozattak, mindannyi büntetendőnek nyilvánítja a sztrájkot. (*Egy hang: A szerződésszegéses sztrájkot!*) Bocsanatot kérek a törvény még az összebeszélést és az összejövételt is bünteti.

Enyiczkey Gábor: Összezavarjuk a sztrájkot a szerződésszegéssel!

Dr. Szende Pál: Én a sztrájkot említettem és a mit mondtam, azt fentartom. Az 1898: II. t.-cz. 65. és 66. §§-ai és ezen törvények kimondják, hogy büntetendő az összebeszélés és a sztrájkra való összejövetel és egy csomó analóg kifejezés foglaltatik ott; ha ez nem a sztrájk büntetése, akkor nem tudom, hogy mi az.

Enyiczkey Gábor: Nem sztrájk!

Dr. Szende Pál: Akkor nem én nem vagyok a szerződésszegés fogalmával tisztában, hanem a közbeszóló úr a sztrájk fogalmával. Mert a sztrájk el nem képzelhető úgy, hogy legalább összejövetel és összebeszélés ne legyen. Tehát maradna az ipartörvény arra nézve, hogy a sztrájk nem büntetendő. Az ipartörvényben büntetendő az a sztrájk, a mely a szerződésszegéssel jár, mert ez kihágásnak van statuálva és a munkaadó visszavezetheti a munkást. Marad tehát a szerződéseknek egy része, nevezetesen az, a midőn nem jár szerződésszegéssel t. i. a felmondási idő betartásával.

Igaz, hogy az ipartörvény 162. §-a — és erre hivatkozott Pap Dávid, — csak épen érvényteleneknek nyilvánítja magánjogilag az összebeszéléseket, de a 164. §. azt mondja, hogy ezen összebeszélések büntetendők, a mennyiben erőszakosan vagy fenyegetéssel jöttek létre. Már pedig hogy abba a szóba — fenyegetés — mi mindent bele lehet magyarázni,

azt az, a ki közigazgatásunk praxisát ismeri, nagyon jól tudja. Elfogadhatjuk tehát, hogy az esetek csekély kivételével a sztrájk büntetendő a magyar törvények szerint és ezt kénytelen vagyok a leghatározottabban fentartani. Azt lehetne már most mondani, hogy hozzunk egy jobb új törvényt. Ezzel szemben azok, a kik a munkaadók érdekét képviselik azt mondják, hozzunk egy új törvényt, a mely a munkások sztrájkjogát megszorítja. Tisztában kell tehát lennünk azzal, hogy a törvény milyen szerepet játszhatik a sztrájkjog szabályozásánál. Ide kell érteni mindenesetre és első sorban az egyesülési és gyűlésezési jogot, mert a sztrájkszabadság azzal áll vagy bukik el, hogy meg van-e egyúttal az egyesülési és gyűlésezési szabadság. A törvény a történelmi materializmus elmélete szerint nem más, mint fokmérője, kifejezése azon hatalmi egyensúlynak, a mely a különböző társadalmi osztályok között egy bizonyos határozott időpontban fennáll. Tehát mondjuk, hogy a midőn az uralkodó osztályok túlsúlyban vannak, akkor a törvények az alsóbb osztályok ellen fognak irányulni, midőn pedig az alsóbb osztályok megerősödnek és valamely rendkívüli esemény folytán előnyös pozíciót tudnak maguknak biztosítani, akkor kedvezők lesznek rájuk nézve a törvények. Különben pedig rendszerint a törvények egy kompromisszumot fejeznek ki, a melyben a mindenkori hatalmi egyensúlyhoz képest a különböző érdekek kielégítést találnak. Ezen általános elmélet alól azonban nagyon gyakori kivételek vannak. Legyen szabad Nietzschének egy kifejezését használnom: vannak úgy nevezett *„unzeit-gemäss»* korszerűtlen törvények, a melyek nem felelnek meg a társadalmi osztályok azon időbeli erőviszonyainak és ez kiválóan fontos a sztrájkok szempontjából. Egy ilyen törvény lehet korszerűtlen liberális irányban, t. i. kedvezőbb az alsóbb osztályokra nézve. Mondjuk p. o., hogy a proletariátus ki tud egy pillanatban a momentán bel- vagy külpolitikai helyzet nyomása alatt valamely engedményt csikarni, esetleg meghoznak egy ilyen törvényt mondjuk felsőbb nyomás alatt a mely eset Magyarországon, a hol az uralkodó egyúttal egy másik államnak uralkodója, szintén nem tekinthető kizártnak. Ha azonban ilyen liberalisabb törvények a momentán

befolyásnak hatása alatt meghozatnak, nem maradnak meg állandóan és nem fognak megtartatni azért, mert nem felelnek meg a tényleges hatalmi viszonyoknak. Ilyen pl. a nemzetiségi törvény, a mely szintén felsőbb nyomás alatt jött létre rendkívül liberális irányban és a mely a nemzetiségeknek igen tág körű jogokat biztosított, de soha sem tartatott meg, mert a középosztály, a melynek hivatásává lett annak végrehajtása, azt a gyakorlatban meg tudta akadályozni. Így tudjuk, hogy 1848-ban kimondták a jobbagyság eltörlését és még most 60 év múlva is azt kell kimondani a cselédtörvényjavaslatban, hogy minden robot, ingyermunka és urdolga tilalmas. Tehát 60 év alatt jutunk oda, hogy végrehajtsassék az a törvény, a mely ezelőtt 60 évvel hozatott, mert annak az osztálynak, a melynek hatáskörébe tartozott ezen törvény végrehajtása, volt arra kellő hatalma, hogy ezt mind e mai napig meg tudta akadályozni. Lehet továbbá egy enzeitgemäss törvény korszerűtlen, azon irányban, hogy nagyon reactionarius. Ez, tudjuk, azért jöhet létre, mert a törvényhozásból nálunk az alsóbb osztályok ki vannak zárva. Minthogy tehát a törvényhozás az uralkodó osztály kezében van, megtörténhetik, hogy olyan törvényt fognak hozni, a mely többé nem hajtható végre, mert nem felel meg az alsóbb osztályok érviszonyainak. Ilyen törvény lesz a cselédtörvényjavaslat, a melynek célja, hogy megakadályozza a munkabér emelkedését, a mi okvetlenül beállt azon pillanatban, a midőn az Amerikába és máshova való kivándorlás mérve rendkívül megnövekedett. Hoznak tehát egy törvényt, a mely nem felel meg többé a hatalmi viszonyoknak, mert már a cselédek is kellően szervezve vannak; ők is tudatára jutottak osztályérdékeknek; azonkívül a gazdasági élet oly elemi jelenségével állunk szemben, a munkabér felemelkedésével a keresletcsökkenése következtében, a melyet semminemű törvénnyel nem lehet megakadályozni.

Tehát ez korszerűtlen törvény lesz reakzionárius irányban, mert végrehajtani már nem lehetséges.

Megállapítottuk tehát a törvény jelentőségét a sztrájkkérdés szempontjából és most áttérek annak megvilágítására, miért vannak Magyarországon az egyesülési és gyülekezési

jog, a melyekkel együtt dől vagy áll, — a mint említettem — a sztrájk szabadságnak kérdése, a rendeleti hatáskörbe átengedve. Kimutattuk, hogy vannak korszerűtlen törvények, liberális irányban, a melyek nem felelnek meg az illető időben fenforgó hatalmi viszonyoknak. Már most a törvényhozást bele lehet vinni — hogy ezt a kifejezést használjam — ilyen liberális törvények meghozatalába ellenben a közigazgatás az maga az élet, ott az életnek apró eseményei kerülnek mindig napirendre, azok az emberek vezetik a közigazgatást, a kik résztvesznek ugyanakkor a mindennapi életben és a közigazgatás visszafordítja a törvényt a rendes kerékvágásba. Tehát nem az a visszaélés, hogy a közigazgatás nem tartja meg törvényt, visszaélés a törvénynek a frázisa, mert nem felel meg az uralmi viszonyoknak és a közigazgatás az, a mely ezen törvény frázisos visszaélését megszüntetve, mindent ártterel a hatalmi egyensúly kerékvágásába.

Bátor vagyok arra figyelmeztetni, hogy nem véletlen, hogy Magyarországon a törvényen kívüli jogforrások, pl. a statutum, az írott szokásjogforrások, pl. Werbőczy stb. és a rendelet, a joggyakorlat általában olyan rendkívüli fontossággal bírnak a magyar jogban. Ennek jelentősége történetileg is kimutatható. Így pl. Werbőczy az ő nagy tekintélyét részben annak köszönheti, — talán lesz alkalmam ezt itt épen ezen a helyen kimutatni — hogy ő proklamálta a törvényrontó szokás elvét, hogy t. i. a későbbi szokás a vele ellenkező törvényt megváltoztatja. Valószínűleg, mikor Werbőczy megírta ezt a törvénykönyvet, akkor nem gondolt senki sem arra, hogy ez ilyen jelentős lesz a későbbi századokban, hiszen naponta látjuk, hogy bizonyos törvényeket, elfeledett paragraphusokat: 30—40 év múlva felhasználnak, mert momentán az illető osztályra vagy csoportra nézve rendkívül kedvező ennek felhasználása. Így történt ez a törvényrontó szokással is. Nevezetesen Magyarországon tudjuk, hogy 1526 után a Habsburg-házból eredő királyok a jobbágyvédő törekvéseknek szószólói lettek. Én egy értekezésemben kimutattam, hogy nem kell azt gondolni, mintha ez valami ideális törekvés lett volna. Csak arra kell gondolni, hogy a jobbágy, a ki a dézsmát, a robotot fizette, ugyancsak fizette a királynak az adót is. Mint-

hogy pedig, ha egyik oldalon nagyon sokat kívántak tőle, kevés jutott a másik oldalra, a király csökkenteni kívánta az úrbéri terhet azért, hogy több adót fizethessenek. Alig van olyan törvénykönyv a XVI—XVIII. században, a melyben jobbággyvédő törvények nyomatékosan ne ismételtessenek. Mit jelent az, ha egy törvényt minden 10—15 évben megismételnek? Azt, hogy a törvényt nem tartják meg. Ez általános szabály a magyar alkotmánytörténetben. A hivatkozás mindig arra történik, hogy ellenkező szokás fejlődött ki a gyakorlatban, ezt az ellenkező szokást pedig szentesítette Verbóczynek az a kijelentése, hogy a szokás törvényrontó erővel bír és ekképen a jobbággyokkal szemben volt a törvényrontó szokásnak ilyen rendkívül fontos szerepe.

Nem szükséges rámutatni annak a kérdésnek komikumára, hogy a szokásjog a meghatározás szerint nem más, mint a nép jogi öntudatának nyilvánulása. Itt pedig egy olyan szokásjogról van szó, a mely ép a nép ellen irányult a mely tehát a nép jogi öntudatából akarta levezetni azokat a cselekményeket és gyakorlatokat, a melyek ép a nép ellen irányultak. Hiszen tudjuk, még most is ragaszkodnak a szokásjog ezen felfogásához, most midőn a szokásjog ma már csak a bíróságoknak joggyakorlatában él, a mely joggyakorlatot nem lehet a nép jogi öntudatával azonosítani. Más alapon kell a bíróságok joggyakorlatának kötelező erejét megindokolni, de nem ezzel az okoskodással.

Ugyanígy kifejlődött Magyarországon az, hogy statutum elsőrangú jogforrássá lett, mert ne felejtjük el — és Pap Dávid kartársunk rámutatott Acsády nyomán arra — hogy a jobbággyok nyomorúsága akkor kezdődött, mikor a törvényhozás átengedte a jobbággy ügyét teljesen a vármegyék statutárius szabályozásának és nem véletlen dolog, hogy a mostani cselédjavaslat — erre is figyelmeztet Pap Dávid — szintén átengedi a cselédszerződés szabályozását a megyéknek, tehát megint egy törvényen kívül álló jogforrásnak. A törvényből azt tanultuk, hogy minden felett áll az állam és ime a törvény maga rendelkezik úgy, hogy nála előbbrevaló a vármegyék közül bármelyiknek meghozott szabályrendelete.

Magyarországon tehát kifejlődött egy közigazgatási szo-

kásjog, nem a nép öntudatából, hanem a közigazgatási közegeknek öntudatából. Kifejlődött azonkívül Magyarországon egy rendeleti hatáskör épen abban az irányban, mely a legfontosabb szabadságjogokat, az egyesülési és gyülekezési jogot a miniszteriumnak rendeleti hatáskörébe utalja. Ez így van negyven év óta és nem történt rajta semmi változás; valószínűleg még hosszabb idő múlva sem fog változás történni. Miért? A közjogi tankönyvekben azt tanítják, hogy főbb alkotmánybiztosítékok alatt értendő az egyesülési és gyülekezési jog is. Azonban egy osztály, melynek feladata az, hogy felfelé a jogait, kiváltságait megvédje egy nála hatalmasabb faktorral szemben, lefelé pedig, hogy a feltörekvő osztályokat visszatartsa, az alkotmánybiztosítékokat kétféle irányban fogja elképzelni, pozitív törvényekkel és tilalmakkal felfelé, pozitív törvények és tilalmak hiányával lefelé. Minél több alkotmánybiztosítékot felfelé, minél kevesebb alkotmánybiztosítékot lefelé! Ennélfogva a rendeleti hatáskörbe van az egyesülési és gyülekezési jognak szabályozása átengedve. Hogy ezen a mezőn aztán milyen virágok teremnek, azt nem szükséges bővebben fejtegetni. Tény azonban az, hogy Magyarországon ma már minden szolgabíró egy önálló jogterületet képez, a mely a saját jogi öntudatából vezeti le azon szabályokat, melyekkel megmagyarázza, mit kell érteni gyülekezés, egyesülés és sztrájk alatt.

És én nem tartom Pap Dávidnak azt a megjegyzését sem helyesnek, hogy ezen jelenséggel szemben a központi kormány, a miniszterium tehetetlen, t. i. úgy fejezté ki magát — ha jól emlékszem, — hogy a csendőrrel és a szolgabíróval szemben tehetetlen a miniszter. Erre csak azt jegyzem meg, hogyha vagy nyolcz csendőrt becsuknak és vagy hat szolgabíróat elcsapnak, kíváncsi vagyok, hogy olyan gyakoriak lesznek-e ezek a visszaélések, mint eddig voltak. Tény azonban az, — és ez az osztályuralom egyik jellemző vonása — hogy a központ, mely mindig jobban ki van téve közvélemény és a sajtó ítéletének, igyekszik liberálisabb álláspontot felvenni és áttolja a felelősséget a periferiákra, az ott lévő alantasabb közegekre, a kik sokkal könnyebben tudják azt elviselni. Hiszen érdekes és kifejezésre jut ez a cselédjavaslat-

ban, a mely kimondja azt, hogy ha a fősolgabírónak kihágási ügyben hozott elsőfoku ítéletét a másodfoku hatóság helybenhagyja, akkor további felelősségnek nincs helye. A miniszter tehát csak azt teszi, a mit ezen törvény tesz, t. i. elhárítja magától a jogosultságot és nála sokkal alacsonyabb faktorokra ruházza, hogy a felelősséget ne kelljen neki viselnie ezekért.

Számosan a felszólalók közül hangoztatták hogy az államnak legyen az feladata a sztrájkkérdés szabályozásánál, hogy ne avatkozzék bele sem a munkaadók, sem a munkások javára, hanem legyen pártatlan. Én úgy találom, hogy a jelenlegi gazdasági szervezet mellett és a történelmi materializmusnak ebben a tekintetben hirdetett álláspontját elfogadva, az államra azt mondani, hogy legyen pártatlan: *contradictio in adjecto*. Az állam a jelenlegi viszonyok között, a jelenlegi gazdasági helyzet mellett pártatlan nem lehet, ha nem szükségszerűen a munkaadók partjára kénytelen állani. Franciaországban pl. a diadalra jutott a polgári radikáliszmusnak legszélsőbb szárnya, a melyet — azt hittük — csak árnyalati különbségek választanak el a szocializmustól. És mit látunk?

Azt, hogy Clemenceau, a miniszterelnök katonaságot és rendőrséget összpontosít folytonosan a sztrájkoló munkások ellen. Azt se érdektelen megfigyelni, hogy főleg miért történik a sztrájkok legnagyobb része Franciaországban, törvényt hoztak a heti munkaszünetről; ezt a munkaadók nem akarják végrehajtani és a munkások kénytelenek sztrájkolni, hogy kieroszakolják az állam szentesített törvényének megtartását. És a midőn a munkások sztrájkolnak a szentesített törvény megtartásának kikényszerítése végett, a kormány katonaságot és rendőrséget küld ellenük és lezáratja a sztrájk vezetőit. Ez a kísérlet mutatja, hogy az állam nem lehet pártatlan, mert legradikálisabb alakjában is szükségszerűleg a munkaadók partjára áll. Hallottuk azt a kifogást is, hogy a sztrájkot mindig büntetni kell és hogy ezen tekintetben erősebb sanctióra van szükség, mert a szerződéseket meg kell tartani, a szerződések megtartása pedig az államnak érdeke. látjuk azonban azt, hogy csak bizonyos szerződések megtartása az állam érdeke; épen azoké, a melyekben a munka-

adók, illetőleg a szerződő fél az államnak legbefolyásosabb osztályait képviseli. P. o. nem tudom — ez nem egészen az én eszmém, mert a felszólalások folyamán is elhangzott — hogy miért ne kellene akkor büntetni, ha egy ügyvéd nem tart meg egy magánjogi szerződést vagy ha p. o. egy orvos vagy kereskedő nem tartja meg a szerződéseit, ha az uralkodó osztály tagjai nem fizetik meg adósságaikat. Miért kell éppen azt a munkást büntetni? Vagy miért nem büntetik azt a tanárt vagy tanítót, ha nem tartja meg a szerződést; hiszen ezek is nagyon fontos társadalmi kategóriák.

Enyiczkey Gábor: Az orvost sem büntetik. (*Egy hang: Az nem szerződés!*)

Dr. Szende Pál: A tanító, ha elvállalja egy gyermek magánuton való tanítását és ezen szerződést nem tartja meg, nem lehet becsukatni. A mezőgazdasági munkás pedig, ha elvállalja a kapálást és a szerződést nem tartja meg, lecsukható. Ha pl. egy ügyvéd magára vállal egy pert és utóbb aztán nem akarja azt vinni, ezért nem lehet lecsukatni, ellenben azt a munkást, a ki mezei munkát vállalt magára, le lehet csukni. Érdemes elolvasni azt, a mit a szerződés szentségére vonatkozólag Loria mond, a ki kifejti, hogy ezen elvek, a melyek oly mélyen inveterálódtak a közvéleményben t. i., hogy a becsületes ember megtartja a szerződést — nálunk a parlamentben azt szokás mondani, hogy a becsületes magyar ember megtartja a szavát — nem egyebek, mint erkölcsi elvek átplántálása a közvéleménybe azért, hogy erkölcsi elvekkel kényszerítsék a munkást azon szerződés megtartására, a melynek — vagyon hiányában — magánjogi következményeit rajta megvenni nem lehet; büntetőjogi következményeit pedig nem lehet végrehajtani, mert nagy tömegekről van szó. Ugyanilyen okoskodás, hogy a szerződések megtartása állampolgári kötelesség és az állam érdeke. Nem az államnak, hanem egyedül az uralkodó osztálynak van ez érdekében.

Álláspontom tehát az, és ezzel be is fejezem felszólalásomat, hogy az állam ne avatkozzék ezen kérdés szabályo-

zásába, se azon irányban, hogy sztrájk törvényt csinál pro vagy contra, se abban, a melyet Besnyő kartársam hangoztatott és a mely első tekintetre igen tetszetősnek tűnt fel, hogy az állam ne a sztrájkjogot szabályozza, hanem a munkabérszerződésre nézve csináljon liberális szabályokat. Utóvégre egy jó törvény ugyan jobb, mint egy rossz törvény, de ha a jó törvény megett nem áll a munkásság hatalmi ereje, az a jó törvény nem lesz végrehajtva, ha pedig rossz lesz a törvény, a munkásság, ha meg van kellő hatalmi egyensulya, meg tudja annak végrehajtását akadályozni. Nekem is bocsánatot kell kérnem — ha talán nem is épen olyan félelemmel, mint egyik felszólalt tagtársunk a mult ülésen tette — hogy némileg politikai vonatkozású kérdést merek idehozni, t. i. azt mondanám, hogy azok, a kik a sztrájkjog liberális szabályozását akarják, kövessenek el mindent arra nézve, hogy az egyesülési és gyűlésezési jog a legteljesebb szabadság elve alapján szabályoztassék és hogy különösen ennek biztosítása végett az általános titkos választási jog minél előbb törvénybe iktattassék, mert ezen intézmények biztosítják leginkább a sztrájk szabadságot.

Dr. Besnyő Béla: T. Teljes-ülés! Félreértett szavaim értelmének helyreigazítása czímén kérek szót. Igen rövid leszek. Ma két felszólaló tagtárs úr azzal a váddal illetett, hogy én a sztrájk kérdését s egyáltalában a modern gazdaság kérdéseit a római jogból akarom deriválni, e kérdések szabályozását a római jog szabályaiból akarom levezetni. Vagy félreértették előadásomat, vagy nem akarták megérteni. Nem én voltam az, a ki a római jogot a vitába behozta, hanem az előadó úr. Én a római jogra csak annyiban terjeszkedtem ki, hogy kimutattam, hogy mindaz, a mit az előadó úr a római jogból meríteni akart, a római jogban nem úgy van meg, a mint ő állította. Engedelmet kérek — és ezzel zárom is felszólalásomat — a mint nem találom tudományosnak azt a módszert, a mely minden jogi kérdést a római jogból akar levezetni és a mely azt hiszi, hogy jogi kérdésekkel máskép, mint a források alapján, Paulusnak és Gajusnak idézésével, foglalkozni nem lehet, épen úgy soha-

sem fogom tudománynak elfogadni azt a másik módszert, a mely magát csak azért tartja tudományosnak, tudományos-ságát csak abból meríti, csak abban látja, hogy a római jogot negálja, hogy a római jogot nem tudja, vagy rosszul tudja. Az egyik épen olyan kevésbé tudományos, mint a másik. És azért, mert valaki a római jogot nem tudja, vagy rosszul tudja, még nem jogtudós.

1907. évi május hó 11-én.

Dr. Brasch Arnold:

Tisztelt Teljes-ülés!

Dr. Ágoston Péter tanár úr a sztrájk jogalapjáról tartott előadásán azon konkluzióra vélt juthatni, hogy «a jogászegylet keretében előadásra kerülő anyag rendszerint a jogdogmatika körébe vág» és így maga a jog továbbfejlesztése érdekében ezen egylet nem elegendő mértékben működik és én úgy vélem, tendenciája az, hogy a jog továbbfejlesztéséhez a sztrájk jogalapjának vitatása és ismertetése legnagyobb mértékben hozzájárulna és előadásának clouja az, hogy ez a fontos kérdés magából a jogból és a joggal oldható meg, sőt a sztrájknek igenis jogalapja volna, melyet a rebus sic stentibus elv proklamálásával bizonyítottnak is állít.

Hogy a sztrájk jogalapjának beható vitatása a jog fejlesztését épen a sztrájk jogalap «hiánya»-ból előmozdithatja, acceptálni hajlandó vagyok, de hogy ezen egyletből még kevés anyag került volna ki a jog fejlesztése érdekében, meghatározottabban vissza kell utasítanom, mert az a sok törvény, mely ezen egyletben megvitatás alá került és a nagy áldozat, melyet ezen egylet hoz, csakis a jog fejlesztése érdekében történt, mert a gyakorlati élet változó viszonyaihoz mért kötelező szabályok és törvények vitatása és alkotása a társadalmi élet biztonságának szabályozása és az igazságnak törvénynyé való válása nem egyéb, mint az igazságnak joggá és még helyesebb jogi törvénynyé való fejlesztése, tehát a jog fejlesztése! Minthogy ez egylet működése ezen irányban haladt a jog fejlesztése érdekében igenis sokat tett. A «rebus sic stantibus» elvnek veszedelmes proklamálásának helytelen-

ségét és így a sztrájk jogalapjának hiányát a következőkben bátorkodom kimutatni:

A gyakorlati jogásznak, a bírónak, ügyvédnek és jogtanárnak minden jogszabályhoz, melyet a gyakorlat szentesített és az állam hatalma kötelező erővel látott el, tehát sanctióval, az államrend érdekében szívesen ragaszkodnia kell, még ha ez a jogszabály nem teljesen az igazságot foglalja magában, tehát még ha áldozatul esik az egyén érdeke is és csak az a szabadsága lehet az egyénnek, hogy sikra szálljon az egyéni érdekeknek megfelelőbb jogszabályok kivívásáért, de a diadalig egyes érdekosztályok érdekében a sanctióval ellátott törvények elbírálását, mondjuk figyelmen kívül hagyását hirdetni, csak azért, hogy egyes érdekek jobban kielégíttessenek, mert állítólag a viszonyok változni látszanak, nem a jog fejlesztését forcírozása, hanem annak egyenesen megakasztása! A «*rebus sic stantibus*» elv azért csak a jog biztonságát veszélyezteti és ez okból veszedelmes elv és mint ilyen azzal a sztrájk jogalapja nem bizonyítható. Állítom azt, tisztelt teljes-ülés, mert még bizonyítani fogom, hogy a sztrájk, melyet, feltéve, hogy a törvényes felmondási idő negligálásával támadt kétélű bérharcnak tartok a törvényes kötelességgel szemben, úgy a magyar, mint a külföldi törvényhozásokban mindenütt büntetendő cselekménynek tekintetik, tehát jogellenes volta kétségtelen, másrészt pedig a szocializmus legfontosabb kérdése inkább gazdasági alaphól kiindulva bírálendő el és oldandó meg.

Mi egy jogásznemzetet akarunk alkotni és törvényeink erejére támaszkodva utalhatunk judicaturánkra, mely részben közvetlenül mint *lex perfecta* bünteti a sztrájkot, részben mint *lex imperfecta* csak annak következményeit mondja érvényteleneknek.

Így már az 1876: XIII. t.-cz. 86. §-a kimondja — pedig akkor még kezdetlegesebb volt iparunk mint ma és még nem szorult annyi védelemre — hogy «a munkások nincsenek feljogosítva a munka megkezdését megtagadni, azzal önkényesen felhagyni vagy épen a munka helyéről eltávozni . . . sőt kötelesek az illetékes hatóság intézkedését — a munkát megkezdve, illetőleg bevárni . . .» sőt a 87. §. kimondja, hogy

«a község előljárói a munkások távozását kényszereszközök használatával is tartoznak megakadályozni . . . » A 107-ik §. pedig elzárással *lex perfectá*vá teszi a munka felmondás nélküli elhagyását. De menjünk tovább: A 110. §. szerint «az a munkás, ki munkatársait elégedetlenségre ösztönzi . . . hogy munkáik vagy kötelességeik teljesítésével a törvényszerű felmondás mellőzésével, a szerződés lejárta előtt egyszerre vagy felhagyjanak . . . 50 frtig terjedhető birsággal vagy a 107. §. aránya szerint megfelelő elzárással fognak fenytetni».

Tehát látjuk, hogy akár az egyénenkénti, akár tömeges munkafelhagyás általánosságban mint *lex plusquam perfecta* van szabályozva törvényeinkben!

Bármennyire hallottam az ipartörvény idevonatkozó §§-aira azt mondani, hogy *stricte véve* «büntetőjogi» sanctiójuk nincs, rámutathatok oly §§-okra, melyeknek igaz nincs «büntetőjogi» sanctiójuk, de van — ha játszunk szavakkal — rossz szót használva «kihágási» minősítvényük, hogy t. i. «elzárás» azok megszegésének következménye. Ez is büntetés.

Így az 1884: XVII. t.-cz. 159. §-a a «*jogtalanul*» kilépő munkás visszahozatalát és ezen felül 20 frtig terjedhető «pénzbüntetés» alkalmazását írja elő. A ki ismeri az 1878: V. t.-cz.-et, tudja a különbséget. pénzbírság és pénzbüntetés között, tehát jelen esetben elzárásnak nevezett szabadságvesztés büntetést.

Igaz, nálunk e §. nem alkalmazása által a törvényrontó szokásjog látszik létezni, de csak azért, mert az iparhatóság legalább a városokban csak nehézkesen tudná határozatát végrehajtani és tényleg illuzóriussá lesz, holott pl. Ausztriában még egy intelligens szedőgép-öntővel, kinek pl. 160 frt fizetése van, megtörténik az, hogy ha felmondás nélkül más-hoz szegődik, nyomban minden védelem mellőzésével, appelláta nélkül 48 órára lezáratik és volt főnökéhez visszavezettetik. Így védik Ausztriában, hol annyi szocziálista képviselő tagja a törvényhozásnak, az iparost az iparállamban. Ha ezt nálunk alkalmaznák, valóságos rombolást vinnének véghez a sajtók lerombolásától sem féltő internacionális érzelmű vezérek!!!

Igaz, hogy a 162-ik §. az összebeszéléseket nem bünteti és csak érvényteleneknek mondja a kicsikart munkafeltétele-

ket, de a 164-ik §. 300 frtig terjedhető «*pénzbüntetéssel*» és 30 napig terjedhető elzárással bünteti azokat, kik a 162. §-ban említett összebeszélések és egyezmények létesítése, terjesztése vagy foganatosítása czéljából a munkaadókat vagy munkásokat, illetőleg segédeket szabad akaratuk érvényesítésében fenyegetés vagy tetteleges bántalmazás által akadályozza «*vagy*» arra törekszik; az 1884. évi 39,266. sz. keresk. min. rendelet pedig azt mondja, hogy «*az eljárás ilyen esetekben hivatalból indítandó meg, bármily módon jött is a kihágás az eljárásra hivatott hatóságok tudomására!*»

De a legszigorúbb a Btk. 177. §-ának 2-ik pontja, mely a gyárak előtt «*csoportosulást*», melynek czélja a munkásokat a munka abbahagyására birni, szabályozza. Itt 6 hónapig terjedhet a büntetés, bár maga a munka abbahagyására irányzott rábeszélés nem büntethető, noha a bűncselekményre felbujtó szintén büntetendő volna.

Az 1898: II. t.-cz. 65. §-a szintén bünteti a sztrájkot. Az aratósztrájkra, mely egy agrárállamban a legveszedelmesebb és egy nap alatt is rettenetes károkat okozhat, épen az 1898. évi törvény hozta a legrigorosusabb intézkedéseket.

De nehogy a tanár úr azt mondja, hogy a «*magyar judicaturából*» nem lehet még következtetést vonni a sztrájk jog-alapjára, utalok a külföldi judicaturára is. Így *Ausztriában* az 1870. évi április 7-iki törv. «*8 naptól három hónapig terjedhető fogházat ír elő azok ellen, kik erőszakkal igyekeznek megakadályozni valakit munkájában.*»

Az 1867-iki belga törv. egy hónaptól két évig terjedhető fogházat ír elő az erőszakos munkaakadályozásra. A francia btk. 463. §-a pedig azt mondja, hogy «*a ki oly czélból, hogy a munkabérek emelését vagy leszállítását kierőszakolja vagy az ipar vagy munka szabad gyakorlatát befolyásolja, erőszakkal... összebeszélésen alapuló «munkabeszűntetést idézett elő vagy tart fön»*, vagy annak előidézését megkísérlette, hat naptól három évig terjedő büntetéssel sújtandó».

Az olasz és német büntető törvénykönyv is hasonló szigorúsággal jár el.

Tehát mindenütt a létező állam- és jogrend megsértését látjuk a sztrájkban, tehát a létező jogszabályok felforgatása-

hoz vezetne a tanár úr jogi álláspontja, midőn a munkabérszerződések megszegésének indokolásánál a jogalapra hivatkozik. Ha azt akarja mondani, hogy a természetben rejlik valamely igazság, mely a létező jogrenddel szemben jogokat ad, filozófiai következtetéseket vonhat gazdasági motivumokkal, de akkor sem beszélhet jogalapról!!

Van gazdasági oldala a sztrájknak és nem gazdasági alapja. Gazdasági szempontból a sztrájk a szocializmusnak mint gazdasági processusnak a mozgalma bérharc alakjában, mely harcznak némi támaszt ad a viszonyok változása, a megélhetés szükségessége és a munka értékének kicsinylése. Ezen szempontok szerint kell nemcsak megérteni a bérharczot, hanem megoldani. A «rebus sic stantibus» elv csak tetszetős, mert minden változó a földön, de a változások a jogrend felforgatására nem adnak okot csak radikális «javításokra». Itt is a természet, a földrajzi viszonyok, a műveltségi fok, a politikai helyzet, a népfaj, a clima, a gazdasági conjunkturák, az illető ország ipari és agrár structurája azok a szempontok, mely szerint keresni kell a sztrájk mellőzésével a munkáskérdéssel kapcsolatosan a munka honorálásának kérdését és ez alapon a bérviszonyt rendezni. Ott van a gazdag Amerika! Egy világrész az arany, ezüst, szén, vas, ólom stb. a bányák complexitásával, a milliárdos trustok óriási iparral, buja földterületek parlagon heverve, tehát óriási capitalismus és a munkás ott mégsem annyira szocialista, mint nálunk. És miért? Mert Amerikában a munkás megtalálja mindama eszközöket, melyek viszonyainak rendezettségénél fogva őt kielégítik és így a sztrájk feleslegessé válik és ő a capitalismusban nem látja az ellenségét.

Rendezettek a viszonyai jogi szempontból, mint ki fogom fejteni és gazdasági szempontból. Gazdasági szempontból a munkás nem lesz annyi adóval sújtva mint nálunk. A munkás ott Amerikában fogyasztási adótól mentes olcsó hússal táplálkozik, adót nem fizet bizonyos összegig, azonkívül az államok, a városok és trösztök, ipartelepek gondoskodnak a munkások lakásviszonyairól.

Sombart Werner, ki az amerikai munkás viszonyairól oly sokat ír, kimutatja az amerikai állapotok ez iránybani fejlődését.

Ha meggondoljuk, hogy pl. Baltimoreban egy családház 4—6 piece-szel, illetve szobával egy évre 460 koronába kerül, Bostonban: 4 szoba 700 koronába, Buffalóban: 2 szoba 300 koronába, New-Yorkban: 2 szoba 460 kor. — 3 szoba 600 koronába, Philadelphiában egy 4 szobás lakás központi fűtéssel 600 koronába kerül, megtaláljuk az amerikai munkás megelégedettségének nyitját.

Igaz, 30 percnyire lakik a munkás ott családi házában a várostól, de az út neki csak pár fillérbe kerül, lévén ott a világítás, villanyközlekedés mindenütt panama mellőzésével városi intézmény. Nálunk, ha a munkás félóránnyira akar utazni, kiadhat itt majdnem annyit, mint neki Amerikában a lakás kerül. Nálunk a városi villamos és a közúti évenként körülbelül 11.000.000 koronát vesz be és ebből két millió az igazgatóságé és két millió ötféle tartaléknak lesz elhelyezve. Ezzel a négy millióval olcsóbb lehetne a közlekedés és ha a város csak egy milliót takarítana meg és a munkások lakásvizonyainak rendezésére vagy élelmezési intézkedésekre fordítaná, többet használna, mint sok más felesleges és drága intézményeivel. A világításról ne is beszéljünk. Pl. itt Budapesten évenként milliókat visznek el a külföldi társulatok és gyámoltalanságunk és a panamák folytán a város elesik azon rengeteg haszontól, melyet más városok a szegények és munkások javára szereznek. Tehát Amerikában olcsóbban él a munkás, dacára, hogy a nagy gazdagság mellett az arany- és ezüsbányákban és sok milliárdos vállalatnál 150%-al több fizetést is kaphat. Az ipar tökéletesebb voltánál fogva olcsóbb az iparczikkék előállítása, tehát pl. a ruházat is olcsóbb.

De erkölcsi szempontból is kitünőbb az amerikai munkás helyzete. A gazdasági és politikai függetlensége és az egészséges érvényesülési alkalom azt a tudatot tartja ott ébren a munkásban, hogy ő is milliomos lehet, nyitva áll előtte az út mint sok százezeré és e tudat is serkenti őt munkájában és teszi boldoggá. Itt biztosan nem talál a tanár úr alapot a sztrájkra.

Milyen a munkás helyzete nálunk? Lássuk!

Pl. Temesmegyében vannak mohlepte kunyhók, melyek-

nek összesége a kifacsart sovány kültelkekkel egy falut képez és melynek egyetlen kellemes helye pl. a Temes vagy a Bega, mert nyáron itt ingyen fürödhetik a nép. De a falvakhoz tartozó földek állami adókkal, községi adókkal, inségkölcsonókkal és az ármentesítő társulat adóival és egész Európában páratlan magas illetékek complexitásával, egyházi adókkal vannak terhelve — nem is szólva egyéb uzsorakölcsonókról! Már most napirenden vannak az ingatlan árverések és a bűzhödött kunyhóból kitett pária megy egy évre azután béresnek és ha megvan az utiköltség, kivándorol Amerikába! Most már 130,000 ember vándorol ki évenként és csak 300 koronát számítva, hogy kivisz e nép, 60.000,000 kor. készpénz is vándorol ki, melyből csak 25 millió kerül vissza. Terheli a munkást az iskolaadó, sőt 5% betegápolási adó! E betegápolási adóból és a megyékre, városokra és községekre hárulván a kórház tartásának kötelessége, a magyar állam másnak testi nyomorából is évi 6.000,000 kor. plusra tesz szert. Ilyen sanyargatások teszik tűrhetetlenné a munkások helyzetét és szülik a bérharczokat is, mert másképp nem bírja el a terhet. Gazdasági intézkedések azok, melyekkel az államnak kellene kezelni a bajt.

Különböző országokban mások a viszonyok és más intézkedések válnak szükségessé. Magyarország agrár állam. De a földje már túl van terhelve adósságokkal. Természetes, hogy az iparra kellene nagyobb súlyt fektetni és itt recompensatiót keresni. De hogy fejlődhessék az ipar nálunk, mikor sztrájk sztrájk után dühöng?? Hiszen nálunk az utolsó három év alatt 50%-kal emelték a munkabért a mellett, hogy a munkaidő 15%-kal lett kisebb és az iparosnak 15%-kal több betegséget kell, hogy viseljen. A mi sztrájkvezéreink már elérték azt, hogy a munkabér átlag 20%-al drágább mint Ausztriában, így az asztalosoknál, a szedőknél és szabóknál már 25%-kal. Semmi tekintetben sincs e kérdés a mi nemzeti viszonyaink szerint rendezve. A hatalmas német, angol, francia ipar megvédi a sztrájk terrorizmusával szemben, holott a mienk tönkremegy. A mi szociálista vezéreink az iparunk rovására az álmarxizmus leple alatt idegen érdekek szolgálatában 1906-ban, a mikor a mi gazdasági életünk

legerősebb fegyvereihez, az önálló vámterülethez legközelebb álltunk és így a magyar munkásság érdekeit legalább 50 százalékkal előre vihettük volna, nap-nap után a legfékélebb rombolást vitték véghez osztrák kollégáik biztatására a magyar sajtó és magyar alkotmány védői ellen, úgy, hogy leghatalmasabb fegyverünk kezünkől kicsavartatván, fegyvertelenül állottunk bel- és küllellenségeink előtt és gazdasági életünk ismét visszalökődött. Természetes, hogy az így visszafojtott gazdasági és gazdagodási processzus az utóbbi év óriási sztrájkmozgalmai miatt súlyos válság alatt van és azért a kormánynak nemcsak gazdasági intézkedésekkel, hanem még szigorúbb törvényhozási intézkedésekkel kell a sztrájkmozgalmat megfojtani. E helyütt csak azt bátorodom megjegyezni kezdetleges iparunkra mi tekintettel sem bíró úgynevezett nemzetköziekre, hogy minden államban a munkások helyzete csak úgy nyerhet egészségesebb megoldást, ha a munkáskérdést, különösen pedig a sztrájkot előidézni szokott bérmozgalmak nemzeti alapon rendeztetik. Az álmarxizmus éppen azért üldözendő, mert Lassalle és Marx a német szociáldemokráciát, a mely a német ipart fejlesztette, éppen *nemzeti* alapon szervezték és az ő Istenük Marx volt az, a ki az önkényuralom és álkormányosság elleni küzdelme miatt száműzetett és az ő működésüknek volt az az eredménye, hogy Bismark az általános választói jogot hozta be; tehát ha a mi szociálista vezéreink is inkább az Ausztriából jövő önkényuralom ellen és az álkormányosság ellen küzdenének a nemzettel és nem a nemzet ellen és a munkásokat is kezdetleges iparunk érdekeinek megfelelőleg némi szerénységre buzdítanák ezáltal azoknak érdekeit is jobban védenék.

A munkások bérvizonyaira befolyással vannak a kartelek is. Igaz, a polgárság érdekeit sértik, mert hiszen éppen csak kizsákmányolására alakulnak, mert mint dr. Grunzel is hangoztatja, a munkások alkalmazásait állandóvá és biztosabbá teszik, lehetővé teszik ezeknek nagyobb dotálását, mert karteleknel egyesítve lévén a gyártás, az olcsóbbá lesz, mert a többszöri szállítás így feleslegessé válik, nagy társulat jobb és tökéletesebb gépeket vásárolhat be, tehát az előállítás ez által is olcsóbb lesz, a productio állandóbb lesz és ha a

fogyasztás néha gyengébb is, a nagyobb tartalékok lehetővé teszik az üzem további fentartását és fejlesztését és a munkásoknak helyzetét több okból előbbre viheti, de csak akkor, ha a munkások szervezve vannak és így collectív szerződésekkel elég erősek érdekeiket megvédeni.

Említettem, hogy jogi szempontból is kell a gazdasági kérdést megvizsgálni és ilyen szempontok szerint megoldást keresni.

Ilyen szempont természetesen csak akkor lehetséges, ha garancia biztosítatik, hogy a jogi szervezés, illetve jogi kötelezettség be is tartatik a munkások által, a mi csak úgy válik lehetővé, ha a munkások szervezve vannak, akár az angol trade-unions, akár az amerikai Knights of labour: a munka lovagjainak egyesülete szerint, mert az anyagi és erkölcsi garantiát csak ezek tudnák nyújtani arra, hogy tagjaik a szerződést betartják. És itt a munkások szakegyesületei csak gazdasági politikára volnának szorítandók. A collectív szerződések itt érvényesülnének.

Az ipartörvény módosítása a közel jövőben napirenden lévén, a munkaadók és munkások közti viszonyt, nehogy a surlódások minduntalan sztrájkká fajuljanak, e törvény keretében volna szabályozandó az e czélra szolgáló bíraskodás útján. A mostani kereskedelemügyi államtitkár már összegyűjtötte a külföldön érvényben lévő erre vonatkozó intézményeket és azok között összelehet állítani a viszonyainknak megfelelőbb intézményeket.

Ilyen intézmény van az Amerikai Maryland államban, mely adatok szerint a békebíró szakszerű bíróságot nevezhet ki felelszámban munkaadókból és felerészben munkásokból és ezek döntenek minden sztrájk kizárásával. Az Egyesült-Államok fejlődésének e tekintetben két főirányzat állapítható meg. Az államok egy része a kollektív vitákban békéltető és döntő bíróságot csupán az érdekeltek kérelmére és választójaiból állítja össze, a nélkül, hogy hivatalos bíróságot szervezne, mint pl. Penszylvánia, Missouri államok. A másik főirányzatot képviselő államok a viták eldöntésére hivatalos bíróságot is szerveznek, fentartván e mellett az érdekelteknek azt a jogot, hogy vitájuk elintézését általuk választott bíróságra bizzák, de itt is több irányzat létezik.

A legpraktikusabb e tekintetben az újzeelandi, 1093 évi törvény. E törvény szerint az egész állam területére kiterjedő hatáskörrel választott bíróság szerveztetik. E bíróság a kormányzó által kinevezett három tagból áll; az egyik tag egy munkaadó, a második az ipari munkásszakegyletek előterjesztésére neveztetik ki, a harmadik tag a legfelsőbb ítélőszék bírái sorából neveztetik ki s egyúttal a bíróság elnöki tisztét tölti be.

Ilyen bíróság hatáskörét még azzal kellene kibővíteni, hogy a munkások által fizetendő tagsági maximális összeget megállapítaná és lehetetlenné tenné azt, hogy pl. a 153 ezer munkástól a szakszervezet egy év alatt három milliót szedjen, tehát oly magas járulékot és terrorismussal, hogy a munkásnak sztrájkjal kell a nagyobb bért kieroszakolni, hogy ezt a nagy járulékot előteremtse. De másrészt megállapítandó, hogy mennyit fordítana a szervezet iskoláztatásra, mint az a külföldön történik, a hol maga a szervezet gondoskodik arról, hogy a tagok jobb kiképzést nyerjenek és nem dolgozik úgy, hogy ha egy részeg és goromba gázgyári munkást ennek igazgatósága kitesz, hogy azért Budapest városa sötétségben legyen — vagy a gázgyár kapitulál a goromba és az engedelmességet megtagadó egyetlen munkásnak!

Nálunk a jogi és gazdasági érdekeket képviselné ezen intézmény és a munkabér kérdésének megoldásával a sztrájk előfordulását kizárná.

Mint előadni bátorkodtam, a sztrájknak jogalapja nincs, mert mindenütt büntetőjogi sanctiója van. Van gazdasági oldala és nem alapja és ezt meg kell oldani a munkások terheinek csökkenésével, hasznos és általam előadott intézményekkel, a munkások szervezésével és ilyen kollektív viták elintézésére alakítandó bíróságokkal és ha ezt meg tesszük, többet használunk úgy a munkásoknak, mint az iparnak, de leginkább a jog továbbfejlesztésének, mintha rebus sic stantibus elvek proclamálásával a jogtalanság hátrányára egyes vezetők lelkére vagy lelketlenségére bizzuk esetleg egy munkássztrájk vezetését. Ez a véleményem a munkás viszonyainak rendezését illetőleg és a sztrájk nem létező jogalapjáról.

Dr. Bozóky Alajos:*

Tisztelt Teljes-ülés!

Időnkint felmerülő társadalmi jelenségeket tudományos kutatás tárgyává tenni oly törekvés, mely bizonyára minden gondolkodó ember elismerésére számíthat, de korántsem arra, hogy annak az egyéni tudományos kutatásnak eredményeit megvizsgálatlanul mindjárt közhelyesléssel is kellene fogadni, mert nem szabad feledni, hogy ha valahol, hát a tudomány terén szükséges, hogy a nézetek és ellennézetek, érvek és ellenérvek kölcsönös surlódásából kell az *igazságnak*, a mely mindig csak *egy* lehet, kialakulnia és a köztudatba átmenni.

Így vagyunk dr. Ágoston Péter nagyváradi jogtanár úrnak fejtegetésével is, melyekkel f. évi márczius 23-án a Magyar Jogászegyletben a sztrájknak jogalapot nemcsak keresett, hanem miként okoskodásából kitűnik, már megtalálni is vélt.

Abból indul ki, hogy mivel a sztrájkra a jogszabályok mai formáikban sehol és sohasem nyernek alkalmazást, új jogelveket kell alkotni annyival is inkább, mert a törvényhozás eddigi működése az igazságnak meg nem felel!

Minthogy pedig a felvetett kérdés körül egymással szemben álló felek érveinek elfogulatlan vizsgálata daczára nem bírt eredményre jutni, más utat keresett, hogy céljt érjen, a jognak gazdasági alapjait, a társadalom alakulását és ennek parancsoló tényezőit s ezeknek a joghoz való viszonyát vette

* Dr. Bozóky Alajos jogakadémiai igazgató úr a személyes megjelenésben akadályozva lévén, írásba foglalt véleményét dr. Proszwimer Béla egyesületi jegyző olvasta fel.

vizsgálat alá — szóval a ma már nem ismeretlen szocialistikus tanok ösvényein törtetett előre!

Leszögezzük tehát mi is azt a figyelemreméltó önbeismerését, hogy a sztrájknak ő szerinte sincs a mai tételes jogban semmiféle alapja. Ebben a pontban nincs tehát közöttünk véleménykülönbség. De felette aggályosnak, süppedékesnek tartom s tartja azt hiszem velem együtt a «jogászok» túlnyomó többsége, azt az általa választott új utat, a melyre lépett s a melyen, bár szokatlan az (ebben is rejlik önbeismerés!), kielégítőbb eredményre juthatni vél.

Már huzamos idő óta tapasztalható az a törekvés, hogy a jogot is a természettudományok alapjára kellene fektetni, de mert ez a törekvés nehézségekbe ütközött, a társadalomgazdaságtanra átkeresztelt nemzetgazdaságtan, majd a fiatal sociologia állítólagos szabályainak segítségével iparkodnak forradalmat támasztani a jog terén. Bár a jog, melynek az *egész nemzet általános jogi meggyőződését* kell visszatükröztetnie, igenis fejlődésnek van alávetve, tehát időről-időre változhatnak és változik is, még sem lehet az merőben labilis, hanem bizonyos fokig stabilisnak kell annak lennie, hogy eredeti rendeltetésének megfeleljen. Nem szabad, miként a szocialisták teszik, a jogi és erkölcsi alapigazságok megváltoztatására spekulálni (10. l.), mert *jog* nem az, a mit csupán *egyese*k különszerű egyéni kívánságaiknál fogva, hogy jog gyanánt tekintessék, szeretnének, hanem a mit a *közakarat* statuál jognak, még pedig szorosan az *igazság* követelményeinek megfelelőleg. Így volt ez a multban, így van a jelenben és így lesz a jövőben is, valameddig az emberiség a valódi civilizáció ösvényein fog haladni és az általános fölforgatásra irányzott törekvéseknek sikeresen ellentállani.

Áttérve már most a részletes fejtegetésekre, kénytelen vagyok egész nyíltan kimondani, hogy meggyőződésem szerint az «új jog» megalapozására előrántott szociológia még nem fejlődött oda, hogy a tagadhatatlanul nagy merészséggel alapelveknek és igazságoknak hirdetett hypotéziseit szó nélkül elfogadjuk, előttük meghajoljunk s értük cserébe egész mostani jogrendünket odaadjuk és feláldozzuk. Nem

akarjuk ugyan ezeket az úttörőket lenézni, mint a hogy ők csak szánalommal tudnak miránk jogászokra, a világtól elmaradottakra tekinteni, de igenis élni akarunk azzal az óvatossággal, hogy alapos megvizsgálás és felülbírálás nélkül nem fogadjuk el készpénzül az ő tanítmányaikat.

Menjünk tehát sorban.

I. Hibáztatja a jogászokat, a miért foglalkozásuknál fogva mindig csak a tételes törvény rendelkezései alapján itélik meg a jogviszonyokat s azt mondja reájuk, hogy ezzel tévedésben leledzenek. Úgy látom, hogy Á. úr van tévedésben, nem a jogászok; összetéveszti a jogász feladatát a politikus feladatával. A jogász megszűnnék jogász lenni abban a perczben, a melyben nem a tételes törvény rendelkezései alapján itélné meg az ő eldöntése alá kerülő jogviszonyokat. A jogász csak a fennálló tételes törvény alkalmazására van hivatva, alkalmaznia kell azt még akkor is, ha egyéni meggyőződése szerint rossznak tartaná; az a tudat, hogy a tételes törvény mindenkire nézve egyformán alkalmaztatik, a polgárok jogbiztonságának legelső rendű és legfőbb garanciája. E mellett majdnem egészen elenyészik az a hátrány, mely onnan származhatik, hogy a bíró néha csakugyan olyan törvényt kénytelen alkalmazni, mely a tényleges viszonyoknak többé meg nem felel. Ezt a bajt azonban nem ő, a bíró, hanem a törvényhozó van hivatva újabb, a viszonyoknak jobban megfelelő törvények alkotása által orvosolni. Itt van azután tág tere a politikusnak, hogy üdvös tevékenységet fejtsen ki, de persze a jognak örökérvényű alapigazságait ekkor sem lehet mellőzni, avagy arczulütni.

Nem látom át, hogy a római jogi *locatio conductio operarum* miért nem szolgálhatna legalább nagyjában még ma is a szolgálati szerződés mintájául, hiszen az nem az úr és rabszolgái, hanem két szabad úr között létrejött szerződés volt, mely a felvállalt és elvégzendő munkát szabályozta, magok a rabszolgák szóba sem jöttek, azok nem voltak jogalanyok, tehát reájuk nézve sem jogok, sem kötelezettségek nem támadtak az urak által kötött szolgálati szerződésből, jogosítottak és kötelezettek csak az urak voltak. Következőleg senkinek sem juthat eszébe, hogy a mai szabad munká-

sokat a régi rabszolgákhoz hasonlítsa, hacsak valami szívesen hallott szocialista frázist nem akarna kisütni, hogy ime a mai szabad munkásokat is még mindig rabszolgáknak nézik.

II. Merész állításnak jelentem ki a *collectivismust* minden erre alapított constructiójával együtt. Nem áll sem az, hogy a mai munkások mint összetartozó osztály az előbbi összetartozó jobbágyok helyébe léptek, sem az, hogy az uraság *hallgatag* köti a munkásokkal a szerződést és szóba sem áll sem az egyessel, sem az összeséggel, hanem a munka végeztével kiadja a részt együtt mindnyájuknak. Az a *collectiv szerződés* egy jogi *non sens*, de minden áron suggerálni akarják a munkásoknak, mert akkor könnyebben lehet velök rendelkezni, őket ide-oda dirigálni, hamis jelszavakkal csalogatni, utólérhetetlen ígéretekkel ámítani. Ne hivatkozzék se *Marxra*, se a történelmi materialismusra, mert az egész *Marxismus* bűvereje már leáldozóban van, a történelmi materialismus pedig soha sem létezett. Az argumentumok tehát, melyekkel a *collectivismus* constructióját támogatni próbálják a szocialisták, épenséggel nem megbízhatók, legkevésbé pedig alkalmasak arra, hogy megdöntsék, sőt teljesen kiküszöböljék a szabad akaratelhatározás momentumát a szerződés jogelméletéből. Persze az úttörőknek szükségök van a szabad akaratelhatározás letagadására, mert csak a szabad akarat fenn nem forgása esetében képesek legalább látszólag plausibilissé tenni azt az állításukat, hogy tehát az ilyen szerződést a munkás minden scrupulus nélkül semmisnek vagy legalább reá nézve felbonthatónak tekintheti. És ebbe az okoskodásba, vagy talán helyesebben mondva, okvetetlenkedésbe annyira beleélik magukat, hogy észre sem veszik a következetlenségeket, mert a hogy a botnak két vége van, úgy itt is el kellene nekik viszont ismerniök, hogy a mint a munkás fitymálhatja a szerződést, ugyanígy tehet majd vele a munkaadó, kit a sztrájkjal sarokba szorítottak, ha majdan a sztrájkoló munkás visszafogadásáról lesz szó. A jogász, úgymond Á. úr. csak azt látja, hogy az emberek egy része abban hagyja a munkát, jóllehet vállalta, ez pedig szerződésszegés; holott azt kellene a jogásznak figyelembe vennie, hogy egyéni munkabérszerződés nincs, hanem csak együttes szerződések

vannak, mert a munkafeltételek, a munka, a bér stb. minden egyenlő munkát végző munkásra nézve egyenlőkké lettek a mai társadalomban. Csakhogy abból, mert bizonyos munkára nézve a gazdasági conjuncturához mért egyforma bért szoktak a munkaadók megállapítani, még nem következik, hogy a munkásokkal kötött munkabéri szerződés egyetlen nagy tömeggel kötött szerződés volna, mindig csak két ember között jön létre a szerződés, még ha több ezer volna is és teljesen egyenlően hangzanék pl. nyomtatott minta szerint. Hogy nem collectiv szerződés, az is mutatja, hogy egyik munkás sem felelős a másikkal hanyagságáért, vagy direct vétségéért a munkaadónak, sőt épen az egyetemleges felelősség az, a mi ellen a munkásokat sztrájkba kergető szocialista vezérek, hívják bár szakszervezetnek vagy bizalmi férfiaknak, vagy bármi egyébnek, a lehangosabban és kézzel-lábbal tiltakoznak. De a munkás érdeke ellen is volna, ha a bárhonnán előkerült előtte teljesen ismeretlen többi munkásért felelősséget kellene vállalnia; ne hangsúlyozzák azt a bizonyos egyenlőséget sem, melyet a munkások között az ő közös sorsuk eredményez, mert bizony nem egyenlők azok, hanem nagyon is különbözők, az egyik igyekvő és szorgalmas, a másik semmivel sem törődő és lusta, az egyik nyílt eszű, a másik ügyetlen, az egyik józan, a másik részeges, az egyik békés és rendszerető, a másik izgága és bujto-gató — hát ilyen vegyes természetű munkásokkal szemben csak kell, hogy a munkaadóra nézve egyedül a szerződés legyen irányadó.

III. Azt a *gazdasági socialjogot* magam is kíváncsnak tartom, csak hogy az nem lesz magánjog, nem szerződés-szegésre buzdító és segítő intézmény, hanem közigazgatási intézmények complexuma, ú. n. szociális olajcseppek, melyek által állam és társadalom a munkások anyagi és szellemi jólétének emelésére karöltve fognak törekedni, s ennek minél szélesebb alapon leendő megvalósítását a törvényhozás leg-sürgősebb teendői egyikének kell tekintenünk és megelégedéssel kell constataálnunk, hogy épen a magyar törvényhozás iparkodik ezen a téren messzire menő üdvös reformokat létesíteni, melyeknek életbeléptével *Küldnek* kijelentése (11. l.) is

módosulni fog, a kinek különben nem is az lebeg szeme előtt, hogy *sztrájkjoggal* segítsen az alsóbb néposztályok nyomorúságos helyzetén.

Nyitott ajtót tör be Á. úr, midőn azt mondja, hogy a munkásosztálynak *kell* dolgoznia, hogy megéljen, de nagyon kár ezt a senki által kétségbe nem vont tényt olyan emfázissal előtérbe állítani, csak azért, hogy ezzel a közvéleményben mélyebbre ható sajnálkozást keltsen, mert a dolgozási kényszerűség korántsem a munkásosztály privilegium odiosumja, hanem utcunque édes mindnyájunknak a sorsa, a ki enni akar, annak bizony dolgoznia is kell, sőt a bibliával szemben helyezkedő bölcselők kimutatni igyekeztek, hogy a munka az emberiségre nem átok, hanem áldás, mert nemesis; ha pedig úgy van, akkor nyugodjunk bele ebbe a mi közös sorsunkba. Egyenlőtlenség mindig volt és lesz az emberek között, a képzelt egyenlőség, bár annak kivivásáért már tengernyi embervér ontatott ki, mindig utópia marad. Az osztályharczra való felhívás kétélű fegyver, inkább ront, mint segít a munkásosztály helyzetén, mit az eredménytelen sztrájkok is bizonyítanak, melyek temérdek pusztítást visznek ugyan véghez, de tapasztalás szerint csak még súlyosabbá teszik a munkásosztály helyzetét. Már pedig mi egyéb osztályharcz szításánál, ha a törvényhozó osztályt önzéssel s azzal vádoljuk, hogy azért, mert az alsóbb néposztály életcéljait sem nem érti, sem előmozdítani nem hajlandó (?) annak külön szabályozása szükségét el nem ismeri, még ha figyelmének felhívása után szükségességét belátni képes volna is! (13. l.) Hogyne lehetne a munkásosztályt, kivált ha már szocialista módra előzetesen præparálták, ilyen beszéddel fanatizálni: Lássátok, a nadrágos osztály, még ha tudna, sem segítene rajtatok, mert nem is akar rajtatok segíteni.

Érdekes, hogy az a sokat ócsárolt középkor néha-néha milyen kenetteljes elismerésben részesül épen az ócsárlók részéről — Á. úr is mondja pl. hogy a mai jogrendszer a középkoritól egy lényeges pontban különbözik, a középkori jogrend megkötötte a munkást, de a megkötéssel együtt megélhetését is biztosította, a mai jogrend megköti, de megélhetését nem biztosítja. (13. l.)

Hát ne lehessen a munkásoknak egyesülniök? Hogyne, senki sem tiltja el őket ettől. Hát ne lehessen nekik munkabérok javítására törekedniök? Hogyne, mindenkinek szabad helyzetének megjavítását szem előtt tartania, sőt ennek kivívására is törekednie — csakhogy, s ezt ne feledjük, jogállamban csupán *megengedett eszközökkel*, a hová az erőszakot, a szerződésszegést, a munkások fölbujtását, megfélemlítését, a munkának akaratuk ellenére való rögtönös abbahagyását, a munkaadó vagyonának bármi alakban való megrongálását bizonyára nem számíthatjuk. Ilyen eszközöket a jog nem sanctionálhat, de új *jog* sem alakulhat ki (14. l.) egyes társadalmi osztályok helyzetének ily módon való szem előtt tartására.

IV. Nem képzelek semmiféle olyan átalakulást a gazdasági viszonyokban, mely bárkit is eddigelé tiltva volt cselekmények véghezvitelére ezentúl akadálytalanul fölhatalmazna.

Az 1884 : XVII. s az 1898 : II. t.-cz. revisiójáról lehet beszélni, de a változott viszonyoknak megfelelően alakult (?) jogelvekről még is kissé korai volna beszélni (15. l.) Nem alakult ki még semmi, csak a szocialisták beszélnek, hogy így kell az új jognak kialakulnia, különben fakóvát sem ér.

V. De az már igazán épületes dolog, mint képes egy jogászember a maga métierjét annyira becsmérteni, mint a hogy Á. úr teszi, midőn a munkás gondolkozását, kinek fejét még nem zavarta meg a jogelmélet (sic!), különbnek állítja a jogtudománynál, mely nem veszi figyelembe a szerződés által elérendő távolabbi czélokat ú. m. a munkásnál megélhetésének biztosítását, a munkaadónál az elérendő nyereséget. A római prætornak azon mondása «de internis non iudicat prætore», engedelmet kérek, még ma is okos mondás. Nem hiszem, hogy a tételes jog valaha oda tévedjen, hogy a belső indokot, vagy épenséggel a mentális reservatiót tekintse a szerződés akaratául vagy alapjául, érvényessége avagy érvénytelensége ismértvél. Már pedig Á. úr, csakhogy a sztrájknak jogalapot kerítsen, a reservatio mentalist állítja a szolgálati szerződés akaratául, midőn azt mondja, hogy mihelyt a munkás megélhetésének biztosítását akár a munkaadó, akár tőle független körülmények behatása következté-

ben a szolgálati szerződésben többé nem látja, magát a szerződés teljesítésére tovább kötelezve nem is tekinti, s ekkor bekövetkezik a sztrájk (16. l.). Úgy látszik, maga is érezte, hogy elvetette a súlykot, mert nyomban utána kijelenti: kétségtelen (miért volna kétségtelen?), hogy a munkabéri szerződést, ennek megszegését és a sztrájkot nem lehet és nem szabad a jognak azon szabályai szerint elbírálni, melyek ma minden ügylet elbírálásánál egyformán irányadók s melyeket a jogegyenlőség követelményének tekintenek (nemcsak tekintjük, de valóban is azok: a jogegyenlőség követelménye). És ezen novumnak mintegy magyarázatául hozzáteszi, hogy egészen eltekint attól, hogy ezek a szabályok különben is helytelenek, vagyis meg akarja nyugtatni a szocialista lelkiismeretet!

Hogy a tételes jog az elvállalt kötelezettségnek ilyen merőben önkényes és egyoldalú megszegéséhez soha semmi szín alatt nem járulhat, sanctióját nem adhatja, plus quam manifestum est. Nem is kell kérdeznem, hová jutnánk? hiszen már most is látjuk azokat a következményeket, melyeket a tételes jog által nem sanctionált sztrájkok előidéztek. Akár ne is kössön senki a másikkal szerződést, mert soha sem számíthat bizton arra, hogy az a másik állni is fogja a szerződést, pláne a munkabérszerződés teljesen bizonytalan lesz s a levegőben fog lógni, mert a hogy a havasok között egy kis kavics megmozdulása vagy egyetlen emberi hang egész lavinát képes a völgyben lakó, járó-kelő emberekre lezuditani, ép úgy a sztrájk kitörésére elég egy bujtogatónak sutogó biztatása, egy munkásnak leszidása, egy titkos kéznek alattomos beavatkozása a rendesen folyó munkába.

Minden sztrájknak voltaképeni célja magasabb munkabér kierőszakolása, a többi, a mit még melleleg hangoztatni szoktak: rövidebb munkaidő, emberségesebb bánásmód stb. csak sallang, a mivel a sztrájkmozgalmat megokolni, minden érző szív részvétét fölkelteni és az igazi célzt leplezni igyekeznek. Bizonyítja ezt az egyszerű paraszteseléd, kit egy forint béremelés ígéretével el lehet csábítani az eddigi szolgálatából, a hol jó kosztja, tisztességes bánásmódja, pontos fizetése volt, holott az új gazdájánál azt az egy forintnyi

béremelést teljesen értéktelenné teszik a nehezebb munka, a silányabb koszt és más egyéb körülmények. Sok, Amerikába elszakadt munkást is leginkább az öt koronát érő dolláros napszám csábított a kivándorlásra, mert egyszerűen csak azt nézte, hogy öt több, mint kettő, de nem tudja kellőképp mérlegelni, hogy az a bértöbblet csak látszólagos, mert elveszti a vámon, mit a réven nyert. A folytonos sztrájkolás útján kierőszakolt munkabértöbblet által előidézett drágaság is magát a munkásosztályt sújtja legérzékenyebben és így maga okozza helyzetének megromlását, a midőn peddig azzal ámitották, hogy a sztrájjal javítani fogja. Azt is feledik, hogy a béremelésnek meg van a maga természetes határa, a melyen túl semmi esetre sem mehet, mert ha a munkáltatónak a magas bérek miatt, melyeket tőle kicsikarnak, vagy semmi vagy csak elenyésző haszna marad, akkor inkább teljesen fölhagy a másoknak kenyérkeresetet nyújtó vállalatával és oly életmód után néz, melylyel teljesen elkerüli azt a sok zaklatást. Már pedig ez a munkásosztálynak sem fekszik érdekében.

Hibáztatom, ha csakugyan tény volna, hogy a gyáros a munkásnak a szerződéskötéskor meg sem mutatja a munkarendet (18. l.); melyet pedig a szerződni akaró munkásnak okvetetlenül ismernie kell. Ezt a visszaélést a gazdasági socialjog fogja majd megorvosolni.

Azonban kétségbe vonom, hogy azok az állítólagos kollektív szerződések csupán a piaczi áralakulás megfigyelése alapján keletkeztek volna (19. l.), ezt az állítást megczáfolja az a szivós ellentállás, melylyel a sztrájkok csaknem minden egyes esetben a munkaadók részéről találkoznak, mert nem lehet feltételezni, hogy ezek már magasabb intelligenciájuknál fogva is ne ismernék föl minden újabb túlkövetelés alkalmával a saját érdekek kívánalmait. Haszontalan és fonák minden, a szociális füleknek persze legszebben hangzó, emóció a tulajdon ellen, még ha azzal a floskulussal toldjuk is meg, hogy nemcsak tulajdon-, hanem munka-kodexről is gondoskodjunk. A munka utalva van a tőkére, de a tőke is a munkára; a kettőt egymástól elválasztani úgyszólván lehetetlen. A tulajdon ellen való harcz esztelen, a tulajdon megszünte-

tése útján elérendő általános boldogság utópia. Még a legszegényebb ember is iparkodik tulajdont szerezni, szereti is a maga kis tulajdonát, örül neki, ha saját szorgalmával gyarapíthatja, ez fokozza munkakedvét, takarékságát, józanságát, övéihez való vonzalmát. A tőkepénzzel rendelkező viszont minden lépésnél, melyet tesz, azt kénytelen tapasztalni, hogy bizony ő is szorul másokra, egyedül a pénzével csakhamar Midas lydiai király sorsára jutna.

VI. Azonban mit mondjunk arra a revelációszerű kijelentésre: «A munkás a munkabéri szerződést *kényszer* hatása alatt és nem akaratának szabad elhatározása alapján köti.» Persze ez megint olyan körülmény, melyet «a jogász meg nem ért, miért is ebben a tekintetben laikusok útmutatására szorul» (20. l.), mert a mai jogrend a helyett, hogy a szabad akaratelhatározás hiányának következményeit vonná le, éppen elenkezőleg külön büntető szankciókkal biztosítja a munkabéri szerződés megtartását. A laikus útmutatás pedig abban csúcsosodik ki, hogy a munkás megélhetésének egyetlen módja munkaerejének bérbeadása s hogy a munkásság «mint osztály» (mire való ez a toldalék?) a legnagyobb nyomorban van, tehát a munkást, az őt különben fenyegető éhhalál miatt, fel kell menteni szerződéses kötelessége alól, miként hasonló végszükség esetében a lopás bűne alól is felmentjük az akarat hiánya alapján a tolvajt, a ki kenyeret lopott (!). A hogy minden hasonlat sántikál, úgy bizony ez is nagyon furcsa, mert hiszen a konkluziója arra megy ki: azért hagyja abba a munkát a munkás, nehogy különben éhen haljon, ha tovább dolgozik. De meg van a sztrájk jogalapja! és nehogy a nehezen megtalált jogalapot valaki hirtelenül elvenni találja, hozzáteszi Á. úr, hogy a sztrájk jogát csak akkor lehet elismerni, ha a többség határozza el a sztrájkot — azt persze itt nem kutatja, mennyiben határozza el a rendesen felbujtogatott többség *szabad* akaratból a sztrájkot?

Nehogy azonban úgy lássék, mintha magam is a sztrájknak ezt az állítólagos jogalapját elfogadhatónak találom, két rövid megjegyzést kell tennem, az egyik ez: érvénytelen-e vajjon az a váltó, melyet valaki a legnagyobb nyomorban

irt alá? a másik pedig ez: ha érvénytelen volna is, maga az aláíró nyilváníthatja-e érvénytelennek? úgy hiszem, hogy erre a két kérdésre minden jogász csakis tagadólag fog felelni.

Az idézett 1899: XLI. t.-cz. (mely közbevetőleg legyen mondva, legalább némi kis elismerést érdemelt volna a munkások sanyarú sorsát annyira szíven viselő t. kollega úr részéről) csak annyit mond, hogy a munkáltatási viszonyok változtával és a munkának a szerződésben meghatározott egységarak mellett leendő kivihetlensége esetén új *egyeztetésnek* van helye, tehát munkáltató és munkás közötti *kölcsönös* megegyezés útján kell az újabb megállapodásnak történnie (hiszen a nép száján is megfordul ez a jogi közmondás «kettőn áll a vásár»), nem pedig csupán az egyik félnek t. i. a munkásnak *egyoldalú* visszalépése, sőt sztrájkba állása-, vagyis a többi munkásnak is, sőt valamennyinek félreállításával. Azt hiszem fölösleges rámutatnom arra, milyen végzetes egy vállalkozás, a népet arra szoktatni, hogy könnyű szerrel megszabadulhat a kötelezettségétől, csak sztrájkba kell állania. Ez azonban irrationabilis szokás lenne, melyből szokásjog semmi szín alatt nem fejlődhetik.

VII. Önmagával ellenmondásba jut Á. úr, a midőn folyton analógiákat keres, melyeknek a segítségével a sztrájkot jogilag igazolni lehetne, holott nemcsak dolgozata elején, hanem itt is beismeri, hogy a tételes jog alapján ez teljesen lehetetlen s ki van zárva.

Ilyen az a törekvése is, hogy a munkabéri szerződést egy kalap alá szeretné vonni az uzsoraügylettel (23. l.), habár itt is nem a mostani tételes jognak, hanem a megalkotandó polgári törvénykönyvünkől reméli a segítséget, ha t. i. a Tervezet 957. §-ából törvény lesz. «Semmis különösen minden olyan szerződés, mely által az egyik fél a másik fél tapasztalatlanságának, könnyelműségének, vagy szorult helyzetének felhasználásával a saját szolgáltatásának értékét aránytalanul meghaladó ellenszolgáltatást köt ki magának.» Most még nem tudhatni, belemegy-e a mi törvényhozásunk ezen elvnek ily átalánosságban való statuálásába, miután maga az Indokolás is (III. k. 93. l.) bevallja, hogy a Terve-

zet ebben a tekintetben *túlmege* fennálló jogunkon és csak az új német polgári törvénykönyv 138. §-ának példáján indulva állapította meg az uzsorás szerződések minden nemére nézve az abszolút semmiséget. És Á. úr is érzi, hogy még sem olyan egyszerű a dolog, mert azt mondja, «hogy nem kellett volna okvetetlenül az uzsoraszerződés semmiségét kimondani, hanem csupán az ellenérték adására való kötelezettséget», (25. l.) persze, mert akárhányszor felmerülhetnek olyan körülmények, hogy medicina peior morbo és épen a munkásnak a kárára fogna szolgálni a szerződés semmisnek deklarálása. Ime ez a skrupulus is bizonyítja, hogy a szilárd törvényesség alapjának elhagyása mulhatatlanul süppedékes talajra csal bennünket, a miben igazán nincsen köszönet. Ha pedig a magyar törvényhozás nem megy bele ebbe a mi jogunkban idegen ujításba, valamint legalább is addig, míg esetleg belemerne, természetesen céltalan dolog a külföldi judikaturára hivatkozni, mert legibus, non exemplis, iudicandum est. És azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy az idézett külföldi judikatura sem collectiv szerződésekre vonatkozólag, a minők szerintem még nem existálnak, hanem egy kereskedő és elárusítónője között létrejött munkabéri, tehát a most még egyedül divatozó külön szerződésre mondotta ki annak érvénytelenségét (24. l.).

Nemkülönben veszedelmes dolog azt vitatni, hogy a munkás akkor is hagyhatja abba felmondás nélkül, azaz mondjuk ki egyenesen: szegheti meg a szerződést, ha ez keletkezésekor nem volt ugyan uzsoraszerződés, de fennállásának tartama alatt azzá válik. (!) Hát, kérem szívesen, ha a szerződés ruganyossá tételében ennyire megyünk, akkor többé akár senki se bizzék a másokban s ne is kössön senkivel sem szerződést, hiszen bármely pillanatban előállhat a másik azzal a kifogással, hogy a szerződés reá nézve elviselhetlenné vált, tehát nem lehet azt többé neki respektálnia. Mivel pedig az egyenkénti fellépés esetén a munkás attól fél, hogy még a mostani hátrányos alkalmazást is elveszti, csakis a sztrájkjal segíthet magán (!), sőt az eddig meg nem felelő bérért teljesített munkáért ellenérték gyanánt a sztrájkolóknak az előbbi munkába való visszafogadását követeli. (!)

S legyen ez bár látszólag erőszak (tehát mégis erőszak, habár csak látszólag Á. úrnak saját *jogász*i véleménye szerint), kétségtelen, hogy nem egyéb az, mint ellenérték a kisebb bérért teljesített munkáért. És ezt (de bizonyára már nem jogász*i* véleménye, hanem *szocialista velleitálásánál* fogva) a munkásság ösztönszerű igazságérzete megnyilatkozásának mondja és deklarálja. Ne csodálkozzunk, ha erre a szocialisták azt mondják: ez már beszéd! kivált midőn mondását még azzal tetézi, hogy hiszen ezt az elvet a szokásjog (vajjon hol?) már ki is fejlesztette, de most még csak sanctio nélküli jogi szokás* — tehát: Nichts leichter, als das, csak sanctioval kell ellátni s ezzel punctum!

VIII. Ha a præmissák helyesek, a belőlük levont következtetéseknek is helyeseknek kell lenniök. Á. úr is így okoskodik: helyesként fogadva el azt a tételt, hogy a munkásság összességét minden egyes megkötött munkabérszerződés érdekeiben érinti, el kell fogadni a beavatkozás jogát is, e beavatkozás érvényesítésének módja pedig a sztrájk. Ő persze helyesként fogadja el, ámde ha már a munkásság összessége csupán fogalmilag sem létezik, ha nem képez az sem külön rendet, sem külön osztályt, hanem csupán egy szólamot, egy beszédközben való kifejezést, mint pl. ezek: a közvélemény, az intelligentia, a kereskedelem, a haûte volée, akkor ennek a munkásság összességének beavatkozási joga sem lehet az egyesek lépéseire, tényeire, cselekményeire, magánjogi szerződéseire sem. Ki-ki legjobb belátása szerint intézi és végzi a maga ügyeit, egyéni szabadságról csak ott és akkor lehet szó, a hol s a midőn est az eminenter alanyi jogát az állam bármelyik polgárának tiszteletben tartják, az állam pedig hathatós oltalmában részesíti. Tehát a «munkásság összessége» nem valami olyan szervezet, mely az államon belül különállásra tarthatna igényt, quasi-államot alkotna az államban, hanem egyszerűen foglalkozásukra nézve munkásokból álló összessége az állampolgároknak. Miután pedig 1848 óta előjogok nálunk többé nem léteznek, új előjogokat sem te-

* A mit nem általános jogi meggyőződés támogat, nem lehet még csak jogi szokás sem, nem hogy szokásjog.

remthetünk, már pedig előjog volna, ha a munkások az általános magánjogtól eltérő jogot kapnának, olyasminnek a tevésére vagy abbanhagyására feljogosítottának, a mit más állampolgárnak nem szabad tennie avagy abbanhagynia. Már pedig ilyen előjoga volna a munkásnak, ha csakugyan állana, hogy minden munkabérszerződés azzal a hallgatólagos kikötéssel jó létre, hogy csak addig érvényes, a míg a munkásnak egy bizonyos standard of lifejét biztosítja és helyzetének fokozatos javítására alkalmas. Minthogy pedig ez az érvelés nem áll, a belőle vont ama következtetés sem állhat meg, mintha a szerződésszegés mellett létrejött sztrájk is igazolva lenne. Hol van annak a standard of life-nek objektív határa? avagy ezt is minden egyes munkás, vagy plane a róluk atyailag gondoskodó szakszervezet állapítja meg? Bizonytalan a határ, bizonytalan az is, a ki megállapítja, megfogni egyiket sem lehet. Már pedig a szerződési jognak határozottnak kell lennie. Különben nem felel meg a maga rendeltetésének. De azután quod uni æquum, alteri justum est. Micsoda perspectiva nyílnék itt előttünk! Épen a kifejlett gazdasági viszonyok követelik, hogy ki-ki szilárd alapot fektethesse a maga calculusát s hogy főképp a szerződési jog meggingathatatlanságában föltétlenül bizhassék.

Ha a sztrájk általános természetét akarjuk megismerni, úgymond Á. úr, hasonlítsuk össze a háborúval, mert a sztrájk *gazdasági harc*, arra való, hogy azokban az üzemekben egyáltalában ne dolgozzanak, nem pedig arra való, hogy csak azok a munkások ne dolgozzanak, a kik eddig ott dolgoztak, mi csak úgy érhető el, ha más munkás sem léphet be az elhagyott helyekre a többség ellenére, a mi abban az esetben, ha a collectiv szerződés érvényessége rájuk is kiterjed, meg sem történhetik. (27. l.) Erre csak azt mondjuk, hogy az állam célja nem az, hogy alattvalóit egymás ellen uszítsa, hanem az, hogy békés együttlétüket biztosítsa. Épp a folytonos egyenetlenség szítása, a munkások és munkáltatók szüntelen marakodása akasztja meg a közjó érdekében való békés fejlődést, mert a mesterségesen, sokszor egész váratlanul támasztott zavarok az egész polgárságot sujtják. míg hasznot belőlük csak azok az elemek húznak, kiknek

ép az a kenyerük, hogy a zavarosban halászhasanak. Ne hitesse el önmagával se Á. úr, hogy a sztrájkknak már megvan a maga *naturalis* jogi tartalma (!?), melyet a bíróság előtt érvényesíteni ugyan nem lehet (de hát miért nem, ha szabad kérdezni?) de melyet munkások és munkáltatók már is elismertek (hol? s mikor?). Ne mondja, mert nem felel meg a valóságnak, hogy a sztrájkjog tulajdonképpen már teljesen ki van fejlesztve, hiszen ő maga is csak a munkások által viselendő áldozatok hozatalától várja a győzelmet (28. l.) és attól, ha a munkás és munkaadó viszonyát nem a szerződésre vonatkozó általános elvek szerint fogjuk eldönteni.

IX. Jellemző, hogy a szocialista okfejtés szerint a sztrájkért és annak következményeiért senki sem felelős: a munkások azért nem, mert nem ők, hanem a munkások szervezete birta reá őket a szerződésszegésre; a munkásszervezet azért nem, mert nem lehet megfogni (29. l.); az agitátorok sem, mert vagy be nem bizonyítható, hogy az agitátor vett reá minden egyes munkást a sztrájkra, vagy pedig minden egyes munkás a szerződéskötéskor akaratnélküli báb volt (sic!) az agitátor kezében s akkor a szerződés úgy is érvénytelen! (30. l.)

Legszebb corollariuma pedig a sztrájk jogalapjának kutatása fölött való okoskodásnak az a postulatum, hogy a lezajlott sztrájk után a munkaadó a sztrájkoló munkásokat visszafogadni köteles!

X. Mindezek után ellent kell mondanom Ágoston Péter kollégám összes elveinek, melyeket ő mint megdönthetetleneket állított fel:

1. hogy a munkások tényleg soha sem köthetnek egyéni munkabéri szerződést — mert a munkáltató ép ellenkezőleg soha sem tömeggel, hanem mindig csak egyesekkel szerződik;

2. hogy a munkások minden társuk által kötött szerződés körül érdekelve vannak — mert az érdeklődés a munkabéri szerződés jogi sorsára irreleváns;

3. hogy a munkaszerződés kötésekor a munkás akaratának szabad elhatározási képességével nem bír — mert a szabad akaratelhatározás hiányának ilyen általános szabályként felállítása minden szerződést illuzoriussá tenne;

4. hogy a munkás a munkabéri szerződéssel standard of lifejét akarja biztosítani — mert ilyen állítólagos szándék is a munkaadóval kötött szerződés jogi sorsára irreleváns;

5. hogy a munkások a standard of life meghatározására és javítására jogosultak — mert, bár azt a jogukat senki kétségbe nem vonja, az már a napnál is világosabb, hogy elvált kötelezettségek nyílt megszegésével ezt még sem tehetik a nélkül, hogy ezen lépésekért jogi felelősséggel ne tartoznának;

6. hogy a munkabéri szerződés mindig a clausula rebus sic stantibus hallgatólagos kikötése mellett köttetik — mert ez a clausula tulajdonképpen bármely szerződésre nézve áll, de a munkabéri szerződésnél való különös kiemelése és hangsúlyozása tulajdonképpen a munkások számára követelt, de meg nem engedhető bármikori büntetlen szerződésszegés igazolására történik;

7. hogy sztrájk esetén, akkor, midőn az a munkafeltételek javítása iránt tört ki, szerződésszegés nem forog fenn — mert ily tételnek felállítása nemcsak a pozitív joggal, de a józan észszel is ellenkezik, a mennyiben két félnek közös megállapodását sem csupán az egyik fél magában, sem pedig a létrejött szerződésen kívül álló harmadik személyek (szakszervezetek, agitátorok, bujtogatók) fel nem bonthatják;

8. hogy a munkabéri szerződés vagy kötésekor, vagy utóbb a viszonyok változása következtében uzsoraszerződéssé válhatik, a miért a munkások újabb feltételek megállapítását követelhetik — mert a szerződések túlhosszú időre úgy sem köttetnek, a változott viszonyok méltányos tekintetbevételére elég alkalom van a lejárt szerződés megújításakor;

9. hogy a sztrájk, melylyel a munkások a fenti céljaik elérésére törekcszenek, jogosult — mert semmiféle eszköz sem jogosult, a mely szerződésszegésre van irányozva, sőt kárhozatos, mert az alsó néposztályoknál, de még az intelligensebbeknél is az erkölcsi érzületet és fölfogást korrumpálja;

10. hogy a sztrájkoló munkásnak a fenti esetekben a munkába való visszalépés jogát* biztosítani kell — mert

* Persze ennek megfelelné a munkaadók kötelezettsége, hogy a sztrájkoló munkásokat visszafogadják!

ilyen intézkedés állandó biztatás volna a sztrájkra és igazán sértő a munkaadóra;

11. hogy a munkásszervezetek a sztrájk esetén kártérítésre nem kötelezhetők — mert ilyen intézkedés, esztelenségtől egészen eltekintve, a legprimitívebb igazságérzetbe ütköznék;

12. hogy a sztrájk-agitátorok szintén nem kötelezhetők kártérítésre — mert ilyen példátlan felmentés a kártérítési kötelezettség alól valóságos megjutalmazása volna a rosznak és megbüntetése a jónak, a mire pedig az állam nem vete-medhetik.

Midőn azonban t. collegámnak 12 pontját a limine elfogadhatatlannak nyilvánítom, korántsem zárkozom el a haladás útjától, melynek főkövetelménye a nép anyagi és szellemi jólétének előmozdításában áll, de ezen magasztos cél megvalósítására nem szabad az én véleményem szerint fonák eszközöket alkalmazni, a milyen az volna, ha a szocialisták kívánságához képest egész állami rendünket teljesen felforgatnók, a jog és igazság követelményeivel szakítanánk és a társadalomnak olyan berendezésére törekednénk, mely a tulajdonjog eltörlése mellett a munkakerülőket is a dolgozók verejtékéből táplálná és minden nemes ambíciót csirájában elfojtana.

A közállapotok javítására szolgálnak névszerint azok a különféle szociális intézmények, melyeknek létesítésére a magyar törvényhozás, egyik-másik tekintetben a külföldöt is megelőzve, máris nagy horderejű lépéseket tett. S hogy helyes utat választott, mutatja az a heves ellenzés, melyet a szociális agitátorok e törekvések ellen kifejtének, mert inogni érzik magok alatt a talajt, miután lehetetlen előre nem látniok, hogy a jogos érdekeikben kielégített alsóbb néposztályok nem fogják őket tovább követni, hanem a hazaszeretet ápolásában fogják anyagi és szellemi boldogulásukat keresni és találni. Gúnyolják bár szociális olajcseppeknek ezeket az intézményeket, a nép okvetetlenül meg fog arról győződni, hogy ezek kézzelfogható valóságok, míg az agitátorok mindig csak az igéretnél maradnak.

1907. évi május hó 18-án.

Dr. Ágoston Péter előadó:

T. Teljes-ülés!

A sztrájk jogalapjáról tartott előadásom kapcsán az ez ellen és illetve e tárgyban felszólalók azzal vádoltak egy és más helyen, hogy tévedtem. Tartozom a t. Teljes-ülésnek annak beismerésével, hogy csakugyan tévedtem. Tévedtem egy és más helyen, de engedje meg nekem a t. Teljes-ülés azt a kijelentést, hogy nem ott tévedtem, a hol azt az egyik vagy a másik ellenem felszólaló szememre vetette, hanem másban tévedtem, nevezetesen abban, hogy azt hittem, hogy a t. Jogászegylet akkor jelenvolt tagjai között sokan, talán valamennyien tudják azt, hogy nálunk Magyarországon, Európában és az egész világon nagyon sokan vannak, a kiknek nincsen lakásuk; nagyon sokan vannak, a kiknek nincsen ruhájuk; sokan vannak, a kik éheznek és nagyon sokan, a kik ha nem is egyszerre, de a sok éhezés következtében igazán éhen-halnak. Ezt több felszólaló elfelejtette. Azt hittem, hogy erre nem kell különösen felhivnom az igen t. Teljes-ülés figyelmét. Tévedtem, mert azt hittem, hogy a jogászok tudják — mert hiszen tudniok kell azt — hogy maga az igazság is változó fogalom; nem mindig az az igaz, a mi tegnap igaz volt; ma már más lehet igaz és lehet, hogy holnap már az, a mi ma igaz volt, többé nem igaz. Ezt is elfelejtette egyik-másik felszólaló. Azt hittem, hogy erre sem kell külön felhivnom a figyelmet. Ebben is tévedtem. Tévedtem abban is, hogy azt hittem, hogy a t. Jogászegylet figyelmét nem kell felhivnom arra, hogy épen a jogászok voltak azok, a kik a rabszolgaságot védték; a jogászok voltak azok,

a kik a jobbágyságot védték és hát természetes dolog, hogy ma a bér munkarendszert védi a jogász. Tévedtem másra vonatkozólag is, nevezetesen azt hittem, hogy az egész kérdést az ellenem felszólalók magasabb szempontból fogják elbírálni, hogy nem fogják az esetleges otthoni cselédekkel való kellemetlenséget egy ilyen lényeges, nevezetes, fontos társadalmi és jogi kérdésbe belekeverni, a minek e kérdés megítélésénél igazán nincs semmiféle szerepe. Azt hittem, hogy senkinek sem fog eszébe jutni az, hogy azt is felhasználja argumentumul, hogy talán azért beszéltem így vagy amúgy, mert az a szocialistáknak úgy tetszik. Hiszen épen azok, a kik ellenem szólottak, bizonyították be azt, hogy lehet másképen beszélni, nemcsak úgy, a hogy a szocialistáknak tetszik. Ebben is tévedtem. Nem hittem volna, hogy ilyen vád elhangozhassék.

Tévedtem azonban kellemesen is, nevezetesen annyiban, mert a mint előadásomban megemlítettem, féltem, hogy teljesen visszhang nélkül fog elhangzani az erre vonatkozólag előadott anyag; nem hittem — nemcsak hogy ilyen de hogy egyáltalán — hozzászólások lesznek; azt hittem, hogy ez a pusztaiban elhangzó szó lesz. E tévedés kétségtelenül kellemes volt rám nézve.

A mi a vádak másik részét illeti, a melylyel a kérdés részleteiben illették előadásomat, az első és legáltalánosabb kifogás az volt, a midőn azt mondták, hogy illetékességi kifogást kell emelni az ellen, hogy itt a Jogászegylet keretében erről a kérdésről, mely pusztán szociologiai, előadás tartás-sék. Nem szándékom részletesen kitérni Besnyő úr ebbeli észrevételeire, csak felhivom a t. Teljes-ülés figyelmet arra a körülményre, hogy épen ő czáfolt magára legjobban, mert ha elolvassuk — csak elolvasni állott módomban — az ő felszólalását, azt tapasztaljuk, hogy ő sokkalta többet foglalkozott a kérdésnek ú. n. szociális részével mint én.

Azzal is vádoltak, hogy nem tudom, hogy a jogszerkezet kérdésének a sztrájk jogalapja megítélésénél semmiféle jelentősége nincs. Hagyjuk ezt a kérdést teljesen kívül a megítélésen, mert hiszen az nem ide vág. Azt hiszem, hogy erre vonatkozólag elegendő arra utalnom, hogy végre is minden tör-

vényt jogászok készítenek és hogy a jogászokat a jogszerkezeti kérdés nemcsak érdekli, de határozottan vezeti, ha pedig vezeti, akkor ez nem alárendelt jelentőségű kérdés és akkor, midőn a t. Teljes-ülés elé hoztam ezt a kérdést, tartoztam azzal, hogy szorosán a jogszerkezeti kérdésekhez tartsam magamat. Sokan azt is mondták, hogy nem is lehet ezt a kérdést sem a jogszerkezet, sem a jogdogmatika felfogásával eldönteni. Lehet, különösen hogyha arra az álláspontra helyezkedünk, hogy az igazság, a mint Ihering egy alkalommal mondtotta, egy az égből leszállott szabály, a mely elejétől kezdve mindigolyan volt, mint amilyennek mi azt megismerjük. Hogyha nem ismerjük az igazságot, nem tudjuk azt, hogy változott. Miután azonban azt hiszem, hogy a már egyszer előrebocsátott az az igazság: hogy az igazság változik, minden vitán felül áll, kétségtelen dolog az, hogy ebben a kérdésben az ellenem felszólalóknak nincsen igaza, még akkor sem, ha a mint egyik-másik tette, egyszerűen és röviden, minden czáfolat nélkül az összes jogászok meggyőződésére hivatkozik.

Abból az anyagból, a melyet a t. Teljes-ülés nagyon jól ismer, nem vehetem minden egyes felszólalónak ellenvetéseit részletesen tárgyalás alá, annál kevésbbé, mert hiszen nagyon jól méltóztatnak tudni azt, hogy egyik felszólaló az utána illetve az előtte felszólalónak érveit nagy részben megdöntötte, én tehát csak röviden utalni fogok ilyen esetben arra, hogy ezen kérdést valamely felszólalással tisztázottnak látom.

Mindenesetre tartozom azoknak, a kik ebben a kérdésben támogatásomra siettek, itt a t. Teljes-ülés jelenlétében köszönetet mondani, nevezetesen Giesswein Sándor kanonok, országgyűlési képviselőnek és Szende Pál úrnak, a kik tudtommal egyetlenegy kifogást sem tettek; nem azt mondom, hogy teljesen azonosították magukat azzal, a mit mondtam, de kifogást az ellen, a mit mondtam, nem tettek, hanem arra vonatkozólag amit mondtam, álláspontomat csak megerősítették.

Felszólalásomat, illetve a tett ellenvetésekre való észrevételeimet két csoportra legyen szabad osztanom. Az egyik csoport, a mely teljesen általánosságokban marad, a másik pedig, a mely a kérdés részleteire vonatkozik. A legáltaláno-

sabb kérdés, a mely a sztrájkjal való foglalkozás esetén felmerül; az osztályok kérdése volt. Volt olyan felszólaló is, nevezetesen az utolsó ülésen felszólalt igen t. kollégám, Bozóky Alajos, a ki egyszerűen azt is tagadta, hogy osztályok vannak; ebből indulva ki czáfolta azt, a mit én erre vonatkozólag mondtam. Azt hiszem, hogy a t. Teljes-ülés méltóságának tartozom azzal, hogy ne magyarázzam részletesen, illetve, hogy egyáltalában ne magyarázzam azt, hogy társadalmi osztályok igenis léteznek és hogy azért, mert léteznek, velük föltétlenül foglalkoznunk kell.

Többen voltak. Az első felszólaló, nevezetesen Szakolczay Árpád úr rögtön azt mondotta, hogy azért nem kell a sztrájk kérdésével a jogászegyletben foglalkozni, mert elvégre is ez erő kérdése; ha erősek lesznek a munkások, akkor kényük-kedvük szerint fognak sztrájkolni, ha pedig nem lesznek erősek, akkor ezt nem tehetik. Megengedem, hogy abban a kérdésben, hogy fognak-e sztrájkolni, vagy nem, csakugyan lényeges szerepet játszik az erő kérdése, nevezetesen az az erő, a melyet röviden pénznek nevezünk, mert ha nincs pénz, akkor ésszerűen nem fognak belemenni abba, hogy sztrájkoljanak, de végre is azt hiszem, hogy nem tartozik a Jogászegylet elé annak megállapítása, hogy csak akkor sztrájkoljanak a munkások, midőn pénzük van. Ezt legfeljebb tanácsként lehetne nekik adni, de a sztrájk jogalapja kérdéséhez egyáltalán nem tartozik. Különben is tartozom azzal a kijelentéssel a felszólaló úrnak, hogy nem is annyira erre a részére a kérdésnek kívánt kiterjeszkedni, hanem inkább arra, hogy magának a sztrájkjognak biztosítását is az erőből föltételezte. Azt hiszem, hogy ebben a kérdésben egy, még pedig legalább is részleges tévedésben van, mert legalább is annyira az igazságosság kérdése, a sztrájk alapjának megállapítása, mint az erő kérdése. Nem szabad egyedül az erőre építeni ebben a kérdésben, hanem igenis tisztáznunk kell azt, hogy mennyiben felel az meg annak a jognak, a melyet röviden igazságosságnak szoktunk nevezni. És ha így nézzük a kérdést, akkor azt hiszem, hogy ez az ellenvetés legalább is felében visszautasítható, t. i. az erő kérdését a magam részéről azért kapcsoltam ki — könnyen érthetőleg — mert

nem is akartam a kérdésnek szorosan vett politikai oldalával foglalkozni.

Egy másik szintén teljes általánosságban elhangzott vád a Besnyő vádjá, a ki azt mondja, hogy nagyon igazságtalanul bántam el a római joggal. Mert ő azt mondja, hogy a római joggal mindezeket a kérdéseket tisztázni lehet.

Csodálatos, hogy mindaz, a mit elmondottam, benne van a római jogban és mégis épen ő és Kiss Géza, — szintén kollégám, — a ki római joggal foglalkozik, egyik-másik ér-
vessel szemben egyszerűen azt mondta, hogy az összes jog-
gászok véleménye ellentétes ezzel. Hát ha benne van az, a
mit mondtam, a római jogban, akkor hogyan van az, hogy
az összes jogászok ellene mondanak annak, a mit én mondtam.
Nagyon szerénytelen volnék, ha ezt az önkéntelen dic-
séretét a két ellenem szólónak fel akarnám használni, mert
ha ez igaz volna, nem tudnék egyebet mondani, mint azt,
hogy a római jognak ezt a részét nekem kellett felfedeznem,
mert idáig sohasem olvastam, hogy mindaz, a mi a sztrájkra
vonatkozik, magában a római jogban is benne van.

Az a vád is felhangzott, nevezetesen Back Frigyes úr ré-
széről, hogy nem is magánjog az, a mivel foglalkoztam, ha-
nem egyszerűen jogbölcse-szet. Azt hiszem, hogy ebben szin-
tén van valamelyes tévedés. Nevezetesen annak a kérdésnek
elbírálását, hogy valamely szerződés érvényes-e, hogy vala-
mely szerződés kötésekor fenforog-e a felek részéről az aka-
ratelhatározásnak az a szabadsága, a mely kell, hogy min-
den szerződés érvényessége szempontjából fenforogjon, hogy
a szerződés további fennállásának érvényét nem a jogbölcse-
szet vizsgálja, hanem a magánjog, és ha ebben a tekintet-
ben általános jogdogmatikai szempontok és érvek vezettek,
ez még nem jogosítja fel a felszólalót, arra, hogy azt mondja
egyszerűen, hogy ez jogbölcse-szet. Mert végül is előadásom
tendenciája különösen az volt, hogy tisztázzam azt a kérdést,
hogy a szolgáltatási szerződésekre vonatkozó különös törvények
mellett érvényesülnie kell a szerződések érvénye megítélésé-
nél az általános jogdogmatikai elveknek, a mennyiben ezek
a speciális törvényekben világosan kizárva nincsenek. Meg-
engedem azt, hogy a törvényhozó egyik-másik helyen kifelej-

tette beletenni, hogy e szerződésekre vonatkozólag kizárja az általános magánjogi dogmatikai elveknek érvényesítését, de ha kifejejtette, ez nem zárja ki azt, hogy ezen dologról beszéljünk és a törvényhozónak éppen ezen feledékenységet azoknak érdekében érvényesítsük, a kik erre legjobban rászorulnak.

A mi a különös ellenvetéseket illeti, arra való tekintettel, hogy egyik felszólaló sem reflektál előadásomnak minden pontjára, azon elvek szerint fogom a kérdéseket tárgyalni, a melyeket magam első előadásom alkalmával már érvényesítettem.

Az első ellenvetés Pap Dávid ellenvetése, a ki azt mondtotta, hogy nem szükséges nálunk a sztrájk jogalapja jogkérdésével foglalkozni, mert végül is szabad a sztrájk. Azt hiszem, hogy azok közül, a kik utána felszólaltak, számosan, majdnem valamennyien, ellentétes álláspontra helyezkedtek és a törvények rendelkezéseiből mutatták ki azt, hogy nem szabad a sztrájk, hogy visszavezetik, megbüntetik a munkást abban az esetben, hogyha sztrájkol.

Tisztázottnak látom az Ujlaki és Hevesi Illés felszólalásával szemben megint Pap Dávid felszólalásával azt, hogy mit kell érteni és hogy mit értettem a kollektív szerződések alatt. Erre a kérdésre sem fogok visszatérni, mert hiszen a mennyiben egyszer már egy előttem szóló tisztázta, elegendő nekem erre utalnom. Egy elég éles hangon, szinte olyan módon elhangzott felszólalást is olvastam, a mely elég nagy mérvű tudatlansággal vádol. Nevezetesen Besnyő azzal vádol, hogy azt mondja: nem tudom azt, hogy az a bizonyos szerződés, a melyre hivatkoztam és a melyről azt mondtam, hogy az a szolgálati szerződésnek alapja, nevezetesen a *locatio conductio operarum* mindig csak szabad emberek között jött létre. Bocsánatot kérek. Hiszen volt egy felszólaló, a ki elég élesen támadott és a ki a római joggal foglalkozik, de nem jutott eszébe ez az ellenvetés: Bozóky kollégám, azonban én utalok egyszerűen egy közkeletű kézi könyvre, a Hoffman-féle kézikönyvre; abban is benne van, de utalok Endemannn erre vonatkozó kutatásaira, és sok másra, a kik határozottan azt állítják, hogy nem a *locatio conductio re-*

rum, hanem a locatio conductio operarumból való, egyszerűen azért, mert hisz valamennyien nagyon jól tudjuk, hogy szabad ember Rómában kivéve a császárságot és a köztársaság utolsó idejét, nem kötötte le magát bér munkára, mert az szabad emberhez nem volt illő; hiszen erre való a liberális és illiberális munkára való felosztás, a mi polgári törvénykönyvünk tervezetében is megérezteteti hatását.

A mi az egyes pontokat illeti, a melyekre előadásomat felosztottam, az első, a melyre súlyt helyeztem az, hogy az akaratelhatározás szabadsága hiányzik a munkásnál és azért, mert hiányzik, szerződése nem lehet érvényes. Erre vonatkozólag elég kisszerűen a determinizmus és indeterminizmus kérdését vetik bele a vitába, holott azt hittem, hogy akkor, midőn a Jogászegylet színe előtt beszélek az akaratelhatározási szabadságról, akkor tisztában vagyunk azzal, hogy a jogészember mit ért alatta; akkor nem szükséges magamat tisztáznom abban a kérdésben, hogy determinista vagyok-e vagy indeterminista, mert hiszen elmondottam azt, hogy miért nem tartom a munkás akaratelhatározását ebben az esetben szabadnak.

A mi a részletes hozzászólásokat illeti ebben a kérdésben, az egyik rész és pedig csakugyan a kisebb rész elfogadja azt az álláspontot, hogy az akaratelhatározás nem szabad, nevezetesen Giesswein álláspontja is ugyanaz ebben a kérdésben mint az enyém; Bozóky kollégámé, nem különben Kiss Géza kollégámé ellentétes. Érdekes mind a kettőnek felfogása ebben a dologban. Kiss Géza ugyanis azt mondja, hogy nem lehet azt állítani, hogy a munkás akaratelhatározása hiányzik; nem szabad megengedni azt, hogy ő ne teljesítse a szerződést, mert hiszen végre is nem töltheti a telet Monacóban, a nyarat pedig Ostendében. Azt hiszem, hogy a midőn ilyen hangon és modorban tárgyalja valaki azt a kérdést, hogy szabad-e valakinek akaratelhatározása vagy nem, saját magára czáfol ebben a kérdésben, mert kinek jutna eszébe akkor, midőn szolgálati szerződésről van szó, Monaco vagy Ostende? A mi pedig Bozóky kollégámnak és Pap Dávidnak felszólalását illeti, az utóbbival nem vagyok egészen tisztában, mert bizonyos ellentmondásokat látok felszólalásá-

ban, nevezetesen egyszer elfogadja az akaratelhatározás szabadságának hiányát, máskor pedig nem. De a mi különösen Bozókyt illeti, ő a kérdést nagyon szépen letárgyaltnak véli azzal, hogy kijelenti, hogy a munka nemesít. Ha a munka nemesít, akkor dolgozni kell, akkor meg kell tartani az erre vonatkozó szerződést. Azt hiszem, hogy így okoskodhatott. Legalább is részletesebben nem indokolja azt, hogy miért nem tartja az akaratelhatározást ebben a kérdésben szabadnak.

Pap Dávid úrnak is az a felfogása, hogy az akaratelhatározás szabad. Legyen szabad erre vonatkozólag arra felhivnom a figyelmet, a mit ő olyan nagyon jól ismer, nevezetesen a közigazgatási hatóságoknak ezernyi visszaéléseire; legyen szabad figyelmeztetnem arra, hogy a munkást, ha nem dolgozik, eltolonczolják illetőségi helyére és nem áll az, hogy nem kell szerződnie; igenis kell szerződnie, mert hiszen mi egyéb az oka annak, hogy nem dolgozik, mint hogy nem szerződött és akkor tolonczolják el, mert nem szerződött. És ugyancsak neki tartozom még azt is kijelenteni, hogy épenséggel nem vagyok egyoldalú, mert habár a kérdésnek ugyan csak egyik részét domborítottam ki, de bizonyos, hogy munkáltatót vagy vállalkozót, a ki munkabérszerződést a munkásokkal nem kötött, még ez idő szerint sem Magyarországon, sem másutt nem tolonczoltak illetőségi helyére. Azt mondja Besnyő, hogy végre is azért kell kötelezni a munkást a szolgálati szerződés teljesítésére, ha azt megkötötte, mert állami érdek, hogy azt teljesítse. Azt kérdelem én erre, hogy miért épen a szolgálati szerződés teljesítése állami érdek: miért nem érdeke az államnak az, hogy a többi is teljesíttessék? Miért nem kell megfizetnem a szabó számlámat, vagy a cipész-számlámat, hiszen ugyanaz a munkáltató van ott érdekelve, a ki a szolgálati szerződésnél és azt hiszem, hogy sokkal nagyobb mértékben van érdekelve és ez még sem állami érdek? Ugyanebbe a hibába esik mint Pap, Besnyő is, a midőn azt mondja, hogy szabad szerződni. Azonban épen úgy tévedett abban, hogy szabad *nem* szerződni, mert nálunk *kell* szerződni.

Hevesi fölszólalásával kapcsolatban arra kell utalnom,

- hogy félreértett. Egyszerűen azt mondja, hogy én azért nem tekintem kötelezőnek a szerződés teljesítését, mert nem kollektív szerződés. Bocsánatot kérek, ezt sehol sem mondtam; csak azt állítottam, hogy a munkás az ő munkafeltételeinek egyenlőségénél fogva, ha formailag egyéni szerződést köt is, mégis kollektív szerződést kötött, de azt, hogy azért, mert nem kollektív, ne lenne kötelező rá nézve, nem mondtam; erre az indokra nem volt szükségem.

A mi indokolásomnak második részét illeti, idevágólag is több észrevételem van a felszólalásokra. A szolgálati szerződés céljával is érveltem, azt mondván, hogy a szolgálati szerződés célja a munkáltató vállalkozó részéről az, hogy ő megkapja a munkás munkáját, a másik részről pedig az a cél, hogy megkapja bérét. A munkát nem mint befejezettet értettem, nem is érthettem így, azt hiszem legalább és Hevesi mégis úgy fogja fel a kérdést és azon az alapon argumentál ellenem, mintha a munkáról, mint befejezetttről szóltam volna. Tartozom tehát annak precizizálásával, hogy a munkát, illetve a munkaerőt a maga mozgásában, tehát azt a fizikai folyamatot értem a munka alatt, a melyre a vállalkozónak szüksége van. A lekötés célja pedig az, hogy ez a fizikai folyamat az ő utasítása szerint menjen végbe, vagyis épen azért szolgálati szerződés, mert annak úgy kell történnie, a hogy az az utasításnak megfelel.

Éppen eltérőleg a foglalkozási szerződéstől vagy munkaszerződéstől, a midőn az csak az eredményre irányul és a midőn nem utasítják az illető dolgozót arra, hogy «tartozol most ezen pillanatban így vagy úgy fogni ezt a szerszámot». Bozóky kollégám idevágólag, a midőn a szolgálati szerződés célját így fogja fel, egyszerűen azt mondja, hogy hiszen ez nem a szolgálati szerződés célja; ez az indokról való beszéd, már pedig «de interius non iudicat prætor».

Én sokkal jobban ismerem, mint az urak valamennyien az én kollégámat és tudom, hogy ő három olyan latin idézetet tudna mondani, a melyekkel az ellenkezőjére hivatkoznék, mert mindig készen van latin idézetekkel, mondásokkal, a melyeket egyszer arra használ fel, hogy valamit indokoljon velök, másszor pedig arra, hogy csáfolja. Különben is

azt hiszem, hogy e közmondásokkal nem szükséges vitába bocsátkozni, mert nem lényeges dolog, hogy éppen milyen formában alakították meg közmondásaikat a rómaiak.

A harmadik pont, a melyet a sztrájk jogalapja megérthetése és indokolása céljából érvényesítettem, az uzsora fogalma volt. Itt bizonyos meglepődéseket tapasztaltam akkor, midőn olvastam az ezzel szemben felhangzott kifogásokat. Pl. Hevesi Illés azt mondja, hogy nem lehet beszélni a szolgálati szerződés megkötése esetén uzsoráról, egyszerűen azért nem, mert hiszen végül is ott van az a vállalkozó, a kinek zsenialitásától nagyon sok függ, már pedig az egyik vállalkozó zseniálisabb, a másik kevésbé zseniális és abban az esetben az egyiknél fenforog az uzsora, a másiknál nem. Azután mindennek tetejébe még azt mondja, hogy végre is ha 5000 frttal kevesebbet fizet az a vállalkozó, az rá nézve 5000 frt haszon, a munkásaira nézve pedig fejenként legfeljebb egy forint és ezzel a csekélységgel nem érdemes foglalkozni. Elfelejtik, hogy bizony azon az 5 forinton mulik, sőt sokszor sokkal kevesebb forinton vagy pláne hatosokon, hogy miért nem teljesítenek valamely szolgálati szerződést, vagy miért uzsorázzák ki a munkást. Ez az egyik, a másik rám nézve talán még sokkal meglepőbb, a Ferenczi felszólalása, a ki azt mondta, hogy van 150.000 szervezett munkás, a kik majd meggátolják az uzsorát. Azt hiszem, hogy akkor, midőn a jogászegyletben erről a témáról beszélnek, ha 1,500.000 munkás van is szervezve, akkor is egészen közömbös és mellékes az, hogy meg tudják-e akadályozni vagy sem az uzsorát, mert nem rájuk kell ezt biznunk, hogy megakadályozzák, hanem a jognak kell olyannak lennie, hogy ez ne legyen lehető és nekik ne kelljen ezt megakadályozniok.

A mi az indokolás további részét, nevezetesen a *clausula rebus six stantibus* illeti, erre vonatkozólag Kiss Géza kollégámmal kell kezdenem, a ki azt, a mi előadásában végesvégig vonul, nevezetesen, a mit *distinctiónak* nevez s a mi abból áll, hogy egyszer igazat ad nekem, másszor nem, itt is folytatja — azt mondván, hogy van olyan eset, a midőn érvényesíthető ez a záradéknak nevezett elv és van olyan eset, a midőn nem érvényesíthető, de adós marad azzal a felelet-

tel, hogy mikor nem, vagy mikor igen. Akceptálja azt, hogy a munkásnak joga van a maga munkafeltételeinek javítására, a mit többen is akceptálnak a felszólalók közül, azonban, midőn arról van szó, hogy hogyan, akkor arra az álláspontra helyezkednek, hogy úgy, a hogy ezt a törvényhozó megengedi. Miután pedig a törvényhozó, a mint nagyon jól tudjuk több itt elhangzott felszólalás után, egyáltalán nem engedi meg, ennek következménye azután az volna, hogy akkor nem is szabad ezen kérdésről itt és ezen a hangon beszélni. A mi a többségi jogot illeti, a melylyel részletesen nem foglalkozott senki, egyik-másik felszólaló véleményéből bizonyos kicsinylést véltem kiolvashatni, de erre nem térhetek ki azért, mert hiszen azt is mondhatják, hogy tévedtem. Azonban figyelmeztetem a t. Teljes-ülést arra, hogy ezen kérdést egészében nagyon szépen kidomborította, lehet, hogy teljesen akaratlanul Pap Dávid felszólalása, a midőn ismertette az ú. n. Zuchthaus-Vorlagenak sorsát Németországban. Ott igenis az az elv érvényesült azok részéről, a kik a javaslat törvényerőre emelkedését megakadályozták, hogy sztrájkolni úgy, a mint azt nálunk lehetne, illetve, mint a hogy nálunk nem szabad, szabad legyen. Mert nálunk senkit sem szabad kényszeríteni, a ki nem akar sztrájkolni, nem szabad kimondani a bojkottot: nem szabad semmit sem tenni. Nálunk nincs ú. n. bojkottálás a munkások között egymással szemben, nem is beszélve arról, hogy Btkv.-ünkben benne van a magánosok elleni erőszak, a melyet ugyanezen törvény szintén fel akart venni, vagyis Németországban bizony akceptálták azt, a mit erre vonatkozólag mondtam, hogy a többségnek igenis joga van arra, hogy akkor, a midőn kimondja azt, hogy ilyen föltételek mellett nem lehet dolgozni, hogy akkor ne maradhasson benn olyan, a ki azt mondja: «Jó vívjátok ki; s ha küzdelmeknek eredménye lesz, nekem se juthat kisebb bér.» Természetesen ezt nevezik «arbeitswillig»-nek, a kire nézve Pap Dávid a maga véleményét nagyon jól elmondotta, felesleges tehát ezzel a kérdéssel tovább foglalkoznom. Sokan arra az álláspontra helyezkedtek, hogy nem szükséges a sztrájktörvény azért, mert úgyis lehet sztrájkolni, mások pedig azt mondták: csatlakozzunk

a nemzeti kormányhoz, ne legyünk internationalisták; felejt-sük el, hogy voltak darabontok; ne kívánjuk őket vissza, stb. Azt hiszem, hogy ez nem komoly érv.

Pap Dávid nagyon helyesen utalt arra, hogy a sztrájk kérdése és a szociális törvényhozásnak összefüggése távolról sem olyan lényeges, a mint azt feltüntetni szeretnék, mert végre is az a munkás 3—4 K-t kap akkor, a midőn munka-képtelenné válik egy hétre és ez nem azt jelenti, hogy az, a ki teljes munkaerőben van és a ki dolgozni tud, megeléged-jék heti 15—20—25 K-val akkor, midőn neki abból családot kell fentartani. Vagyis, hogy a kérdést azzal elodázní, hogy majd csinálnak szociális törvényeket, azt hiszem egyáltalá-ban nem lehet. Az, a mit előadásommal jöllehet nem mon-dottam ki, különösen el akartam érni, az volt, hogy végre is meg kell értenie mindenkinek, a ki jogász, hogy nemcsak hogy változik az igazság, hanem, hogy kétféle igazság van. Az egyik igazság a jóllakottaké, a másik pedig az éhezőké. Én arról az igazságról beszéltem, a mely az éhezőké és azoknak érdekében iparkodtam érvényesíteni a jogdogmatikának taní-tásait, a melyek állítólag benne vannak már a római jogban is, a kiknek szükségük van erre, mert a másik résznek nincs szüksége rá. Még senki sem beszélt arról, hogy az egész joganyagot, de különösen a magánjog anyagát épen azért, mert kétféle igazság van, több részre lehet felosztani. Neve-zetesen olyan szabályokra, a melyek a felsőbb osztályok ér-dekében létesültek és csak ezekre vonatkoznak és olyan sza-bályokra, a melyek a felsőbbek érdekében, a felsőbbség anyagi s értelmi helyzetének figyelembevételével létesültek, de min-denkire vonatkoznak: azokra is, a kik sokkal sanyarúbb anyagi viszonyok között vannak; azokra is, a kik a jogszabályokhoz semmit sem értenek. Olyan szabályokra, a melyek csak az alsó osztályokra állanak és olyan szabályokra, a melyek a két osztályhoz tartozók egymás közötti viszonyát szabályozza. Akkor, a midőn a sztrájkról beszélünk, a jogcsoportnak ebbe a körébe tartozó jogról beszélünk és erre a jogra mondtam röviden azt, hogy ez az osztályok közti jog és azt hiszem, hogy ha elismerjük azt, hogy vannak osztályok, akkor ha végiglapozunk valamely polgári törvénykönyvet vagy nálunk

a tervezetet vagy egy magánjogi könyvet, akkor bizony rájövünk arra, hogy nagyon sok olyan rendelkezés van, a mely rám soha sem vonatkozhatik, de a mely arra a szegény emberre, a kit ablakomon keresztül mindennap és minden pillanatban látok, vonatkozik. Szinte gúnyosan hangzott el egyik felszólaló részéről, hogy azt mondtam, hogy szükséges volna, hogy munkatörvénykönyvet létesítsünk, azért, mert a mai törvénykönyv a tulajdonjog törvénykönyve. Figyelmeztetnem kell az illetőt — nem emlékszem arra, hogy ki volt — hogy hiszen mindenféle jogviszonynak alapja a tulajdonjog. A tulajdonjog mintájára keletkezett mindenféle jogviszony és lassan-lassan csiptek le belőle annyit, a mennyi az emberi, illetve egyéni szabadság mai felfogásának megfelel és akkor, midőn azt mondtam, hogy szükség volna a munkatörvénykönyvre, azt tartottam szem előtt, hogy azért van rá szükség, mert hogyha valamennyiünknek szolgálati viszonyát egy törvénykönyvben szabályoznák, ha nem hoznának külön cselédtörvényt, ha nem hoznának külön az ipari munkásokra, a kereskedelmi alkalmazottakra, a magántisztviselőkre, a részvénytársasági igazgatókra és a köztisztviselők szolgálati viszonyaira vonatkozó rendelkezést: meg vagyok győződve, hogy az egyéni szabadsággal sokkal nagyobb mértékben meg egyezné az a cselédekre vonatkozó rész, mint a hogy így megegyezik, a mikor szétdarabolják és különválasztják. Ez a jelentősége annak, a midőn a munka törvénykönyvéről beszéltem, nem pedig az, hogy kétféle ítéletet fognak hozni. Ezt a gúnyt, a mely a nemértésből származik, vissza kell utasítanom. Mert ne feledjük el azt, hogy a szolgálati szerződést igenis meg kell változtatni; hogy a szolgálati szerződés abban a formában, a melyben ma van, a midőn az egyéni szabadsággal homlokegyenest ellenkezik; a midőn hirdetjük a közszabadságokat, a midőn azt mondjuk, hogy ennek mindenki tagja és hogy mindenkinek lehetnek politikai jogai és hogy mindenki előtt nyitva van az út az érvénysülésre, akkor azt a szolgálati szerződést, a mely megköti azt, a ki szolgálati szerződést köt, lehetetlen fentartani. Fogok rá alkalmat keresni, — hogy megtalálom-e, nem tudom, — hogy a szolgálati szerződésre vonatkozó felfogásomat teljes

mértékben tisztázzam, mert végül is ez csak az eredmény, a mit idevágólag mondhatok. Nem arról volt szó és nem arról beszéltem akkor, midőn a sztrájk jogalapjára vonatkozó kérdést felvettem, hogy a munkás ne dolgozzék, mint a hogy azt itt e helyen kívül is ellenem szegeztek, hanem arról, hogy dolgozzék, de annyit, a mennyi az ő egészségének meg nem árt. Mert méltóztassék csak megnézni azt a statisztikát, a mely a tavaly az aratási szerződések meg nem tartása miatt letartóztatottak orvosi vizsgálatára vonatkozik, a midőn megállapították azt, hogy ez emberek legnagyobb része beteg, de nem azért, mert nem dolgozott, hanem azért, mert túlságos sokat dolgozott. Azt kell tehát megszüntetni, hogy túlságos sokat dolgozzanak. És mi, a kiknek igenis alkalmunk van napról-napra azt hallani társainktól — és legyünk őszinték: sokszor magunk is úgy beszélünk — hogy «ezt és ezt most nem csinálom meg, mert ezért a fizetésért untig elegendő ez a munka»; akkor, a midőn mi egymás között annyira őszinték vagyunk, hogy igenis megszabjuk annak a munkának értékét, pedig az a mi munkánk nincs nyolcz órán túl megállapítva, pedig nekünk nem kell tönkre tennünk magunkat — ritka kivételektől eltekintve, a kinnél a kisebb munkabírásnak következménye, hogy megrokkannak, — tehát nekünk, a kik dolgozunk, a kik dolgozni akarunk, méltányolnunk kell azt, hogy mások is akarnak dolgozni, de nem annyit, hogy abban a munkában tönkremerjenek. A másik és főszempont pedig, a mely engem ebben a kérdésben vezetett, az volt, hogy az a liberalismusnak nevezett, a jog terén semmi mást, mint hazugságot nem tartalmazó frázis, a mely azt mondja, hogy mindenkinek szabad a konjunkturákat felhasználni és ha a konjunkturák olyanok, hogy kizsarolhat másokat, akkor a jog segítségével ám tegye, mert a liberalizmusnak megfelel; nem fogadhatom el. Ha erre az álláspontra helyezkedünk, a mely előadásomból kiviláglik, akkor kiviláglik az is, hogy a jog teréről ezt a hazugságot szintén ki kell küszöbölni, épen úgy, a mint azt a hazugságot is ki kellene küszöbölni a társadalmi felfogásból, hogy a munkás azért sztrájkol, mert nem akar dolgozni.

Dr. Székely Ferencz elnök:

Szólásra többé senki sem lévén feljegyezve, a vitát bezárom.

Azt hiszem, a Teljes-ülés érzelmét tolmácsolom, midőn az előadó úrnak és a vitában résztvevőknek hálás köszönetet mondok azért, hogy e fontos és nehéz kérdést a Magyar Jogászegylet előtt beható, tudományos okfejtésekkel tisztázni igyekeztek.

A tárgyalás hét ülést vett igénybe és azon tizenhárman szólaltak fel. Örömmel állapítom meg, hogy a vita jellege tárgyilagos volt és csak elvétve vetett lobot az indulat, mely azonban — köszönet az illetőknek — a legelső elnöki beavatkozásra mindenkor lelohadt.

A kérdés érdemére nézve engedje meg nekem a tisztelt Teljes-ülés, hogy a vita eredményét lehető rövidséggel összefoglalhassam.

Az egész vita Ágoston Péter előadó úrnak felolvasásához alkalmazkodott, az érvek és ellenérvek az ő okfejtéséhez fűződtek. Azért összefoglalásomnál is azt tartom szem előtt.

Első alaptétele az előadó úrnak, hogy «a munkás a munkabéri szerződést kényszer hatása alatt és nem akarátának szabad elhatározása alapján köti». E tétel bizonyításául hivatkozik arra, hogy a munkás szegény és kénytelen munkát vállalni a végből, hogy maga és családja megélhessen, hogy rendes életmódjukat biztosíthassák. Ha el nem fogadja a hatalmas munkaadónak sanyarú feltételeit, különösen a szerződés kötésekor ismeretlen és bármikor súlyosbítható munkarendjét, akár éhen is veszhet. Ha pedig elfogadja is, akkor sem ér céljt, mert a mint a munkásosztály sorsa mutatja, rendes életmódját, mondjuk tisztességes megélhetését, nem tudja biztosítani.

A kényszer, a szabad akarati elhatározás hiánya tehát — szerinte — kétségtelen; és ezért az egyéni munkaszerződés a munkásra nézve nem kötelező, és a munka felmondás nélkül bármikor felelősség nélkül abbahagyható.

Ezzel kapcsolatban az előadónak második alaptétele az, hogy a munkások együttes (kollektív) munkabéri szerződése sem feltétlenül kötelező a munkásokra nézve, mert — habár az együttesen szerződők elhatározási képességének szabadságát nem vonja kétségbe — szerződésük mindig a *clausula rebus sic stantibus* hallgatólagos kikötése mellett jön létre.

A dolgok állapota pedig különféle okból megváltozhatnak. Majd a felvállalt munka teljesítése válik nehezebbé, majd a munkabér értéke fogyatkozik meg, annyira, a mint a szerződés kötésekör előre látható nem volt; a minélfogva a munkabér a munkásnak tisztességes megélhetését többé nem biztosítja.

Minthogy pedig a munkásnak a tisztességes megélhetésre és helyzetének fokozatos javítására joga van, minden munkaszerződés azzal a hallgatólagos kikötéssel jön létre, hogy csak addig érvényes, míg e célzt biztosítja; ennek megszűntével tehát a munkások szerződésüket joggal megszeghetik, a feltételek újabb megállapítását követelhetik és e végből bármikor sztrájkba léphetnek.

Annak meghatározása, hogy mi a tisztességes megélhetés és mikor nem elég erre a megállapított munkabér, az előadó szerint az egy ágban alkalmazott munkások többségétől függ. E többségre azonban a sztrájk elhatározásánál tényleg szükség nincsen, mert — úgy mond — a sztrájk különös természete már most úgy fejlődött, hogy jöllehet a sztrájkot nem a munkások többsége határozta el, és jöllehet a munka feltételeit sokan elfogadnák, a sztrájkon kívül állók még sem vállalnak munkát, miután a munkások már most elismerik egymás közt a sztrájkolóknak azt a jogát, hogy a sztrájk végeztével visszatérhessenek helyükre. Az előadó tehát — ügylátszik — a sztrájkon kívül álló munkásoknak a munkába lépéstől való tartózkodását a sztrájkolókhöz való csatlakozásnak veszi és ekkép a többséget utólag létrejöttnek tekinti.

Erre támaszkodva azután azt mondja, hogy a sztrájknak már van természetes jogi tartalma és a sztrájkjog tulajdonképpen már teljesen ki van fejlesztve.

Az előadó úrnak ezt az okfejtését egész terjedelmében még azok a felszólalók sem fogadták el, a kik egyébként a sztrájkot szükségesnek és más okokból igazolhatónak tartják. Még kevésbé fogadták el azt az ellenfelek. És a vita folyamán mind a két részből igen erősen domborodott ki az a feltevés, hogy az előadó, több felhozott igazságából helytelen következtetést vont le.

Így abból, hogy a munkás általában véve szegény és reá szorul a munkára, még nem következik, hogy a szerződés megkötésénél minden munkás oly kényszer alatt áll, mely akaratának szabad elhatározását kizárja; mert a munkaadó is reá szorul a munkásra, néha jobban, mint a munkás ő reája; sőt nem is mindig olyan hatalmas a munkaadó, mint az előadó kivétel nélkül állítja; és így a munkaszerződés megkötésénél rendszerint szabad megalkuvás esete forog fenn. Ha pedig kivételesen a munkaszerződés megkötésénél csakugyan ellenállhatlan kényszer forgott volna fenn, vagy az akkor ismeretlen munkarend váratlanul súlyos volna, avagy a szerződés folyamán a munkaadó egyoldalúan súlyosabbra akarná változtatni: a szerződést a munkás a polgári jog szerint is felbonthatja, illetőleg a súlyosabb új feltételeket elfogadni nem köteles.

Ehhez tehát semmi különös új magánjogi elmélet nem szükséges.

De nem támogatja az előadó álláspontját a büntetőjog teréről vett az a jogszabály sem, mely szerint az éhhalállal küzdő embernek élelmiszer lopását nem büntetjük; mert igaz ugyan, hogy ez a szabály a munkásra nézve is áll, ha valóban ily helyzetbe jut: ámde ez csak kivételes eset lehet és ezért nem általánosítható; ha pedig a munkás csak elképzei, hogy a mennyiben szerződést nem köt, esetleg éhen is halhat, még nem is jutott a végszükség állapotába; annál kevésbé, mert épen a szerződés megkötésével és megtartásával kerül el az éhhalált; helyzetének javításáról pedig szerződésének lejártával lehet gondoskodnia.

Tehát a vita ezen ágának eredményeképen dr. Ferenczi Imre tagtársunkkal — az előadó úrnak különben egyik legbuzgóbb hívével — egyetértőleg konstatálhatom, hogy az előadó urnak a szabad akarati elhatározás hiányára állapított egész okoskodása csődöt mondott.

Hasonló ellentét fejlődött ki a vita folyamán a kollektív munkabéri szerződések felbontására nézve is.

Azt a mai jogrendszer is elismeri, hogy ha a szerződés feltételei oly lényegesen megváltoznak, hogy azoknak teljesítése lehetetlen, vagy a szerződő felek bármelyikére az ellenszolgáltatással kellő arányában nem álló terhet ró, akkor a szerződés megszüntetendő vagy módosítandó; ámde ebből — az előadónak több híve szerint — sem következik, hogy minden kollektív szerződés a munkásokra nézve ilyennek vélelmezendő és ennélfogva akár csak a munkások többsége által is egyoldaluan rögtönösen felbontható. Még kevésbbé bontható fel a kollektív szerződés, ha azt nem is a munkások többsége határozza el; mert a sztrájkon kívül álló munkásoknak a sztrájktöréstől való tartózkodása még csatlakozásnak nem minősíthető, hanem — tapasztalat szerint — inkább a sztrájkolók kegyetlen boszujától való félelemnek tulajdonítandó. A tarthatatlan szerződés felbontását tehát — a felek méltányos megegyezésének hiányában — mindig csak a bíróság mondhatja ki.

Egyébként pedig a vita közben előtérbe lépett felfogás szerint a kollektív munkaszerződést mind a két szerződő félnek, munkaadóknak úgy mint a munkásoknak, meg kell tartani és így a szerződés megszegésével eszközölt munkás-kizárás épen oly törvénytelen, mint a szerződés megszegésével rendezett sztrájk.

Ezek szerint a szerződésszegő sztrájknak jogalapja még távolról sincs megalkotva; és ily értelemben, mint az előadó úr tervezi, hogy t. i. a munkások szerződésüket akkor szüntethessék meg, a mikor nekik — saját érdekükben — úgy tetszik, tán soha sem jön létre.

Maga az előadó úr mondja, hogy a sztrájk gazdasági harc és általános természetét a háborúval való összehasonlítás révén ismerhetjük fel a legkönnyebben. Ebben a fel-

fogásban az előadónak elvtársai szintűgy, mint ellenfelei osztoznak, azzal a különbséggel, hogy az előbbieket a törvényesség mázával akarják bevonni, míg az utóbbiak pusztán törvénytelenységnek tüntetik fel.

Nézetem szerint is a szerződésszegő sztrájk nem jogterületen, hanem harczytéren mozog. A munkásoknak tilos erőpróbája ez, mely egyszer-másszor sikerre vezethet és tartós békét biztosíthat, de alapjában véve jogosnak el nem ismerhető.

Szó esett a vita folyamán arról is, hogy a munkabéri, mint magánjogi szerződésnek megszegése az általános jogelvek szerint büntetéssel sújtható-e?

Hogy e választ elfogulatlanul megadhassuk, a jog lényegéből kell kiindulnunk.

Az ember életét csak társas együttlétben tarthatja fenn: ebben használhatja ki leginkább a természetet; ebben fejlesztheti ki legjobban erkölcsi és szellemi tulajdonságait és ezért kétségtelen, hogy mind a természeti szükség, mind az ész parancsa szerint a társas életre van utalva. Ámde az emberi vágyak és szenvedélyek természetünkönél fogva féktelenek és szabadságunkat meghatározó szabályok nélkül társas együttlétünk előnyeit megsemmisítenék; minélfogva az is bizonyos, hogy a szabadságunkat korlátozó jogszabályoknak megalkotását az emberi természet szükségessé teszi.

A mondottakból következik, hogy mindaz jogos, a mi általában alkalmazva az embernek mint szabad lénynek társas együttlétével nem ellenkezik.

A jogszabályoknak azonban szankczióra van szükségük. És ennek minőségére és mértékére nézve jogelvünkönél az következik, hogy olyan és annyi alkalmaztassék, a minő és a mennyi a fenforgó társadalmi viszonyok között a joguralmat biztosítja.

Igen találóan fejezi ki ezt Ihering «Der Zweck im Recht» című munkájában, midőn azt mondja, hogy: «A jogtalan cselekménynek büntetendő volta ott kezdődik, ahol a büntetést a társadalom érdeke megköveteli; és ha a kölcsönös érintkezésben a hűség és becsületesség másképp fenn nem tarthatók, büntetésnek kell bekövetkeznie.»

Ezzel megkaptuk kérdésünkre a választ, hogy t. i. szükség esetén közérdekből a munkabéri szerződés megszegése is jogszerűen poenalizálható.

Jogi életünk más terén is megtaláljuk e jogelv alkalmazását. Hogy csak egy szembeszökő példát hozzak fel: a haderő részére eszközrendelő szállítás iránt valamely hatósággal kötött szerződés megszegése, ha béke idején történik, csak magánjogi következményekkel jár, ellenben háború idején a nagyobb szankció szükségénél fogva a Btk. 457. §-a értelmében két évig terjedhető fogházzal és két ezer forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetetik.

Jogi szempontból tehát a büntetés alkalmazása ellen kifogást tenni nem lehet; és csak attól függ, hogy az adott viszonyok között a jogállapot létesítésére és fentartására igazságügyi politikai szempontból célszerűnek mutatkozik-e, a mely kérdést természetesen a törvényhozásnak kell eldöntenie.

Mulasztást követnék el, ha végül röviden fel nem említeném azon életrevaló eszméket, melyeket a szónokok a sztrájk-kérdés társadalmi oldalának megvilágítására és megoldására felhoztak; mert meg vagyok győződve, hogy azoknak megvalósítása a sztrájkmozgalmaknak élet venné, a legkritikább esetekre szorítaná és jogi szabályozását feleslegessé is tenné.

Ilyen a munkás könnyebb megélhetésének biztosítása, olcsó munkáslakások építése, a legszükségesebb élelmi cikkeknek olcsóbbá tétele és nagyobb városokban a közlekedésnek megfelelő szabályozása által.

Továbbá a munkások szakszerű kiképzésének fokozása, mely célra, ha az állami és községi intézetek nem elégségesek, a külföld példája szerint, szakszervezeti pénztárukat is igénybe vehetnék; miután ebből valószínűleg több hasznot merítenének, mint ha pénzüket a sokszor teljesen eredménytelen sztrájkok rendezésére fordítják.

E magasabb képzettség azután nemcsak jobb keresetet biztosítana, hanem nagyobb higgadtságot és mélyebb belátást is kölcsönözne a munkásoknak, minek következtében érdekeiket jogsértés, erőszak és az ezekkel járó bajok nélkül

is, békés megegyezéssel, esetleg pártatlan munkaügyi bíróságok döntésének igénybevételével, gyorsabban és a sztrájkkal járó nagy áldozatok nélkül elérhetnék, a mint azt több ország példája mutatja.

Vajha minél előbb nálunk is a kölcsönös bizalom és méltányosság szelleme foglalná el a lelkeket, hogy társadalmunk boldogságát a lehető legrövidebb idő alatt elérhetnők.

Ha a Magyar Jogászegylet nemcsak a jogi kérdés tisztázásához, hanem a bizalom és méltányosság szellemének kifejlődéséhez — a mint szeretem hinni — hozzájárult: munkánk nem veszett kárba. Úgy legyen.

Jogászegyleti Értekezések.

35. kötet.

73. **Fayer László emlékezete.** Irta *Dr. Balogh Jenő.*
74. **A Magyar Jogászegylet büntetőjogi bizottságának tanácskozásai a büntető-novella tervezete tárgyában.** *Dr. Weiss Ödön, Dr. Reichard Zsigmond, Dr. Berger Miksa, Dr. Kesserű Lajos, Dr. Salgó Jakab, Dr. Besnyő Béla, Dr. Szilágyi Artur Károly, ifj. Dr. Dombóváry Géza* felszólalásai és *Dr. Angyal Pál, Dr. Finkey Ferenc* és *Dr. Kármán Elemér* írásbeli véleményei.
75. **A tanuzási képességről.** Irta *Dr. Moravcsik Ernő Emil.*
76. **A sztrájk jogalapja.** *Dr. Szakoleczai Árpád, Dr. Pap Dávid, Dr. Besnyő Béla, Dr. Back Frigyes, Dr. Ujlaki Géza, Dr. Kiss Géza, Giesswein Sándor, Dr. Hevesi Illés, Ferenczi Imre, Dr. Szende Pál, Dr. Brasch Arnold, Dr. Bozóky Alajos, Dr. Ágoston Péter* és *Dr. Székely Ferencz* felszólalásaival.
-

